

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

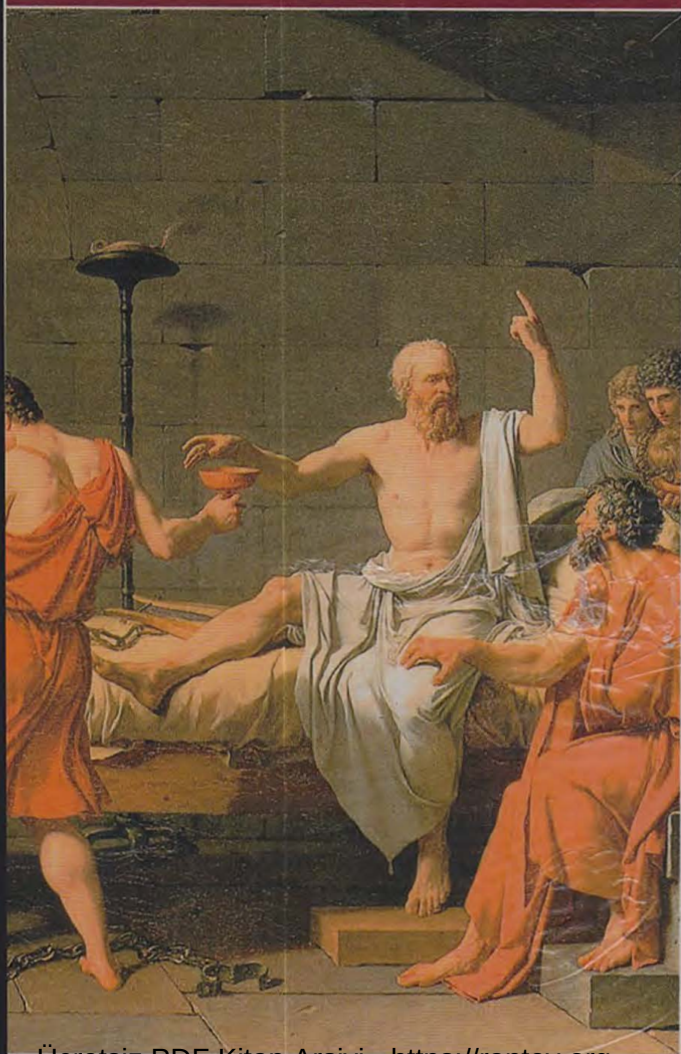
BORDO SİYAH

DÜNYA KLASİKLERİ - FELSEFE

PLATON

SOKRATES'İN SAVUNMASI

TÜRKÇESİ: CÜNEYT ÇETİNKAYA

PLATON

(İÖ 427-348/347)

Soylu bir ailenin
oğluydu. Sokrates'in
ölümüne kadar onun
derslerini izledi.

Ardından Mısır ve
Güney İtalya'yı da
kapsayan uzun bir
yolculuğa çıktı.

İÖ 387'de Atina'ya
dönerek Akademia adlı
okulu kurdu. Platon'a
ait olduğu kabul edilen
28 diyalogda filozof,
hocası Sokrates ile
çeşitli konuşmacıları
bir araya getirir. En
önemli diyaloglarından
bazıları şunlardır:

Phaidon, Şölen,

Gorgias, Menon,

Politikos.

BORDO SİYAH
DÜNYA KLASİKLERİ

PLATON

SOKRATES'İN SAVUNMASI

TÜRKÇESİ

CÜNEYT ÇETİNKAYA

REDAKSİYON

VEYSEL ATAYMAN

TÜRKÇE REDAKSİYON

FİLİZ GÖVER

TASHİH

ESEN GÜRAY

© BORDO SİYAH KLASİK YAYINLAR

BASKI. İSTANBUL 2005

DİZİ TASARIMI

KOORDİNASYON

H. HÜSEYİN ARIKAN

DÜNYA KLASİKLERİ EDITÖRÜ

VEYSEL ATAYMAN

TÜRK KLASİKLERİ EDITÖRÜ

KEMAL BEK

ISBN

975-8688-73-1

TREND YAYIN BASIM DAĞITIM

REKLAM ORGANİZASYON

SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

MRK.

MERKEZ EFENDİ MAH.

DAVUTPAŞA CD.

İPEK İŞ MERKEZİ 6/3 7-9-10-11

TOPKAPI/İSTANBUL

ŞB.

CAFERAĞA MAHALLESİ

MÜHÜRİRDAR CADDESİ NO: 60/5

81300 KADIKÖY /İSTANBUL

TEL: (0216) 348 98 03 Phx

FAKS: (0216) 349 93 45

E-mail: info@bordosiyah.com.tr

Web: www.bordosiyah.com.tr

HUKUK SERVİSİ

TEL: (0216) 348 99 18

PLATON
SOKRATES'İN SAVUNMASI

TÜRKÇESİ: CÜNEYT ÇETİNKAYA

BORDO SİYAH

FELSEFE

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

PLATON

"Bir zamanlar gençken, birçok kimse gibi düşünüyordum: Aklımda, kendimin efendisi olur olmaz politikaya yönelmek vardı. Gelgelelim bu kararına, kamusal hayattaki şu deneyim engel oluşturdu: O zamanki anayasamız (düzenimiz) geniş bir çevrede değersiz, hor görülmekteydi ve sonunda çöktü. Yeni anayasanın (düzenin) tepesinde 51 erkek vardı... Ancak bunların 30'u sınırsız iktidar yetkisiyle bütün hükümeti (yönetimi) devraldılar. Onların arasında birkaç akrabam ve tanıdığım vardı ve bunlar kalkıp beni de hemen (aralarına) çekmeye çalıştılar... Gençliğimde bu konuda edindiğim deneyimler bundan böyle pek şaşırtıcı olmadı. Onların, devlet yönetimini haksız bir yoldan döndürüp adaletin yoluna sokacaklarını ummuştum. Bu nedenle de büyük bir merakla ne yapacaklarını dikkatle izlemeye koyuldum ve kısa süre içinde, bu adamların eski anayasayı koyacak yer bulamadıklarını gördüm. Başka birçok şeyin (hatanın) yanı sıra arkadaşım olan yaşlıca bir adamı, dönemin en dürüst, en namuslu insanı demekle hiç tereddüt etmeyeceğim Sokrates'i, bir yurttaşı idama götürmek üzere başkalarıyla birlikte görevlendirdiler; böylelikle onu suç ortağı yapmayı amaçlamışlardı. Ne var ki Sokrates boyun eğmedi ve onların canice eylemlerine katılmak yerine her şeyi göze almayı tercih etti. Bunu ve buna benzer hiç de öyle önemsiz olmayan ki-

mi şeyleri görünce beni bir tiksintidir aldı ve bu cani idareden uzaklaştım. Çok geçmeden o Otuzlar devrildi ve anayasa lağvedildi. Bunun üzerine yeniden, çok yavaş ilerlese de, politik düzlemde faal olma isteği beni sarmaya başladı... Gelgelelim, o iktidar sahiplerinden bazıları, Sokrates'e en son mal edilebilecek en kötü suçlamalarla, arkadaşımızı, mahkemeye çağırdılar. Anlayacağınız onu tanrısızlıkla suçlayarak mahkemeye çıkardılar ve hüküm giydirip hükmün infazını sağladılar... Bunu ve hükümeti, yasaları, töreleri yöneten kişileri görünce ve yaşlandıkça bu çarkın bütününe kavradım ve doğru bir sonuca varıp politika yapmanın ne kadar zor olduğu anladım. Çünkü dostlar ve güvenilir parti yoldaşları olmadan hiçbir şey yapmak mümkün değildi... Ayrıca yasama ve ahlak alanında çöküntü ve çürüme şaşırtıcı bir biçimde artıyordu. Böylece, başlangıçta politikaya çok hevesli olduğum halde, bu olayları gördükçe ve bütün bu plansız, amaçsız sürüklenişi inceledikçe kafam karışmaya başlamıştı. Gerçi, bütün bunların ve devlet varlığının nasıl daha iyi olabileceği konusunda düşünmekten vazgeçmedim ve hep bir eylem fırsatı kollayıp durdum, ancak sonunda mevcut devletlerin berbat bir durumda olduğunu kavradım. Çünkü mükemmel bir yeni organizasyon elverişli şartlar sunarak imdada yetişmezse devlet-yasa ilişkileri hemen hemen iflah olmaz durumda kalacaktı. Bunun üzerine kendimi, hakiki felsefenin hakkını teslim ederek sadece onun, bütün kamusal ve özel hayattaki adalete bakış imkânı verebileceğini ve doğru ve hakiki felsefeciler iktidara gelmeden ya da devletlerin iktidar ve güç sahipleri takdiri ilahi sonucunda gerçek filozoflara dönüşmeden insan soyunun mutsuzluğunun son bulmayacağını açıklamaya zorunlu hissettim."

Burada, Platon'un yazdığı ve otoritelerce sahici olduğu kanıtlanmış bir mektuptan, onun hayatı hakkında sınırlı bir bilgi edinmekle kalıyor, aynı zamanda onun felsefesi ve politik düşünceleri hakkında da izlenimler ediniyoruz.

Platon İÖ 427 yılında Atina'nın önde gelen ailelerinden birinin oğlu olarak dünyaya geldi. Sokrates, onun yoluna çıkıp o zamana kadar ara vermediği edebiyatçı olma çabalarını bir yana bırakıp felsefeyle uğraşmasını tavsiye ettiğinde Platon yirmi yaşındaydı. Platon sekiz yıl Sokrates'in öğrencisi olarak kaldı. Sokrates'in hüküm giymesi ve o sarsıcı ölümü karşısında, önce baba kentine sırtını döndü, geçici olarak Megara'ya gitti, daha sonra uzun yolculuklara çıktı. Bu yolculuklardan birinde, yaygın bir söylentiye göre Kuzey Afrika'ya, büyük olasılıkla Mısır'a ve Kyrene'ye kadar uzanmış, oradaki dini ve din bilginlerini, aynı zamanda rahipler kastını tanımış olmalıdır. Belki daha da ötelere giderek Hindistan'ın bilgeliği ile tanışmıştır; çünkü eserlerinde böyle bir tanışmanın izleri bulunmaktadır. Ama asıl, o dönemde Yunan kolonisi olan güney İtalya'da ve Sicilya'da uzun süre kaldığı kesindir.

Burada Yunanistan'dan tanıdığı Pitagoras Okulu ile yakın temas kurmuş ve daha sonraki düşüncesinin gelişmesinde etkili olacak önemli izlenimler edinmiştir. Bu yolculuk, onun matematikle yakından ilgilenmesine yol açmış, bir yandan da dinsel, mistik görüşlerle tanışmasını sağlamıştır. Bu arada Sirakusa Tiranı'nın sarayında, akrabası Dion'un yanında da bir süre yaşamıştır. Platon'a hayran kalan Dion, politik bir reform planlaması için onu iki kez Sicilya'ya çağırır. Ancak düşünürün 7. mektubunda anlattığına bakılacak olursa, bu yolculuklardan hiçbir şey çıkmadığı gibi, başı da oldukça belaya girmiştir. İÖ 387 yılında (doğduğu kentte bir

bahçedeki ölümünden sonra "Platoncu Akademi" adıyla yüzyıllarca ayakta kalacak) okulu kurmuştur. Platon burada sayıları gitgide artan öğrencilere ücretsiz dersler vermiş; seksen yaşında, yoğun bir çalışmanın ortasında, söylenenlere göre bir akraba düğününde hayata gözlerini yummuştur.

Eserleri

Platon'un öğretmeni Sokrates, öğretme faaliyetini hemen tamamen öğrencileri ile kurduğu diyaloglar, konuşma ve söyleme/söyletme yoluyla gerçekleştirdiği için, onun kendi elinden çıkmış tek bir sayfa bize ulaşmış değildir. Platon'dan ise günümüze bir dizi metin ulaşmıştır. Araştırmacılar, bu metinlere sonradan eklenmiş ya da orijinal olmayan, sahte metinleri ayıklamışlar ve sonuçta Platon'un yazılarının büyük bir bölümü ve mektupları günümüze sağlıklı bir şekilde ulaşmıştır. Emin olabileceğimiz bir başka nokta da, Platon için de faaliyetinin ağırlık noktasını sözlü öğretimin oluşturduğu gerçeğidir. Platon'un yazarlık ve yazarlar hakkında pek öyle parlak şeyler söylemediğini biliyoruz. Platon gibi parlak yazarlarda sık rastlanan bir durumdur bu. Ne var ki kendisi öğretisinin özünü, içindeki çekirdeği hiçbir zaman bir yazıya emanet edemeyeceğini ve böyle yaparak hasetliğe ve anlayışsızlığa ödün vermek istemediğini söylediği halde biz ardılları için onun yazıları, felsefesini öğrenebileceğimiz biricik kaynağı oluşturmaktadır; kaldı ki Platon'un neredeyse tamamen reddettiği yazılı ürünleri içinde bu felsefe bütün ihtişamıyla karşımızda durmaktadır. Yazılarda ele alınan sorunlar, o gün nasıl anlaşılmış ve tartışılmışsa, o halleriyle karşımıza çıkarlar. Böyle olduğu için düşünürün belli sorunlar karşısında nasıl düşünce

geliştirdiğini, anlayışının hangi yönde değiştiğini izlemek mümkün olmaktadır.

Diyaloglar

Platon'un hemen bütün eserleri diyalog tarzında yazılmıştır. Sokrates'in ölümünün hemen ardından yazılan her şey diyalog biçimindedir. Daha sonraki yazıların büyük bir bölümünde de bu karşılıklı konuşma ya da söyleşi biçimi, belirleyici tarz olarak karşınıza çıkar; ancak Sokrates'in bu diyaloglarda söylediklerinin ne kadar doğrudan Sokrates'in hesabına yazılabilir, ne kadar Platon'a aittir, bunu söylemek zordur.

Platon'un adı altında 34 diyalog bize ulaşmıştır. Bunların önemlileri şunlardır:

1. *Apologia* (Savunma) — Sokrates'in kendisine açılan davada savunma konuşmasının daha sonra kaleme alınmış biçimidir.

2. *Kriton* — Yasalara saygıyı tartışır.

3. *Protagoras* — Sofistik düşünce ile erdemler konusunda bir hesaplaşma, özellikle sofistik düşüncenin bütünlüğü ve öğretilirliği üzerinedir.

Bu ilk üç diyalog, *Ion*, *Lakhes*, *Politeia I*, *Lysis*, *Kharmides*, *Euthyphron* ile birlikte gençlik diyaloglarını oluşturur.

4. *Gorgias* — Bu diyalogda da erdem ve onun öğretilirliği sorunu ön plandadır. Söyleşilerde sofistlerin bencil ahlak anlayışının yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkar. Retorik (güzel söz söyleme sanatı) bir eğitim aracı olarak yeterli değildir. Töresel, ahlaksal olarak 'iyi olan' kayıtsız şartsızdır ve bu diyalogda metafiziksel bir temele oturtulur. Ahlaksal iyi, politikanın, müziğin ve edebiyatın üstünde yer alır; diyalogun sonunda ruhun öte dünyadaki kaderi tartışılır.

5. *Menon* — Bilgi'nin bir "hatırlama" olarak karakteristik niteliği tartışılır. Matematiğin önemi üzerinde durulur.

6. *Kratylos* — Dil hakkındadır.

Bu üç diyalog *Euthydemos*, *Küçük Hippias*, *Büyük Hippias* ve *Menexenos* ile birlikte geçiş dönemi diyalogları olarak bilinirler. Bunların Platon'un İtalya yıllarından sonra yazıldığı bellidir; çünkü diyalogda Pitagoras öğretisinin etkileri apaçık belli olmaktadır. Ancak bu geçiş aşamasında Platon'un dünya görüşünün henüz doruğuna ulaştığı söylenemez.

7. *Symposion* — (Şölen) Bu diyalogda "Eros" iyiye ve güzele götüren itici güç olarak anlaşılır. Burada Alkibiades'in, Eros'u kusursuz cisimleştiren Sokrates'i övgü konuşması da yer alır.

8. *Phaidon* — Ruhun ölümsüzlüğü. Diyalog, ruhun duyuüstü olma özelliği ve ebediliği üzerine söyleşiler içerir. Burada Platon'un idealar öğretisinin geliştirildiğini görürüz.

9. *Politeia* — (Devlet) Platon'un en geniş kapsamlı, içerik bakımından en derin eseridir. Olgunluk yıllarının çoğunu, düşünür, bu çalışmasına ayırmıştır. Tek insandan toplum öğretilisine doğru yol alırken, eser, Platon felsefesinin bütününe kapsar hale gelir.

10. *Phaidros* — Bu diyalog Platon'un idealar öğretisi ve ruhun üçe bölünme modeli için özellikle önem taşır.

11. *Theatetos* — Bilgi'nin karakteristik niteliği hakkında bir bilgi teorisi tartışmasıdır.

12. *Timaios* — Platon'un doğa felsefesini içerir. Dünyadaki bütün cisimlerin ve canlıların oluşumu ve doğuşu tartışılır.

13. *Kritias* — Bu yazı tamamlanmamıştır. Platon'dan yaklaşık 10 bin yıl önce, efsanevi ada At-

lantis'in batışını anlatır. Bu yazıda ileri sürülenler, günümüze kadar sayısız aramaların ve tartışmaların kaynağını oluşturmuştur.

14. *Politikos* — Devlet adamı. Yaşlı Platon'un politika hakkındaki düşüncelerini içerir ve bizi yasalar konusuna götürür.

15. *Nomoi* (Yasalar) — Platon'un yaşlılık döneminin büyük eseridir; düşünürün bu çalışmayı bitirmeye ömrü yetmemiş, bir öğrencisi tarafından ölümünden sonra çıkartılmıştır. Bir kez daha politikaya atfedilmiş bu son çalışma, devletin ahlaki temelde kurulması ve yurttaşlarının da buna göre yetiştirilmesi talebinin, Platon düşüncesinin baştan sona izlediği bir kaygı olduğunu göstermektedir. *Yasalar*, Platon'un yaşlılık dönemi felsefesinin ana kaynağını oluştururlar. 12'den 15'e kadar olan diyaloglar, *Sophistes*, *Philebos* ve *Parmenides*'le birlikte, düşünürün yaşlılık dönemi çalışmalarını temsil eder.

Felsefi düşüncelerin anlatılma biçimi olarak diyalog, Platon'dan sonra Yunanlılar, Romalılar, daha sonra da Avrupa düşünürlerince sık sık başvuru bir yol olmuştur. Elbette Platon diyaloglarını, sofistlerin geliştirdikleri ve Sokrates tarafından mükemmelleştirilen diyalektik söyleşi olmaksızın düşünmek imkânsızdır. Düşüncenin sistematik olarak geliştirildiği düz metinler ile karşılaştırıldığında diyalektik biçim, anlatılanları kafamızda ve gözümüzde çok iyi canlandırma fırsatı vermekle kalmayıp sürece büyük bir canlılık getirme gibi bir avantaj sağlamaktadır. Bir konuda savunulan çeşitli karşıt ya da aynı görüşlerle sorunun çeşitli yanları, konuşmaya katılan kişilere yapılan rol dağılımıyla ortaya çıkartılır. Kaldı ki, sonuçta yazar, tartışmayı noktalamak ve kendi görüşüyle bir yere oturarak tartışmaya nihayet bir son vermek gibi

bir sorumluluk da taşımaz. Bu, tartışmayı ortada bırakma durumu, kararsızlık ve bir emin olmama haline işaret eder gibi görünse de, Platon'un eserlerinden çıkan sonuç, karşımızda derin bir düşüncenin temsilcisinin, biz insanların düşüncesinin her zaman parçalanmış, çelişkili ve bölük pörçük olduğunu, karşıtlıklar içermekten kurtulamayacağını çok iyi bilen birinin bulunduğunu göstermektedir. Kaldı ki Platon diyaloglarını sadece felsefe alanı içinde değerlendirmek, bu kusursuz eserlere hakkını vermemek olacaktır. Diyaloglar parlak bir dilin kurduğu, tartışan tarafları ustaca, hatta dramatik bir tarzda karşı karşıya getiren, fikirlerin birbirini izlediği birer metin, dünya edebiyatının bir parçasıdır da.

Tarihsel Kökenler

Platon'un düşüncesi, düşünce tarihinin sunduğu bütün örneklerde olduğu gibi, başlangıçta yaşadığı dönemin düşünce birikimi, anlayış ve görüşleri ile bağlantılı bir şekilde ortaya çıkar. Her düşünür gibi o da döneminin birikimine karşı ikilemli bir düşünsel tavır geliştirir. Bu birikimlerin belli bir bölümünden yararlanır, onları alıp daha da geliştirir ya da onlara karşı mücadele edip onları aşar. Demek ki döneminin düşüncesinden beslenişini hem olumlu hem olumsuz iki düzlemde anlamak gerekir.

Platon'un mücadele bayrağı açıp aşmaya çalıştığı birikim sofistlik düşüncedir. Sofistlerin dünya görüşü, yararcılığa, haz ve zevke dayanmaktaydı. Platon bu anlayışların karşısına tam bir Sokratesçi olarak "iyi" kavramıyla çıkar. "İyi", doğru, erdemli bir hayatın hem kesin ölçüsü hem de başlıca ereğidir (telos). Ruh gerçeğin, doğrunun dünyasına

(düzenine-kosmos) ancak "iyi" üzerinden ulaşabilir. Platon, hayatın ve doğruya giden yolun kusursuz bir Sokratesçi mantıkla önünü açmaya çalışırken, "iyi," dünyayı (evreni) kuran temel ilke olarak kendi mutlaklığıyla vardır. Böyle olunca da insanın her şeyin ölçüsü, iyinin, doğrunun tartı taşı olduğunu ve genel, insan dışında bir ölçüt bulunmadığını ileri süren sofistler ile karşı karşıya gelmesi de kaçınılmazlaşır. Sofistik öğreti, Platon'a göre hem bilgi'nin hem de ahlakın temelini çökertecektir. Platon, sofistlerin ikna sanatı olarak başvurdukları retorik, söz söyleme sanatı (hitabet) yöntemine de karşı çıkar. Bir felsefe yöntemi olarak retorik yetersiz, kusurludur.

Herakleitos'a göre her şey kendi karşısına muhtaçtır; filozof da rakibine. Sofistler ile arasına kesin bir mesafe yerleştirmeye çalışan Platon, aslında sofistler ile bir tamamlama, geliştirme ilişkisi kurmuştur. Sofistik düşünce, büyük ölçüde Yunan yurttaşını politikaya hazırlama gibi pratik bir amaca dönüktü. Bu amaca ulaşmak için ikna edici söz söyleme ve bilgilendirme kaygısı öne çıkmıştı. Konuşmanın, hitabetin tekniğinin biçimsel inceliklerini, bilgi'nin dille aktarılma yollarını araştırıp durmuşlar, insanı her şeyin ölçüsü yaptıkları için de, dış dünyaya, objeye yönelik ilgiyi özneye kaydırmışlar, sözle ikna edilmesi gereken insanın psikolojik özelliklerini anlamaya çalışmışlar, ama asıl, dilin önemini öne çıkarmışlardır. Dilbilgisi, üslup, kavram, adlandırma konusunda ilk araştırmalara önyak olmuşlar, düşüncenin işleyişini tartışma, tanımlama, yürütme tekniği bakımından belirlemeye çalışmışlardır. Platon'un, diyaloglarında bütün bu birikimleri değerlendirdiği, özellikle sofistlerin sonradan gitgide bir çekişme, kavgaya tekniğine dönüştürdükleri diyalektikliği, sofistlerden devralıp geliştirdiği kesindir.

Platon düşünceyi diyalog üzerinden geliştirme yönteminin ötesinde, sofistler ile başlıca iki alanda görüş birliği içindedir. Bir kere o da döneminin hâkim bilgi anlayışına sofistler gibi yaklaşır. Sofistler bilgi kavrayışında rölativisttirler. İlk önemli sofist Pratogoras (İÖ 482-411) önceki eğilimlerin aksine, doğa felsefesiyle, kosmos ile uğraşmanın beyhude olduğunu ileri sürer. Doğa felsefesi, bize objektif olarak geçerli, doğru bilgi sunamaz. Bütün olabirliği kendisinde toplanuş olan anamadde, töz, sürekli bir değişim içindedir. Öyleyse hiçbir şey “belili” bir o şey değildir. Salt bir varlık olamaz; onların nitelikleri, özellikleri, karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucudur; öyleyse her şey, bir görecelik bağlantısı içinde vardır. Bir nesnenin, ancak durmadan değişen, akıp duran ilişkiler ve bağlantılar içinde, öteki nesnelere göre belirlenmesi mümkündür. Duyumların verileri de o anda algılayanın durumuna göre değişir. Algı, o dış nesneyi, onun durumuna göre bize o anda nasıl sunmuşsa, o şey odur. Öyleyse mutlak bilgi yoktur, duyu algısı vardır ve bu algıdan doğan sanı (*doxa*) biricik bilgimizi oluşturur. Demek ki sofistlerin ilk büyük düşünürünün anlayışına göre, her sanı doğrudur.

Platon bu iz üzerinde, duyu algılarının bize şeyleri nasılsa öyle vermediklerini; bize ulaşan duyu-sal verilerin, nesnelerin sürekli değişen, dönüşen hali olduğunu söyler. Biz nesneleri hep o değişen görünüşleri ile algılarız. Duyu algılarının birçoğunu bir araya getirdiğimizde, nesne hakkında daha genel ve kalıcı bir tasarım oluşturabilirsek bile, bu tasarımın (bilginin) tek tek algı bilgisine göre çok daha yüksek bir doğru olma olasılığı bulunmasına rağmen, bu bilgi, duyumların bir tür iknasına dayanmaktadır; yoksa temeldeki asıl nedenlerin bilincine bu yolla varmış olmayız.

Platon gene sofistler gibi, hâkim erdem anlayışına da karşı çıkar. Sofistler, yasaların ve ahlak kurallarının değişik ve çeşitli olduğunu, yere, zamana göre değiştiğini görmüş, bunların insan eliyle konmuş olduklarını (*thesei; nomoi*), bağlayıcı olma talebi taşıyamayacaklarını, ancak doğa yasalarının bağlayıcı olduklarını ileri sürmüşlerdi. Sonraki sofistlerden Antiphon, doğal hak/hukuk ile pozitif hukuku birbirinden ayırt eder ve ikincilerin, sanılara dayandığını, bu nedenle yetersiz, güçsüz olduklarını söyler: İnsanlar doğa açısından eşittir; sadece Yunanlılar kendi aralarında eşit olmakla kalmazlar, barbarlar ile de eşittirler. Ne var ki pozitif hak/hukuk anlayışı, sanıya dayalı insan yapıtısıdır; dolayısıyla sosyal ayrıcalıkları, sınıfsal farklılıkları meşrulaştırır. Toplum, insanın yararı için kurulmuş olduğuna göre, insanın getirdiği sanı ürünü hak, hukuk anlayışı kabul edilmezdir. Örneğin sofistik düşüncede adalet, güçlüye, egemen olana yarayan, güçsüze zarar veren bir şeydir (*Thrasymakhos*). Doğal olan ile insanın koyduğu arasındaki karşıtlık düşüncesini sofistler dine kadar götürmüşlerdir. (*Kritias*) "Tanrılar, tamamen keyfi hesaplarla bulunmuş birtakım kuruntudan başka bir şey değildir ve kurnaz devlet adamlarının uyruklarına boyun eğdirmeye yararlar," der.

Platon sofistik kuşkuyu bambaşka bir yönde değerlendirmiş, daha doğrusu ortak tespitlerden, onlardan tamamen farklı felsefi bir yol izleme gereğini çıkarmıştır. Bilgi'nin güvenilir olmayışı, erdem ve ahlak ilkelerinin göreceliği, salt insan çıkarlarına hizmet etme savı, hayatı, politikayı, devleti düzenlememizi sağlayacak mutlak geçerli ilkelerin bulunamayacağı anlamına mı gelmelidir? Sofistler düşünce ve de pratik için genel geçerli, bağlayıcı ölçütlerin olmayacağını ileri sürmüşlerdi. İşte tam

da bu noktada Platon için felsefenin asıl görevi; böyle genel bağlayıcı ölçütler olduğunu gösterme görevi ortaya çıkar. Platon bu genel geçerli ilkelere nasıl ulaşılacağını felsefenin ortaya koyması gerektiğini ileri sürerken, bütün sofistlik kuşkununa sadece asıl bağlayıcı ölçütleri bulma yolunda bir hazırlık olduğunu düşünmektedir (*propadeutik*).

Bu noktadan itibaren Platon, Sokrates felsefesini çıkış noktasına alarak onu geliştirirken öğretmenini oldukça aşacaktır.

Sokrates, hayatı felsefe üzerinde temellendirmeyi, erdem ile bilgi'nin örtüşmesini istiyorsak, ölçüt olabilecek "doğrunun" bulunabilmesi mümkün olmalıdır, diye düşünür. Platon *Menon* diyalogunda, Orfik-Pitagorasçı görüşten türettiği "ruhun ölümsüzlüğü" anlayışıyla bu sorunu çözmeye, "doğruyu" bulmanın nasıl mümkün olacağını göstermeye çalışır. *Menon* diyalogundan çıkan sonuca göre, ruh ölümsüzdür ve birçok kez dünyaya gelmiştir. Bu ruh hem yeryüzünde hem de Hades'te (öbür dünyada) olup biten her şeyi görmüştür. Yeryüzünde her şey birbirine bağlı, ilişkili olduğu için, ruh dünyadaki şeylerden hepsini görmese bile, gördüklerini araştırarak görmediklerini de anımsayabilir, kavrayabilir. Şeylere ilişkin doğru tasarımlar ruhta başlangıçta bilinçli bir kavramanın nesnesi değildirler. Tasarımlar rüyadaki gibi hareket ederler, gerekli sorular ve incelemeler sonucunda bilinçli bilgi haline gelirler. Öyleyse öğrenmek (bilgi edinmek) daha önceden varolan, bulanık şeyleri anımsamaktır (*anamnesis*). Demek ki ruhta bilinçsiz halde, doğuştan tasarımlar bulunmaktadır. (Bilgi teorilerinin *a priori* anlayışı) ve bilgi, bir temelle *logos*'a bağlanarak, güvenilirleşir.

Menon diyalogunda felsefenin olabileceğini kanıtlayan Platon, Sokrates'e göre felsefenin olabilir-

liğinin önkoşulu olan erdem eşittir bilgi özdeşliğinin de geçerli olduğunu göstermeye çalışırken, bilgi ile özdeş olan felsefi erdemın yanı sıra, sıradan bir erdemın de varlığını ortaya koyar. Bilgiye dayalı felsefi erdemın yanında bu ikinci, sıradan erdem, birincisinin gölgesi gibidir.

Duyulara Verili Sonlu Nesne Bilgisi:

Orthe Doxa ile İdea Bilgisi

Sağlam bilginin kesin, tartışmasız bir temele oturtulması gerektiğini kavrayan Platon, ölümsüz ruhun tasarımlarının da sallantılı olabileceğini, hatırlamaya dayalı tasarımların güvenilir bilgi'nin kaynağını oluşturmayaacağını, daha temel bir kaynağa ihtiyaç olduğunu düşünür.

Platon bu sorunu, Sokrates'in kavram felsefesiyle çözmeye çalışacaktır. Platon'a göre bu dünyada 'kavramlar', nesnelerin yanında ikinci bir varlık alanı, birer gerçek oluştururlar. Kavramlar öteki nesnelerin yanında kendilerine ait bir dünyayı temsil ederler. Demek ki Platon evreninde karşımızda iki dünya ve iki bilgi çeşidi bulunmaktadır. Nesnelerin, geçici, değişen, öncesi sonrası olan şeylerin dünyası: Bu dünyaya yönelik bilgi'nin adı, doğru sanıdır; *orthe doxa*. Bu dünya görece bir dünyadır. Öteki dünya ise, öncesi sonrası olmayan, mutlak ideaların dünyası, kavramsal dünyadır.

Orthe doxa'nın konusu, geçici nesneler, bilgi'nin konusu idealar (kavramlardır). *Orthe doxa* konusundaki tartışmaları Platon, *Tiamaios*, *Politeia* diyaloglarında geliştirir. *Symposion* ve *Phaidros*'ta idealar tartışması yer alır.

Bu bölünmeyi bir başka düzlemde de tarif edebiliriz: Kavramlar, idealar, var olan, hiç oluş halinde olmayan (*to on ontos*) dünyaya aittirler, akıl bil-

gisinin dünyasıdır bu. Felsefenin sağlam temelini burada buluruz. Hep oluş halinde olan, önceli, sonrasız varlıkların dünyası ise, mutlak bir varoluşu olmayan nesnelerin dünyasıdır (*genesis*). Bu ikinci dünya duyum algılarına giren dünyadır, cisimlerin dünyasıdır; bu dünyanın karşısında, daha doğrusu temelinde cisimsel olmayan *idealar* dünyası vardır. İdealar ne uzayda ne de cisimlerin içindedirler, onlar kendi kendilerinin nedeni olan varlıklardır, kendi başlarına var olurlar. Bunları kavramanın yolu onları duyumlar ile algılamak değil, düşündürmektir. Düşüncenin nesnesidir idealar (kavramlar).

Felsefi erdemin, sağlam bilgi'nin temelinin ancak bu idealar dünyasında yatabileceğini söylemek bile gereksiz.

Eros

"*Symposion/Şölen*"in teması, bütün ölümlü varlıklarda rastlanan o ölümsüzlük çabası çevresinde dönmektedir.

Platon'a göre ancak felsefi bir dürtüye sahip olan kimse, ideaların bilgisine giden yolu geçebilir. Bu felsefi dürtünün adı "eros"tur. Yunan Aşk Tanrısı'nın adı da "Eros"tur. Platon, Yunanca'da Aşk, (üreme dürtüsü) anlamına gelen bu kavrama, yüceleştirici bir içerik kazandırır. Eros, ölümlü insanın duyumsal dünyanın sınırlarını aşıp manevi/ruhsal/zihinsel dünyaya, ölümsüzlüğe çıkma ve bu dürtüyü başkalarının içinde de uyanık tutma itkisidir. Güzel bir bedene duyulan haz, eros'un en alt düzeydeki tezahürüdür. Güzel ile kurulan bütün ilişkiler bizi eros'a yaklaştırır; en başta da, felsefenin hazırlığı olarak gördüğü müzik ve duyusal olandan (geçici nesnelerden) yüzümüzü çevirip salt

biçimlere (kavramlara) bakmamızı öğreten matematik eros'a giden yolun kilometre taşlarıdır. Bu arada yeri gelmişken, dillere pelesenk olmuş "platonik aşk" (platoncu aşk) kavramının düşünür olduğuna haksızlık edilecek bir biçimde kullanıldığına da dikkati çekmekte yarar var. "Platonik aşk" salt manevi, duygusal, düşüncelerde yaşanan, tensel, bedensel olan ile ilgilenmeyen aşk olarak anlaşılır. Oysa Platon, "Ruhtan çok, bedeni seven o kaba âşık kötüdür," der sadece. Yoksa bedenin aşk ilişkisinin dışında bırakılmasına ilişkin bir düşünce söz konusu değildir. Bu tespitin üstelik karşı cinsler arasındaki aşk bağlamında değil de, o zamanlar çok yaygın olan ve Platon'un hiç çekinmeden tartışabildiği "oğlancılık" ile ilintili olarak yapıldığını ileri sürmek mümkündür. (Bkz. *Aşkın Metafiziği*, Bordo Siyah, Nisan 2003)

Güzelin görüsü daha önce de değindiğimiz gibi, ideaların bilgisine giden yolda sadece bir hazırlıktır; asıl yol ise, Platon'un diyalektik düşünce dediği yöntemdir. Öyleyse sarsılmaz bilgiye yönelirken, bir itki olan eros'un yanında, doğru yöntemin de yer alması gerekir. Bu yöntem diyalektik düşünme yöntemidir. Diyalektik ortak araştırmayla, konuşma yoluyla genel geçerli, sarsılmaz olana yaklaşmak demektir. Diyalektik düşünce bir yandan tekten genele, şartlı, sınırlı verili olandan kayıtsız şartsız olana tırmanırken, bir yandan da bütün ara halkalardan geçerek genelden özele ve teke doğru iner.

İdea ve Görüntü/Mağara Benzetmesi

"İnsanları, yeraltındaki bir mağaraya benzen, yukarıda ışığa karşı açık bir girişi bulunan bir mekânda tasarla. Burada çocukluklarından beri

zincire vurulmuş olsunlar; öyle ki hep aynı nokta üzerinde dursunlar ve zincirlerden ötürü başlarını sağa sola çeviremesinler. Işığı ise yukarıdan ve arkalarında uzaktan (bir yerden onlara yansıyan) bir ateşten alsınlar. Ateş ile tutsaklar arasında yukarıya doğru bir yol gitmektedir, bu yol boyunca bir duvarın örülmüş olduğunu farz et. (Tutsakların arkasında kalan) bu duvar boyunca başka insanlar, görüntüleri duvarın üzerinden taşan her türlü kabı taşımaktadırlar. Kimileri, her zaman olduğu gibi konuşmakta kimileri de susmaktadır... Tutsak insanların ışığın mağaranın duvarına yansıttığı kendi gölgelerinden başka bir şey görebileceklerini düşünebiliyor musun? Peki, bu tutsakların, (arkalarındaki duvarın üzerinden) taşan nesnelerin önlerindeki duvara yansıyan gölgeleri karşısındaki durumları da aynı değil midir? Birbirleriyle konuşabilseler, gölge halinde gördükleri ve adlandırdıkları şeylerin, duvarın arkasındaki nesnelerle aynı olduklarını sanmazlar mı?... Bu insanların gözünde gerçek, yapay nesnelerin gölgelerinden başka bir şey olmaz ister istemez, öyle değil mi? Bu insanların zincirlerini çözer, bilgisizliklerine son verirken, her şeyi nasılsa öyle görürlerse, ne yaparlar acaba?

Şimdi farz et ki, (aralarından) biri serbest bırakılıyor; ayağa kalkıp başını sağa sola çevirmeye ve gidip ışığa bakmaya mecbur ediliyor; bütün bunlar ona acı verecektir ve ateşin ışığı karşısında, daha önce gölgelerini gördüğü nesneleri göremeyecektir. Peki ona, daha önce sadece hiçlikler (var olmayanlar) gördüğü, şimdi ise var olana daha yakın bulunduğu; kendilerine, çok yüksek düzeyde bir olma'nın (varlığın) karşılık geldiği şeylerin karşısında durduğundan emin olması gerektiği, bu nedenle de (artık) daha doğru gördüğü söylenirse, ne cevap ve-

receğini sanıyorsun? Hatta doğrudan ışığa bakmaya zorlansa, gözleri acımaz mı ve kaçıp, bakabildiği şeylere (gölgelere) geri dönüp, bunların kendisine en son gösterilmek istenilenlerden çok daha hakiki/gerçek olduğundan kesinlikle emin olmaz mı?" (Devlet, 7. Kitap, 514 a)

Bu alıntı, diyalog biçimi biraz kısaltılarak, Platon'un ünlü mağara benzetmesinden yapılmıştır. Daha önce de altını çizdiğimiz, o nesnelere, duyum algılarına dayalı, geçici, sonlu cisimlerle sınırlı bilgi ya da doğru sanı (*orthē doxa*) bize sadece gölgelere ilişkin bilgi sunarken, ateşe karşı bakışta gözümüzü kamaştıran ideaların bilgisi, "eros" aracılığıyla ulaşılabilecek felsefi erdem/bilgiyi temsil etmektedir.

İnsanların içinde bulundukları zindan-mağara, bizim sıradan varoluşumuzdur. Çevremizdeki her şey, nesneler, süreçler, ilişkiler salt gölge gibidirler; bunları doğrudan duyu verileriyle alırız. Ancak tırmanıp, o serbest bırakılan tutsağın yaptığı gibi ışığa doğru yaklaşır, o yukarıdaki şeylere bakmaya çalışırsak ruh, idealar dünyasının eşiğinde bulur artık kendini.

Bir kez daha yalın bir dille söylemek istersek, Yunanca "*eidos*" ya da *idea*, görüntü, resim, imge gibi anlamları içermektedir. İdealar, olma-halinin, varlığın biçimleri, türleri, genellikleridirler. Ancak ideanın, nesnelerin tek ve bireysel özelliklerinin düşünce yoluyla genellenmesi, başka deyişle bir soyutlama olmadığını belirtmek gerek. İdealar daha önce de söylediğimiz gibi, reel, gerçek varlıkları temsil etmektedirler. İdealar nesnelerin genel ortak özelliklerinin soyut tanımı olmayıp, mağara benzetmesinin de gösterdiği gibi biricik, hakiki (metafiziksel) gerçekliklerdir. Tek tek nesnelerin başlangıçlı ve sonlu olduğunu, geçip gittiklerini, bu anlamda da Platon için "var olmadıkları" anlamına geldikle-

rini söylemiştik; gerçekten var olma ancak idealara özgü bir niteliktir.

Var olanın gölgeleştigi, olmayanın varlıklaştığı böyle bir gerçeklik anlayışı bizi temel bir felsefi soruya götürmektedir. Somut, elle tutulur, var olup yok olan, zaman-mekân içindeki nesneleri (ilişkileri), çok gerideki, kavramsal gerçekliklerin, bir tür tasarımların yansıması durumuna düşürürken, genel olana ampirik, elle tutulur, gözle görülür nesne karşısında çok büyük bir önemlilik konumu atfetmek mümkün müdür? Benzer bir ters çevirme ilişkisini, kısa süre önce yayımladığımız *Schopenhauer Felsefesine Giriş/Varolmanın Acısı* derlememizde de yorumlamaya çalışmıştık. Schopenhauer, varlığı, gerçekliği, düşüncenin faaliyetine bağlıyor, bunların birer tasarım olduklarını söylüyordu ("Tasarım Olarak Dünya"). Platon ise, duyularımıza verili nesne ile gölgeler dünyasını bir tutuyor. Peki ya, tersine, nesneler, somut, ampirik dünyanın gerçekliğini oluşturuyorlar, idealar da sadece aklımızın ürünü olmaktan öteye geçemiyorlarsa?

Bu ilişki, ortaçağ felsefesinde de ana temalardan birini oluşturacaktır. Platon sonraki yıllarda, Pitagorasçı düşünce yollarını kullanarak ideaları sayılarla ilintilemeye çalışacaktır.

Platon, öğretmeni Sokrates'in bir adım ötesine geçerek görünen doğayı, ampirik olanı sisteminin içine alır. Gelgelelim biricik gerçeklik temsilcisi olan idealara sadece salt düşünce (eros'la) ulaşabileceği için, ampirik dünyanın araştırılması ikincil dereceden bir önemlilik düzlemine geriler. Maddi, ampirik dünyayı araştırmayı amaçlayan doğabilimler, hiçbir zaman kesinlik ulaştıramazlar bize; bu alan olasılıkların alanını oluşturur. Yayın programımıza aldığımız *Timaios*'ta Platon, doğabilimlerini de tartışır.

Platon'un idealar öğretisini benimserken aklımıza çok önemli bir soru takılmadan edemeyecektir. Nesnelerin duyumlarımıza verildiği düzlem olan "gölgeler" âlemi, öteki deyişle görülebilir, algılanabilir doğa nasıl oluşmuş, nasıl meydana gelmiş olabilir? Peki nasıl oluyor da, yüksek, "öteki tarafa" ait, zihinsel/manevi karakterdeki idealar, duyumlarla algılanabilir dünyanın nesneleri içine, daha zayıflamış, ideadaki hallerine göre mükemmelliklerinden bir şeyler kaybetmiş olsalar da, yansıyabiliyor, onları var edebiliyorlar. Belki de idea ile nesne arasında bunları birbirine bağlayan ikinci bir "şey" vardır, diye düşünmekte haklıyız.

Platon, bu "dizimizde" yer alacak olan "Timaios'ta Demokritos'a dayanarak, "boş mekândan" (uzaydan) söz ediyor. Bu boş uzay içinde şeylerin sadece yan yana varoluşları değil, zaman düzleminde arka arkaya varoluşları da mümkün olmaktadır. Ancak Platon, kendisinden sonra Aristoteles'in yaptığı gibi, bu ikinci ilkeyi "madde" anlamında da kullanmış olabilir, diye düşünebiliriz.

Platon'un doğa felsefesini tartıştığı *Timaios*'ta, bu sorunu ele alış biçiminin, bir soruyu havada bıraktığını söylemek mümkündür. İdealar ile nesneler arasında ikinci bir ilke bulunsa bile, bu ilke ister boş mekân/uzay olsun, ister bir tür madde, ideaların salt imaj, görüntü ya da hatta kusursuz tasarım örnekçeleri olarak, hangi güç sayesinde nesneleri (gölgeler dünyasını) meydana getirdikleri sorusunun doyurucu bir cevabını almak zordur. Bu konuyu *Timaios*'un yayınlanması sırasında bir kez daha ele alabileceğiz. Bu anlamda Platon felsefesinin, ruh-madde ikilemini aşmayan, düalist bir sistem olduğunu söyleyebiliriz.

Gerçi Platon yaşlılık dönemi diyaloglarında, gitgide daha çok bir tanrısalılık ya da dünya ruhu dü-

şüncesini benimsemeye başlar. Platon'da kesin mantıklı düşünme yoluyla kavranamayan yerler, mitos unsurlarıyla doludur. Bu dünya ruhu ya da tanrısallık anlayışı da, nesnel, mantıki bir tartışmanın nesnesi olmayıp bir mitos biçimiyle karşımıza çıkar.

Antropoloji ve Etik

Giriş bölümünde ele aldığımız biraz karmaşık ilişkileri "antropoloji ve etik" başlığı altında kısaca özetlemek istersek şunları söyleyebiliriz:

Platon'a göre insan ruhu düşünce, irade ve arzu/istek olarak üçe bölünmüştür. Düşüncenin yeri kafanın içidir; duygunun, ruhun yeri insanın göğsü; arzu, isteklerin yeri ise alt bedendir. Düşünce ve mantık, bedene girince öteki şeylerle birleşen ölümsüz yanırırlar insanın.

Ölümsüz ruhun ne başlangıcı vardır ne de sonu ve özünde dünya ruhuyla aynıdır. Bütün bilgilerimiz daha önceki durumların ve ruhun cisimleşmişliklerinin hatırlanmasından başka bir şey değildir. Ruh ölümsüzdür ve sık sık doğar. Ruh, daha önce de söylediğimiz gibi, hem dünyadaki hem de Hades'teki her şeye bakmış olduğu için, deneyiminde bulunmayan, deneyiminden getirmediği hiçbir şey yoktur; böyle olunca da erdemi ve bütün öteki şeyleri hatırlamasına şaşmamak gerekir. Çünkü bunlar onun daha önce bildiği şeylerdir. Çünkü bütün doğa kendi arasında akraba ve ruh her şeyi içermiş olduğundan, bir tek şeyi hatırlamış birinin, geri kalan her şeyi kendiliğinden bulmasını engelleyecek hiçbir şey yoktur. Bunun adı öğrenmedir ve kişi cesursa, aramaktan bıkip usanmayacaktır. *Menon* ve *Phaidon* diyaloglarında özellikle öne çıkan bu düşünceler, aramanın ve öğ-

renmenin tamamen hatırlama olduğunu söylemektedir.

İdealar dünyasında da “iyi”nin konumunu bir kez daha anımsayıp “beden ruhun mezarıdır” tespitine kısa bir göz attıktan sonra Platon’un ünlü yapıtı *Politeia*’ya, ya da bilinen adıyla *Devlet*’e kısaca değineceğiz.

İdealar âleminde “en yüce iyi” ideasının doruk noktasını tuttuğunu söylemiştik. İyi ideası bir bakıma ideaların ideasıdır. En yüce iyi, dünyanın nihai amacı ve hedefidir. Platon bu en yüce iyi ideasını ruhun ölümsüzlüğü anlayışıyla birleştirip bu zeminde etiğini temellendirir. Ölümsüz ruh, insanın idealar dünyasına katılmasını sağlayan yanıdır. İnsanın hedefi duyu üstü dünyaya yükselerek o en yüce iyiyi ele geçirmektir. Öyleyse beden ve tenselliğimiz, duyularımız, insanı bu kavuşmadan alıkoyan zincirlerdir. “*Soma, sema*”: “Beden ruhun mezarıdır,” der Platon kısaca.

Erdem, ruhun bu duruma yaklaştığı durumdur, demiştik. Görünen şeyler görünmeyenlerin yansılar olduklarından, sanatta, ideaların kavranmasına yardımcı olabilirler. Erdem, gene başta söylediğimiz gibi, iki ayrı düzlemde karşımıza çıkar: Felsefi bilgi olarak erdem ve genel erdemler olarak. Gerçek erdem, bu birincisidir, bilgiye, kavrayış gücüne dayanır ve öğretilabilir bir erdemdir bu. Bilgelik, cesaret, basiretlilik ve ağırbaşlılık, adalet, ana erdemleri oluştururlar. Bilgelik, aklın erdemidir. Cesaret, iradenin. Basiretlilik, ağırbaşlılık, ihtiyatlılık diye çevirebileceğimiz Yunanca *sophrosyne*, haz ile keşişlik, katılık ile hoşgörölü davranış arasında doğru ortayı bulma, ayrıca soylu bir mesafe koruma anlamına da gelmektedir. Nihayet adalet, bütün öteki erdemleri kapsar.

Devlet

Şimdi artık, bu dosya içinde yayımlamayı öngördüğümüz ünlü yapıtı *Devlet*'e geçebiliriz. Bu metnin girişinde Platon'un bir mektubundan geniş bir alıntı yapmıştık. Mektupta netleşen Platon profili, engellenmiş bir politikacı profiliydi. Devletin ne olduğunu doğru kavramak, bu anlamdaki politik sorun, Platon'un ömür boyu tekrar tekrar ele aldığı konudur. Devleti kavrama girişiminin başında "polis" kavramını anlama zorunluluğu yer alır. "Polis" Batı kültüründen dilimize de geçmiş olan "politika" sözcüğüyle akrabadır. Doğru davranış eylem, erdem, ahlaka uygunluk, adalet ve Platon'un tek tek insanlar üzerinde ele alıp içeriğini doldurmaya çalıştığı bütün kavramlar, *Devlet*'te boyutları büyütülmüş biçimde yeniden karşınıza çıkar ve bu bağlamda asıl anlamlarına kavuşurlar; daha doğrusu bu kavramlar, ancak devletin çerçevesi içinde kusursuz içeriklerine kavuşup "gerçekleştirilebilirler." Ahlaklı bir hayatın düşünülebilecek en üst ve kusursuz hali, toplumun bir devlet çerçevesi içindeki ahlaki hayatıdır.

Platon'un devlet öğretisinde eleştirel-olumsuz bir yanın yanı sıra, kurucu-pozitif bir boyut da buluruz. Negatif eleştirisini yaptığı bölümde Platon, kendi hayat tecrübesine dayanarak edindiği malzemeyi mevcut kuruma yansıtarak bir değerlendirme yapar. İkinci bölüm, anlaşılacağı gibi ideal bir devletin nasıl olması gerektiğini göstermeye yönelmiştir.

Platon diyaloglarından birincisi olarak yayımladığımız *Savınma*'da anlatılan Sokrates'in ölümünü, S. Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, son baskısı "İş Bankası Kültür Yayınları" arasında çıkan *Devlet* çevirilerinde "devletin de belki asıl kaynağı" olarak değerlendiriyorlar. (s. 11)

Savunma diyaloguna geçmeden önce, *Devlet*'in önsözünden yaptığımız bu alıntıyla birlikte, Platon'un devlet eleştirisini ve ideal devlet tasarımını biraz daha yakından görmekte yarar var.

Düzen Çeşitleri (Devlet Biçimleri)

Platon'a göre nasıl insan çeşitleri varsa, devletin de dört düzeni vardır. Çünkü düzen ve onun yasaları bir devleti oluşturan insanların karakterlerinden türerler ve dönerek insanı biçimlendirirler. Platon çeşitli devlet biçimlerini dörde ayırır.

Bunlardan birincisi oligarşidir. Oligarşi, gelir üstünlüğüne dayanan devlettir.

"Şimdi Aiskhylos'la birlikte bir başka devlette bir başka insan çeşidi görelim, diyebiliriz. Ama sırayı bozmamak için biz gene önce devleti görelim."

"...Oligarşi dediğin düzen hangisiydi?"

"Gelir üstünlüğüne (değerlendirilmesine) dayalı devlet. Zenginlerin idare ettiği, yoksulların hiç karışmadığı düzen... Böyle yükselmeye, şana şerefe düşkün yurttaşlar, zamanla para düşkünü, cimri, açgözlü olurlar. Zengini över, başa getirir, fakiriyse hor görürler... İşte o zaman oligarşide başa geçeceklerin sınırını belirten bir kanun çıkartırlar ortaya: Bu sınır belli bir gelir üstünlüğüne dayanır; bu üstünlüğün ölçüsü de oligarşiden oligarşiye değişir..."

Zenginlerin egemen olduğu, yoksulların ise devlet yönetiminden tamamen dışlandıkları oligarşi düzeninin üç büyük kusuru bulunmaktadır. İlk kusur, oligarşinin tuttuğu yolda, ilkesindedir. Gemiler için dümenci seçilirken gelirinin değerlendirilmesine göre bir seçim yapıldığında, yoksul, bu işi zenginden çok daha iyi bilse bile dümene geçemeyecektir. Berbat bir yolculuk olacaktır bunun so-

nu. Böyle bir devlet eninde sonunda bütünlüğünü kaybetmekten kurtulamayacaktır. İkiye bölünür; bir yanda yoksulların, öteki yanda zenginlerin olduğu zorunlu bir bölünmedir bu: Aynı topraklar üzerinde yaşayanların mecburen iki devleti çıkar ortaya. Bu iki topluluk sürekli olarak birbiri için tehlike oluşturmaktan kurtulamaz. İşte bu da, oligarşi düzeninin ikinci kusurudur. Fakat bu ikisinden çok daha büyük olan bir kusur ya da kötülük, zenginlerin, malın mülkün altından girip üstünden çıkması, ama gene de topluluk içinde parasız pul-suz bir yoksul olarak (devlette) kalabilmesidir. Zaten bu yoksulluğa düşen adamın, durumu iyiysen de devlete bir hayrı dokunmamaktadır; yaptığı sadece parasını harcamak olmuştur. Oligarşide, baş-takilerin dışındaki herkes dilencidir hemen hemen. Bunların arasından da eli bıçaklı haydutlar türer. Bir oligarşide her zaman dilencilerin olduğu yerde, gizlice hırsızlar, yankesiciler, tapınak soyucular ve benzer meslekten haydutlar eksik olmaz. Bunlarsa bilgisizliğin, kötü eğitimin kurbanıdır. Ne var ki oligarşik devlet, ne bir zamanlar zengin olanların yoksullaşmasını, böylece kötülüklerin doğmasını önlemekte ne de aynı kaygı doğrultusunda yasalar çıkarmaya yanaşmaktadır. Sonuçta toplumun bir kısmı yabancı oligarşilerden, kimisi de demokrasi-den yardım isteyeceklerdir. Oligarşide egemen olan sınıf mücadelesi sonucunda bir demokrasi ortaya çıkabilir demek ki. Platon'a göre, toplumsal müca-delenin sonucunda ortaya demokrasinin çıkabil-mesi için yoksulların zaferi kazanmaları ve karşı taraftan kimilerini idam ettirip kimilerini kovduktan sonra geri kalan yurttaşlara devletin idari işle-rinde ve memuriyetlerde eşit pay ve görev vermele-ri gerekir. Böyle bir devlet düzeninin karakteristik özelliği özgürlüktür. Ne var ki, özgürlük olduğu için

bütün düzenler yer alır bu devlet biçiminde. Platon'un, bugünün yaygın kavramıyla "kaotik" ile "özgür" niteliklerini neredeyse örtüştürdüğü böyle bir devlet düzeninde kimse kimseyi işinin başına gitmeye zorlayamayacak, canı istemediğinde kimse kimsenin emrini dinlemeyecektir. Başkaları savaşırken sen seyredebilir, herkes barışı korumaya çalışırken sen savaşı körükleyebilirsin. Yasalarla bir yetki verilmemiş olsa bile, istersen her türlü resmi görevi yüklenebilirsin. Suçlular, mahkûmlar ortaklıkta ellerini kollarını sallayarak dolaşırlar. Cömert, hoşgörölü bir devlet düzenidir demokrasi. Ahlak değerlerine aldırış etmeyen, bir devlet adamının yetişmesine ve eğitimine önem vermeyen, kendisine halkın dostu dedirtmekten başka kaygısı olmayan bir devlet biçimi. Aslında eşit olsunlar olmasınlar, herkese bir tür eşitlik sağlar bu düzen. Demokrasi devleti gibi, bu düzenin de kendisine karşılık gelen insanları vardır. Bu insanlar, engel, dur durak bilmeyen, her arzularının, her isteklerinin yerine getirilmesini bekleyen, ihtiyaçlarının sınırları bulunmayan insanlardır. Bunları daha gençken eğitmek gerekirken, iyi eğitilmemiş genç insan, yabanarılarına dönüp onların dünyasına yerleşir. İçinde temiz bir şey kalmamış olan delikanlı, saygısız, düzensiz, serseri, yüzsüz biri olup çıkacaktır. Kısacası, her düzeyde, düzen çığırından çıkacaktır. Böyle bir devlette, gençleri eğitmesi gereken öğretmenler, bu koşullar içinde öğrencilerinin karşısında titrerler ve onlara yağ çekip dururlar, ne var ki öğrenciler onları adam yerine bile koymazlar. Büyükleriyle olduğu gibi, öğretmenleriyle de alay ederler. Gençler kendilerini büyüklerle, yaşlılarla bir tutar, söz düzleminde olsun, eylem düzleminde olsun, kendilerini onlarla aynı kefeye koyarlar. Yaşlılar ise gençliğin arasına karışır, espriler ve şakalar yaparak on-

ların hoşuna gitmeye, böylece, huysuz ve buyurgan, sert izlenimi vermemeye çalışırlar. Platon, özgürlük düzeninin en aşırı yanını, satın alınmış kadın ve erkek kölelerin, kendilerini satın alanlar kadar özgür olmalarında görür. Kadınlar ve erkekler arasındaki özgürlük ve eşitlik de ölçüyü kaçıır.

Demokrasi düzenini tiranlık (zorbalığın hâkimiyeti) izler. Tiranlık (zorbalık düzeni) demokrasiye bir tepkidir... Oligarşinin en büyük özelliği ve doğuşunu sağlayan etmen o büyük zenginliklerdi. Ancak zenginliklerde sınır tanımama ve gözü doymama, para dışında her şeyi ihmal edip hor görme, oligarşinin sonunu hazırlamıştı. Şimdi de demokrasi bir tür doymazlığın, aşırılığın kurbanı olmaktadır; aşırı isteklerin ve insanın kendisi için iyi olan şeyi talep etmede sınır tanımamasının sonu. Hem oligarşi, hem demokrasi düzeni, demek ki ifrata kaçmanın, ölçsüzlüğün kaçınılmaz sonuçlarıyla baş başa kalacaklardır; biri maddi zenginlikte, ötekisi özgürlükte. Gerçekten de bir şeyin en uca, en ifrata kaçtığı yerde, sonuçta karşıtına dönüşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Mevsimler, bitkiler, bedenin beslenmesi ve de en az bunlar kadar devlet için de geçerli bir yasadır bu. En uca tırmanmış olan özgürlük (talepleri ve eylemleri) gerek tek tek yurttaş gerekse de devlet açısından köleliği getirecektir.

Kötülüğünden değil de bilgisizliğinden iftiralara kulak kabartan halk, zenginlere düşman olmaya, zenginler de oligarşiye yeniden itibar etmeye başlarlar. Artık görünürdeki sebepler, toplumu bir zengin-yoksul çatışmasına sürüklemeye yeter hale gelmiştir. İki taraf birbirini suçlar, davalar, mahkemeleri izler. Bunun üzerine halk bir koruyucu tutup onu başa getirir. Zorbalığın tohumlarını da burada bulabiliriz. Halkın başına geçen adam, çoğunluğun kendisine boyun eğdiğini görünce, başlar

yurttaşlarının kanına girmeye. Halka borçlarının bağışlanacağı, toprakların dağıtılacağı gibi, tutamayacağı bir sürü vaat yapmayı da unutmaz. Bu adam ya halkın elinde can verecek ya da bir tiran, yani kurda dönüşmüş insan olup çıkacaktır.

İdeal Devlet

Platon, sofistler ile hesaplaştığı dönemde, hayatın amacı olarak mutluluğun koşullarını arıyordu. Onun göz önünde tuttuğu, tek tek insanların mutluluğundan çok, toplumun, devletin içindeki bütünü'nün mutluluğuydu. İdeal devlet de bu mutluluğu, en yüce iyiyi gerçekleştirebilen devlettir.

Platon'un ideal devlet tasarımı'ndan önce, üç düzeni kısaca inceledik. İdeal devletin kökeni de, bütün devletler gibi, kimsenin tek başına kendine yetmemesi, ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayabilmek için ötekilerin yardımına muhtaç olmasıdır. Devletin her biçiminin asli görevi, insanların ortak yaşamalarını, mutluluklarından ödünler vermeksizin sağlamaktır. Bunun koşulu da, bir arada yaşamamanın ahlaki ilkelere dayandırılmasıyla yerine getirilebilir. İnsan ruhunun üç bölümü vardır: İstekler/arzular, irade ve akıl. Adalet, hakkaniyet, bu üçünün belli bir denge ilişkisi içinde bir araya gelmelerini gerektirir. Devletin de buna karşılık doğal olarak üç asli görevi vardır: İhtiyaçlara ve dürtülere karşılık olarak besleyenler, çeşitli mesleklerde çalışanlar, iradeye karşılık olan koruyucular (bekçiler, savaşçılar) ve nihayet yönetenler. Burada da adalet, bu üç düzlemin bir uyum içinde olmasını gerektirir. Akıl, yöneticilerce temsil edilip devlete hâkim olmalıdır. Peki de bu görevlere atanacak kimseleri bulmanın yolu nedir? Platon'a göre, seçip ayıklamaktır.

Devlet bunu gerçekleştirebilmek için, sosyal kökeni ne olursa olsun eşit eğitim olanakları sağlamalıdır. Beden eğitimi ve müzik çocukluk dönemindeki eğitimin temel öğeleridirler. Müzik ruhu eğitip oluşturur, ona yumuşaklık, ılımlılık ve duyarlılık kazandırır. Beden eğitimi bedeni geliştirir, cesaret ve sertlik kazandırır. Bu ikisinin birleşmesi karakterin uyumlu bir bütün oluşturmasını sağlar. Bunlara, hesap yapma yeteneği, matematik ve diyalektik, yani doğru düşünme çalışmaları eklenir. Ayrıca acılara, zorluklara, zahmetlere ve yoksunluklara katlanmaya alıştırılma çabaları; kimileyin de direnç ve özdenetimi yoklayan baştan çıkarma çalışmaları yapılmalıdır. Yirmi yaşına kadar bu taleplere cevap veremeyenler, devletin yüksek mevkilerinde görevlendirilecek adayların listesinden çıkartılmalıdırlar. Geri kalanların bir on yıl daha eğitilip yetiştirilmeleri gerekmektedir. On yılın ardından bir eleme gelir. Elemeyi geçenler beş yıl felsefe eğitimi görmelidirler. Otuz beş yaşını bulmuş ve bütün bu elemelerden yüzünün akıyla çıkmış olanların gene de önemli bir eksiklikleri bulunmaktadır: Pratik hayatta, var olma mücadelesinde gerekli olan deneyim ve beceri. Deneyim ve pratik beceri için de on beş yıl çalışmak şarttır. Nihayet elli yaşında, hayatın sert ilişkilerinden süzülüp gelen, teori ve pratik düzlemde her yönden gelişmiş kişiler, yüksek mevkilerde sorumluluk alabilecek adaylar konumuna ulaşırlar. Bu durumda artık bir seçim gerekmez, devlette görev alma kendiliğinden olur. Bu kimseler artık felsefe kralı ya da kral felsefecilerdir; iktidarı, gücü ve bilgeliği kendi kişiliklerinde birleştiren ideal yöneticiler.

Platon'un sosyal kökeni ve Sokrates ile olan yakın ilişkisi nedeniyle aristokrat bir devlet idealinin peşine düştüğünü söylemek pek zor olmayacaktır. Onun düzeni, bu düzenin anayasası, sözcüğün

tam anlamıyla bir aristokrasiyi tarif etmektedir: En iyilerin, en bilgililerin ve zenginlerin yönetimini. Ama Platon'a göre böyle bir düzen, en kusursuz demokrasi düzenini de temsil edecektir. Devlet, sosyal kökenine bakmadan herkesi eğiteceğine göre, imtiyaza, sınıfsal, sosyal konuma bakılmaksızın herkese yükselme şansı tanıyan bir devlettir bu. Şansların eşitliği, başlangıç koşullarının eşitliği demokrasinin alameti farikası ise, bu ideal devlette gerçek demokrasi de temsil edilmiş olacaktır.

Platon'a göre böyle bir devleti bütün dirençlere karşı koruyup ayakta tutabildiğimizi varsaysak bile, gene de içten gelen bir tehlike olasılığını göz ardı edemeyiz. Bu sınavları geçmiş kusursuz erkekler, teoride elbette en ufak zaafı bulunmayan kimselerdir; oysa onların da genel insan dürtülerine ve isteklerine en az öteki ortalama halk kadar sahip olmadıkları düşünülemez. Devletin içinde sınırsız güç ve iktidar sahibi olarak, bütün deneyim ve eğitime rağmen, kendi kişisel çıkarlarını genel iyinin üstünde tutma zaafına gene de yenik düşebileceklerdir. İnsanın temel dürtüleri olan açlık ve cinsel sevginin denetlenememesiyle iki düzlemde baştan çıkma olasılığı bulunmaktadır: Para ve maddi varlık, kadın ve aile. Her iki yönde de bu baştan çıkma tehlikesine karşı kilitli kapılar oluşturmak şarttır. Savaşçılardan ve ileride bu savaşçılardan çıkan egemenler grubuna, "bekçiler" ya da "koruyucular" diye çevirebileceğimiz bu hizmet grubuna yönelik talepleri vardır Platon'un. Bunların, mümkün olduğu kadar mal mülk sahibi olmaktan uzak durmaları şarttır; girmek isteyen engelleyen, kilidi, sürgüsü bulunan kendilerine ait bir evleri de olmamalıdır. Ölçülü, akli başında erkekler olan pişkin savaşçılar, ancak ihtiyaçları kadarını alacaklardır. Savaşçılar, gelecek yıla para artıramamak için, an-

cak yıllık giderlerini karşılayacak kadar para almalarıdır. Bunlar askerler gibi, karargâhlarda/kamp-larda kalıp birlikte yemelidirler. Tanrıdan yeteri kadar altın ve gümüş aldınız siz, denmelidir onlara; tanrının madeni ellerindedir onların; dolayısıyla bir de yeryüzündeki altına ihtiyaçları yoktur... Günün birinde kendilerine ait bir ev, toprak ya da altın sahibi olacak olurlarsa, artık koruyucu olmaktan çıkıp, efendi ya da çiftlik sahibi olan öteki yurttaşların müttefiki olmak yerine, sadece kaba yasaklayıcı ve emir verici insanlar olup çıkacaklardır. Sonuçta dış düşmanlardan çok, iç düşmanlar karşısında korku ve endişeye kapılacaklardır; bu durumda gerek kendileri gerekse de devlet için yolun sonu görünmüş demektir.

Koruyucuların ortak hakları kadınlara kadar uzanır. Koruyucuların eşleri olmayacaktır. Bu kadınlar, bütün koruyucuların ortak kadınları olacakları şekilde ilişkiler düzenlenecektir. Bu durumda babalar da ortak olacağından, hiçbir çocuk babasını bilmeyecek, hiçbir baba çocuğunu tanımayacaktır. Kadınların seçiminde genel olarak tayin edici ölçüt, en uygun erkeğin mümkün olduğu kadar en uygun kadınla sık sık, düşük değerdeki erkeklerin ise aynı özellikteki kadınlar ile mümkün olduğu kadar ender bir araya gelmesi olacaktır. Sürünün yüksek düzeyi korunacaksa, birincilerin çocukları eğitilip yetiştirilirken, ikincilerinki bu gelişmenin dışında bırakılacaktır.

Platon'un yaşlılık dönemi eseri olan *Yasalar*'da, önceki devlet öğretisinin kimi tek yanlı sertliklerinin yumuşatılmış, görüş ve anlayışlarının hayatın gerçekliğine iyice adapte olduğunu hatırlatalım. Örneğin son düşüncelerinde devlet düzeni, çeşitli düzenleri bir arada içerir.

Platon'un Yunan ve Dünya Düşünce

Tarihi İçindeki Yeri

"Sokrates'in Savunması"na önsözde belirttiğimiz gibi, 5. yüzyılın sonundan 4. yüzyıla geçerken Pelopones savaşlarının ve Sparta karşısında alınan yenilgilerin yıkıcı etkisi kendini duyurmaya başlamış, merkez Atina, politik belirsizliklerin, bunlara bağlı ekonomik-sosyal çalkantı ve sıkıntıların sahnesine dönüşmüştü. Bir ara demokrasi "rafa kaldırılmış", "Otuzlar" oligarşisi devlete hâkim olmuş, demokrasinin yeniden kurulma çabaları sürerken Sokrates ölüme mahkûm edilmiş ve zehir içerek hayatına son vermişti (İÖ 399). Bu aşamada, merkez mitolojik-dinsel, geleneksel dünya görüşüne bağlı kalarak Yunan toplumunu, adeta denize kadar uzanan ve Atina'yı koruyan surların içinde güvence altına almaya, sarsılan düzeni onarmaya yöneldi.

Atina'nın bir tür karanlığa çekildiği bu dönemde, özellikle Sicilya ve asıl Batı Anadolu ve Ege'de, başını sofistlerin çektiği bir aydınlanma yaşıyordu. Bütün bir toplumu bağlayacak üst, genel geçerli değerlerin olmadığını, hakikatın kişiden kişiye değiştiğini ileri süren, her şeyi göreceleştirip öznelştiren sofistler, Atina'nın hışmını üzerlerine çekmekte gecikmediler. Sokrates bile, sofist olduğu imasıyla örtük de olsa duruşmasında epey suçlandı. Tam da bu noktada, genel geçerli normların, toplumu, devleti yönetebilecek ve herkesi bağlayıcı yasaların, bunların temelindeki bir "mutlak iyi" anlayışının var olduğunun felsefe yoluyla kanıtlanma ve ideal, ütöpik bir devlet tasarlama çabasının Platon felsefesinin temel kaygısı haline gelişini anlamak mümkündür. Buraya kadar özetleyegeldiğimiz Platoncu düşünce sistemini böyle bir sosyal, siya-

sal-kültürel, manevi iklimin içinde değerlendirmek, Platoncu dünya görüşünün kaygısını, “altın çağını” geride bırakmaya yönelmiş bir toplumla birlikte anlamak zor olmasa gerekir.

Bu fonu göz önünde tutup son bir değerlendirme yapmaya yönelecek olursak şunları söyleyebiliriz: Platon’un kendisinden önceki düşünce birikimlerini bir araya toplayıp bunlara yeni boyutlar getirdiğini gördük; sadece Sokrates’in ve sofistlerin görüşlerini değerlendirip ileriye doğru adımlar atmakla kalmayıp, önceki doğa felsefesi anlayışlarını da kendi düşünce sistemi içinde harmanlayan düşünür, başlangıçta Elea Okulu’nun hareketsiz, katı, değişmez “olma-hali” (varlık) anlayışından; varoluşa geçme, salt olma halinden varoluşa dönüşme anlayışını geliştirmiş, olma-halinden varoluşa geçme sorunsalında Herakleitos’un görüşlerine yaklaşmıştır.

Platon felsefesinde bir bütünlüğe kavuşan eğilimler, akıl felsefesi bağlamında karşımıza çıkar. Platon, Yunan felsefe geleneğinin kendisine kadar uzanagelen akıl felsefesini, daha önce Pitagorascılarda ve kurtuluşun, sonsuz hayatın, bu dünyada nasıl yaşadığımıza bağlı olduğu ve ruhun, bedenin kirliliğinden kurtularak arınabileceği, bunun da çileci bir hayatla mümkün olduğunu ileri süren Orpheus’çu düşüncede şekillenmiş olan ruhun yolculuğu, aydınlanması ve manevi kurtuluşu anlayışlarıyla birleştirmiştir. Dolayısıyla Platon, ebedilik düşüncesini büyük bir ciddiyetle ele alan ender düşünürlerden biridir demek pek de yanlış olmayacaktır. İnsan bütün dünyayı alsa da, ruhuna zarar verdikten sonra bunun ona ne faydası olabilir, düşüncesi, Platon etiğinin temel ilkesini oluşturur. Hint felsefi dinlerinde, Upanişad’larda da görülen ruhun asıl önemli yanı oluşturduğu anlayışı, ister

istememez duyulara dayalı dünyadan, hazlardan, ten-
sel zevklerden, hatta, çok temel organik ihtiyaçlar-
dan vazgeçme, çok geniş anlamda bir perhiz prati-
ğine dayanır. Bu dünyada varoluş, ruhu kirletme
mecburiyeti ile aynı anlama gelir. Uzakdoğu dinle-
rinden/felsefelerinden Yunan ilkçağ düşüncesi içi-
ne kadar uzanagelmiş bu, dünyayı değersizleştirici
damarın, Yunan düşüncesi içine yabancı kan taşı-
dığı söylenegedir. Nietzsche hayata 'evet' demeyen,
hazlara, zevklere, dünyayı doya doya yaşamaya
olumsuz bakan bu ahlak anlayışını eleştirerek,
Platoncu felsefeyi, Almanca'da olmayan bir terimle
"vermoralisierend" diye tanımlar. Ahlakı amacın-
dan saptıran, yanlış biçimlendiren, kusurlu, çarpık
bir ahlak anlayışı oluşturan anlamlarına gelebilir
bu kavram. Nietzsche'ye göre, "praexistent-christ-
lich" yani Hristiyanlıktan önce var olan Hristiyan
bir ahlaktır bu; "iyice uçmuş"tur, "yüksekte tam
bir baş dönmesidir"; "bu Atinalı"nın Mısır ekolünü
öğrenmiş olmasının faturası insanlığa pahalıya mal
olmuştur.

Bir yandan kendisine kadar uzanagelmiş Yu-
nan felsefesini derleyip toparlayan Platon düşünce
evreni, aynı zamanda o noktadan öteye bir geçiş,
Yunan halkının ya da toplumunun geleneklerinden
bir kopuş anlamına da gelebilmektedir. Bu da Pla-
ton'un, Helenistik kültürün temel öğeleri ile çatış-
ması sonucunu getirmiştir. Çünkü Platon, "Devlet"
yorumunda gördüğümüz gibi, Atina'nın büyük
devlet adamlarını, halkın ahlak ve erdemler konu-
sundaki gerçek eğitimcisi, yol göstericisi olarak ka-
bul etmeye yanaşmadığı gibi, Yunanlıların edebiyat
ve sanat geleneklerini de -idea öğretisi temelinde-
işlevsiz, hor görür. *Devlet*'in onuncu kitabında şiir-
de (edebiyatta) benzetmeye (mimesis'e) karşı çıkar-
ken, bu imkânsız çabaların aslında saygı duyduğu

Homeros'la başladığını söyler. Benzetmeye/taklide karşı çıkışı, şiirle anlatılan, resmi yapılan her şeyin, her nesnenin bir yansıması olduğu, nesnenin gerisindeki ideasının sanat yoluyla da olsa benzetilmesinin mümkün olmadığı anlayışına dayanır. Her şeyin aslının (ideasının) yaratıcısı tanrıdır. Diyelim ki bir sedirin özü tanrıdadır. Ressamın yaptığı ise, dülgerin sedirinin resmidir.

Platon bu mantık yoluyla, mimesis denen benzetme sanatının, gerçekten bir hayli uzak kaldığı sonucuna varır, dahası benzetme iddiasını hokkabazlık olarak yerer. Pratık meslekleri, hekimliği, savaş mesleğini, sanatın önüne koyar. Örneğin, "Homeros, benzetmeci denen, sadece görünürde kalnuş işçilerden"dir (*Devlet*, 261).

Platon'un ideal devlet tasarımı için sık sık ortaya atılan bir tanım var: Ütopya. Bu devlet, kimi doğrular içerse de hayata geçirilmesi imkânsız bir düzen tasarımını temsil etmektedir. Daha o dönemlerde Aristoteles, bu ve benzeri şeylerin, ıkide birde temcit pilavı gibi düşünülüp gündeme getirildiğini söyler.

Eleştirilerden bir bölümüne göre Platon, erkeğin mülk edinme ve sahip olma dürtüsünü hafife almıştır; hem maddi zenginlik hem de kadın konusunda. Onun koruyucular bağlamında tasarladığı ortak yaşam, tutarlı bir komün toplumu, komünist bir toplum tasarımıyla başka bir şey değildir. Hem kadın ortak olacaktır bu sosyal katmanın arasında, hem de mal mülk sahipliği bulunmayacak, eve bile ihtiyaç olmayacak, birlikte yenip içilecek, biriktirecek kadar para bulunmayacaktır. "Herkes ihtiyacı kadar" ilkesinin klasik versiyonudur bu gerçekten de. Annelerin ellerinden çocuklarının alınması talebi de, annelik güdülerini, kadının doğal yanını nasıl etkileyecektir, Platon bunu umur-

samaz. Fakat *Devle*’in ideal taslağında, koruyuculara önerilen ailesizlik durumu, bütün sınıflı toplum sistemlerinde, hele hele günümüz burjuva-kapitalist sisteminde, sistemi yeniden üreten çekirdek aile kurumunun dağıtılması anlamına gelmektedir ki, bu da, son tahlilde devletin, toplumun temellerinin sarsılması, çökertilmesi ile eşanlamlıdır. Devletin ve toplumun olduğu kadar, geleneğin ve ahlakın da kökeni olan bu alt kuruma Platon’un yaklaşımı, komünist toplum tasarımıından her türlü anarşist, statüko karşıtı yönelimlerin de kaynağı sayılabilir. Ne var ki, Platon bu görüşleri bütün bir toplum düzlemiyle değil de, belli bir kastla, sınırlı bir sosyal tabakayla ilişkilendirdiği için, seçkin bir azınlık devletinden, daha önce de değindiğimiz gibi, bir aristokratik kurumdan yana tavır almaktadır. Toplumun geniş kısmının ne paradan, ne mülkten, ne aileden ne de öteki zevk ve ihtiyaçlarından vazgeçmeyeceğini Platon da varsayarak, ideal devlet düzeni tasarımıını belli bir azınlık üzerine kurmuştur. Nitekim yaşlılık döneminde, aşırı taleplerini geri çektiğini önce de söylemiştik.

Bugünün diliyle, Platon da bir ütopyayla uğraştığının büyük olasılıkla farkındaydı; zor ulaşılabilir bir idealdi onunkisi, ama ortaya atmaya gene de değerd i herhalde.

Platon’un devlet idealine en sert eleştirilerden biri, Yahudi bir aileden doğan ve Avusturya’nın Nazilerce Reich’a ilhakından sonra yurtdışına sığınmak zorunda kalan Karl Popper’den gelmiştir. *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde* (Açık Toplum ve Düşmanları, 1945) kitabında Popper, “Platon’un Büyüsü” başlıklı ilk bölümde Platon’a genel bir tarruz yöneltmiştir. Popper’e göre Platon, kendi hayat deneyimi içinde temellenmiş, demokratik hakların ve zihinsel, düşünsel özgürlüğün kötüye kul-

lanılacağı korku ve endişesiyle, büyük ölçüde Sparta örneğine dayalı, herkesin doğumuyla hayatının sonuna kadar belirlenmiş devlet ve toplum içindeki yerine sonsuza kadar bağlandığı kudretli bir devlet talep eder; kimin çocuk doğurup yetiştireceğini bile belirleyen bir devlettir bu. Bu devlette her şey “lider ve yönlendirme” ilkesine göre organize edilmiştir. Askeri disiplin her alana nüfuz eder. Dinsizler izlenip yok edilmeli, sanat, müzik ve eğitim, katı bir denetim ve sansür altında tutulmalıdır. Platon, kendi ideal devletinde, Homeros'un eserleri gibi, kendi halkının en güzel ve harika eserlerini bile, bir eğitim aracı olarak kullanmaya yanaşmaz. Platon'un büyüklüğünü ve önemini inkâr etmesi düşünülemez olan Popper, gene de Platon'un, günümüzde o büyük barbarlık örneğini vermiş, tek liderli totaliter devletin zihinsel babası olup olmadığını sorar.

Platon'un Etkileri

Platon felsefesinin kendinden sonraki etkilerini ölçmek neredeyse imkânsız gibidir. Bu düşünceler, en başta, Geç Antik dönem felsefesinin içinde Yeni Platonculuk çerçevesinde birkaç yüzyıl boyunca etkili olmuştur. Platoncu düşünce, ortaçağ feodal sistemleri içinde tayin edici bir kurum olan Hristiyan kilisesinin vazgeçilmez destekçisi ve müttefiki olarak, yeniçağ başında, “Rönesans” hareketi içinde sözcüğün tam anlamıyla yeniden doğmuştur. Platon'un büyüklüğü, diyaloglarında bir alt metin olarak kendini ele veren, insan psikolojisine ilişkin tespitleridir. Platon'un, modern derinlik psikolojisinin kimi bilgilerini yüzyıllar önce ortaya koyduğu, özellikle insan karakteri konusunda, evrenselliğe uzanan, Sheakespeare'de bulduğumuz türden de-

rinlikler yakaladığı kesindir. *Devlet* diyalogundaki tiran modeli ile *Machbet* arasındaki yakınlık su götürmez.

Sonuç olarak o idealist felsefenin kurucusu, tinin, zihinsel olanın, ruhun, ampirik, reel hayat içinde belirleyici rol oynadığı anlayışının savunucusudur; hatta bu anlayışın öncüsüdür. İnsan eylem ve davranışlarının, kayıtsız-şartsız mutlak normlara dayanması gerektiğini düşünen, eğitime, yetiştirmeye tayin edici bir rol biçen ilk büyük düşünürlerdendir.

Devlet anlayışının kısa bir eleştirisiyle bu özeti bitirmeden önce, daha önce de değindiğimiz idealar öğretisinin temel kavramı hakkında bir iki tespitte daha bulunmak doğru olacaktır.

Soyutun Somutlaşması

“İdea” kavramı yaklaşık 2 bin yıl boyunca Batı düşüncesinin içinde yolculuk edip durmuş, bizim dilimizde de, ide, fikir, düşünce, vb. anlamlarıyla metinlerdeki yerini almıştır. Buraya kadar yapageldiğimiz açıklamalar, ideanın, her şeyin en başındaki imaj, tasarım, ideal var olma hali anlamlarına gelebileceğini gösteriyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi, idea Yunanca eidos, resim/görüntü sözcüğüyle akraba.

Herhangi somut bir nesnenin, dünyadaki, evrendeki bir varoluşun gerisinde manevi, zihinsel, tasarımsal bir ilk şeyin mevcudiyetini aramak da ne anlama geliyor, buna gerek var mı diye sormak herkesin aklına gelebilir. Oysa günümüzde, sadece matematiksel olgular konusunda değil, somut maddi olgular alanında da en gerideki tasarım, ilk taslak anlayışı ya da olasılığı ciddi ciddi bilimsel (popüler) metinlere girebiliyor. Bundan yaklaşık al-

tı yedi yıl önce çevirip derlediğim bir metinden söz edebileceğimi düşünüyorum: *Kaos ve Düzen*. Metnin yazarı, özellikle Heisenberg'in bir tespitine dayanarak "içinde tasarım/idea taşıyan madde"den söz ediyordu. Bugün bilimin organik maddenin en temel yapıtaşlarına ulaştığı bir evrede, araştırmalar bize, bir organizma içindeki tek bir hücrenin bütün bir sistemin tasarımını taşıdığına ilişkin güçlü kanıtlar sunuyor. Bu bağlamda, daha "Big Bang"den, büyük patlamadan başlayarak, hidrojenin ilk dönüşümleriyle birlikte, maddenin içinde potansiyel bir tasarım bulunması gerektiği görüşünü ciddiye almış olan fizikçilerden sadece biridir Heisenberg.

Öte yandan matematik alanında, bu tasarım ilişkisine ilginç örnekler sunmak mümkün. 1545 yılında, bugünkü dişlilerin gücünü harekete yansıtan Kardan milinin adını borçlu olduğumuz İtalyan doktor ve matematikçi Gerolamo Cardano, aslında var olması imkânsız negatif sayıların karekökünden ilk kez imajiner (sanal) sayılar elde etmişti. Önceleri kübik denklemlerin çözümünde kullanılan bu sanal sayılar, sonraki yüzyıllarda kimsenin önceden aklının ucundan bile geçiremeyeceği yepyeni bilgilerin ve imkânların kaynağı olarak kullanım alanına girdiler.

Bunlardan biri de, bugün Web sayfalarında bile sık sık örneğini bulabileceğimiz "Mandelbrot kümesi" ve ünlü "elma adam" figürüdür. Benoit Mandelbrot adıyla anılan bu küme, fraktal bir küme oluşturuyor. Fraktaller, çeşitli (sonsuz) biçimlerde kendisiyle aynı çoğalmalar gösteren objelerdir. "Mandelbrot kümesi" sonsuz karmaşık bir kümedir. Bu küme, sanal, karmaşık sayıların kullanımıyla elde edilen fonksiyonların şekle dökülmesi sonucunda, kendini tekrarlayan sonsuz şekiller vermektedir. Kuşkusuz bu sanal, karmaşık sayılar

ve "Mandelbröt adamı" tasarımsal bir fonun görünürlüğü olarak anlaşılabileceklerdir. (Bkz. <http://www.olympus.net/personal/dewey/mandelbrot.html>)

İdealar bağlamında tayin edici ve cevabı ilginç soru şudur öyleyse: Cardano, Friedrich Gauss ya da Riemann, Mandelbrot gibi matematikçiler, bilimciler, daha önce var olmayan bir şey mi bulmuşlar, yani icat mı etmişler, yoksa zaten var olan bir şeyi mi "keşfetmiş", bulmuşlardır? Yaptıkları buluş değil de, "bulma" ise, o bulunan şeyin onlardan önce var olması şarttır. Diyelim ki öyle. Peki, öyleyse nerede var olmaktadır bu şey, bulunana kadar? Sanal ya da karmaşık sayı, matematikçinin eline geçene kadar potansiyel bir imkân olarak gene bir matematik sisteminin içinde, zihinsel, düşünsel bir alanda var olma durumunda mıdır? Cevabı değil de cevabın aranışı, bizi ilginç tartışmalara, zihinsel arayışlara sürükleyebilir bu tür soruların. Tıpkı, ağacın bütünüünün tasarımını taşıyan yaprak hücresinin bu mekanizması üzerindeki düşünce gibi.

Günümüzün dünyaca ünlü matematikçisi Robert Penrose, bu bağlamda, potansiyel olarak önceden var olan bir şeyin, bir tasarımın "bulunduğu" görüşüne katılıyor. Matematiksel Platonculuk denebilececek çizgide, "Mandelbrot kümesi"nin insan beyninin bir keşfi olduğunu sanmadığını söylüyor Penrose. "Bu (sadece) var olanın keşfiydi. Küme, tıpkı Everest Tepesi gibi zaten var." Akademisinin girişine, "Matematikçi olmayan buraya giremez." tabelası astırmış olan Platon, yaklaşık 2400 yıl sonraki bu tespiti duysa muhakkak ki çok memnun olurdu.

ÖNSÖZ YA DA: SAVUNMA'YA GİRİŞ

Yayınevimiz "Platon Felsefesi"nin parçaları anlamına gelen "*Diyaloglar*"ı belli bir bağlamlılık sırası içinde yayınlayarak geleneksel Batı felsefesinin bu ünlü düşünürünün 'evrenine' girişte kılavuzluk yapmanın önem ve anlamı üzerinde düşünürken, bu 'projenin', hazırlamayı öngördüğümüz başka birçok proje gibi, salt bir 'çeviri' sorununa indirgenemeyeceğini gördü. "*Diyaloglar*" genellikle, Platon'un düşünce sisteminin (her ne kadar geleneksel felsefi sistem modeline uymasa da, bu kavramı kullanıyoruz) bütünü içinde tuttıkları yerlerden bağımsız, sistemle bağlantıları ya çok az kurularak ya da hiç kurulmayarak, çevrilip okura sunulmuştu.

Bu bağlamdışı sunulma alışkanlığının elbette çevirilere de olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdı. Oldu da. Önce bu sorunları olabildiğince aza indirmek için, yeni/eski Yunanca metinleri ve bunların Almanca, İngilizce çevirilerini karşıma koyduk. Aksaklıkları, bilgi ve yeteneklerimiz ölçüsünde gidermeye çalıştık.

Bir sonraki soru, 'hangi diyalogla başlamamız gerektiği' sorusuydu. Soruya şöyle bir cevap verebileceğimizi gördük: Platon politikaya uzak, ama eninde sonunda felsefe yapmak zorunda kalışını, mevcut oligarşinin ve onu izleyen devlet düzeninin, buna bağlı politikaların yetersizliğine veriyordu ve

buna en çarpıcı kanıt olarak da 'arkadaşı olan yaşlı bir adamı, dönemin en dürüst ve namuslu insanı demekle hiç tereddüt etmeyeceği' Sokrates'e layık görülen muameleyi ve onun hukuki bir cinayete kurban gidişini gösteriyordu. Öyleyse 'Platon evrenine' "Sokrates"ın Platon'a göre "Savunma"sıyla girmenin bu anlamda anlaşılır ve savunulabilir bir gerekçesi olabilirdi.

Sokrates'in günümüze ulaşmış iki savunma metni var, biri Platon'un diğeri Xenophon'un. Konuya ait literatürden ve uzmanların yazdıklarından anlaşıldığı kadarıyla bu iki metin arasında önemli farklılıklar mevcut. Giriş yazısında biz bunlara yeri geldikçe değindik.

"Savunma" İÖ 4. yüzyılda Attika ülkesine hâkim adalet anlayışını ve hukuk sistemini tanıtmamıza bir vesile oluyor. Ne var ki, doğrudan metin üzerinden giderek herhangi bir sonuca varmak imkânsız olduğu gibi, gerek geniş bir "önsöz-giriş" yapmadan, gerekse dipnotlarla beslemeden metni kullanmak, ondan yararlanmak genel birikimleri abartmak olacaktı. Bu kaygıyla, geniş bir tanıtımı asıl metnin önüne almayı uygun bulduk.

"Savunma" bir yandan yayınevinin "Platon-projesine" giriş basamağını oluştururken, bir yandan da doğrudan Attika ülkesinin kalbi olan Atina sitesinin 3. yüzyıldaki durum ve şartlarına, otoritesi sarsılmakta olan bir merkezin kendini koruma çabalarına da bakabilmemizi sağlıyor. Bu yanı, metni, evrensel ve genelgeçerli bir örneğe dönüştürüyor: Geleneksel, kadim kültürel ve etik değerler temelinde kudretini korumaya çalışan bir iktidarın, düşmanı olarak gördüğü anlayış ve fikirlerin sembolik temsilcisi olarak seçtiği birini topluma gözdağı vermek için yok etme girişimi, neredeyse genelgeçerli bir yöntem olarak yüzyıllardır başvurulan bir çare gibi görün-

mektedir. Bu bağlamda Sokrates'in Savunması'ndan G. Bruno, Galilei üzerinden, günümüze uzanan yaklaşık 2300 yıllık yol iyice hissedilmektedir.

Atina Hukuk Sistemi ve İki Savunma

İÖ 399 yılında Sokrates hayatında ilk kez mahkeme önüne çıkar. Atina devlet düzenine göre iki tür dava vardır. Bunlardan biri, özel davalardır ki, bu davaları mağdur ya da onun vekili açabilir. Öteki kamusal davadır; sabıkasız, temiz her yurttaş böyle bir dava açabilir. Sokrates kamusal bir dava yüzünden "yazılı bir başvuruya" istinaden kendini savunmak zorunda kalır. "Dine karşı suç" işlediği ileri sürülen düşünüre karşı davayı açanların başında saygın, varlıklı bir adam olan ve İÖ 403-397 yılları arasında stratejist (ordu strateji ustası) olarak görev yapmış ve aynı yıl archon* mevkisine atanmış bulunan Anytos gelmektedir. Anytos'un yanı sıra baş davacılar olarak Meletos ve Lykon adları da geçmektedir. Bu ikisi hakkında öyle güvenilir bilgilerden yoksunuz. Tanrıya hakaret, resmi tanrıları tanımazlık gibi davalarda mahkeme başkanı 'archon basileus' yetkili kişi olarak karşınıza çıkıyor; 'kral' anlamına gelen 'basileus' sözcüğünden de anlaşılacağı gibi, bu üst düzey bürokrat, demokratik devlette, eski krallığın kutsallık davalarına bakmaktaydı. Asıl duruşma bir dikasteron, yeminlilerden oluşan bir mahkeme karşısında yapılıyordu. Altı bin yurttaş içinden seçilen ve her yıl kura ile belirlenen hâkimler heyeti, bu mahkemenin kademelerini oluşturuyordu. Sokrates'i yargılayan heyet 501 yeminliden oluşuyordu; bu, önemli duruşmalar için olağan bir sayıydı.

* Yun./Lat. Archon/archontist: Bazı eski Yunan sitelerinde en yüksek devlet memurunun unvanı. Antik Yunan'da kralın görevine sık sık el koymuşlardır.

Davacıların Sokrates için *archon basileus*'a başvururken sundukları dava dilekçesinin yanı sıra asıl mahkemenin temelini teşkil eden dava başvurusu, bu konudaki *Diogenes Laertios* 2,40; *Xenophon*, 1,1,1 ve *Apologie* 10' gibi güvenilir kaynaklara göre şöyleydi:

"Bu *Pitthos*'lu *Meletos*'un oğlu *Meletos*, *Alopeke*'li *Sophoniskos*'un oğlu *Sokrates*'e karşı şunları yazdırıp doğruluğuna yemin etmiştir: *Sokrates*, devletin tanıdığı (kabul ettiği) tanrıları tanımayıp bunların yerine yeni tür tanrısal varlıkları (*demonia*'ları) koymaya, tanımaya çalışarak yasalara karşı davranmaktadır; ayrıca genç insanları yoldan çıkartarak (yozlaştırıp, mahvederek) da yasalara aykırı davranmaktadır.

Ceza Talebi: Ölüm

Sokrates'e yönelik asıl suçlamada, tanrıları tanımazlık davasında, bizim burada "tanımak, kabul etmek" karşılığını uygun gördüğümüz sözcüğün Yunanca aslı, *nomíxein*, "kullanmak", "sımsıkı sarılmak" anlamlarına gelmektedir. Bu ifade çevirilerde sıkça yanlış anlaşılıp "inanmak" eylem sözcüğüyle karşılanmıştır. "*Sokrates* devletin tanrılarına inanmadığı için yasaya aykırı davranmaktadır", gibi çevirilerle karşılaşılmaktadır (bkz. *Niyazi Berkes* çevirisi, s. 19). Gerçekte ise, dava başvurusundaki suçlama sadece bir iç tavır ve tutum olan "inanmama"ya, dinsel bir kanaate yönelik olmayıp daha çok dış bir davranışı, resmi kült düzenini kabul etmemeyi hedef almaktadır; bunu destekleyebilecek bir kanıt, *Xenophon*'un "*Savunma*"sında *Sokrates*'in, bayram günlerinde resmi törenlerde, gerektiği gibi kurban kestirdiğini söylemesidir. (*Xenophon Savunma*; pr.11)

Dava yazısının tanrıtanımazlık suçlaması ikiye bölünmüştür: *Sokrates* iddiaya göre devletin tanı-

dığı tanrıları sadece tanımamakla kalmamakta, bunların yerine başka yeni, tanrısal *daimenoik* varlıkları ya da şeyleri koymaya/tanımaya çalışmaktadır. Suçlamanın ikinci bölümü de gene bir inanç sorununa yönelmekten çok, devletin kült düzeniyle ilintilidir: Sokrates yeni tanrıları övmekten yanadır suçlamaya göre. İşin bu yanı gene Platon'un "Savunma"sında biraz bulanıklaşmıştır. Platon'un "Savunma"sındaki dava yazısındaki *daimonia*, tanrısal, daimonik varlıklar, şeyler sözcüğü, Sokrates'in duyduğunu ileri sürdüğü iç sesleri kastetmektedir. Xenophon'un "Savunma"sında ise bu ilişki Platon'ununkine göre çok daha nettir: Orada Sokrates duyduğunu ve kendisine yol gösterdiklerini iddia ettiği tanrısal seslerin: kuşların ötmesi, yıldırımlar, tanrıların insanlara gelecekte haberler ilettikleri kehanetler gibi olağan işaretlerden olduğunu söyler; *daimonia* öyle cinlerden gelen iç bir ses değildir burada. *Daimenion*'u yorumlarken oldukça çekişen davranan Platon, Xenophon'un metninden oldukça uzaktır.

Önemli bir nokta da, dava yazısının Sokrates'i gençlik üzerinde yozlaştırıcı, bozucu bir etki yapmakla, onları yoldan çıkartmakla suçlamasıdır. Bu bozucu etkiden, yoldan çıkartmadan neyin kastedildiğini anlamak pek mümkün olmamaktadır. Dine karşı suç işleme, tanrıları tanımama iddiası duruşma boyunca tekrar tekrar karşımıza çıkıp bu konuda bir boşluk bırakmazken, gençlerin yoldan çıkartılması meselesinin neye tekabül ettiğini gösterecek hiçbir veri bulunmamaktadır elimizde. Burada sadece ahlak dışı olmakla kalmayıp, belli bir yasaya göre, kriminal sayılan bir şeylerin de söz konusu olması ihtimali bulunmaktadır. Öyle olmasa, Sokrates'in savunması, kendisine isnat edilen suçun hiç de ceza gerektirmediğini

göstermeye yönelik boyutlar içerirdi. Oysa okur böyle çürütmeleri boşuna arayacaktır metinde. Belki de, asıl suçlamayı oluşturan tanrıtanımazlık suçlamasının yanı sıra, toplumun yerleşik düzenini tehdit eden, bu yöndeki kuralları ihlal eden faaliyetler söz konusuydu.

Attika ülkesinin hukuku "takdir gerektiren" ve "takdir gerektirmeyen" olmak üzere iki tür dava biçimi tanıyordu. Takdir gerektirmeyen dava türünde ne türden bir ceza verileceği, yasalarca önceden belirlenmişti; mahkeme bu yasalara bakarak davalıyı ya yargılar ya da beraat ettirirdi. Takdir gerektiren dava türünde ise, davalı daha önce suçlu bulunduysa iki aşamalı bir duruşma yapılırdı: mücrimiyet kararının ardından cezanın boyutlarının ne olacağının tartışıldığı ikinci bir duruşma ve oylama gerçekleştirilirdi. Bu aşamada davayı açan kişi ya da kişiler suç duyurularını bir kez daha etraflıca açıklayıp temellendirme fırsatı bulurlardı. Ardından davalı bu kez cezasının hafifletilmesi için başvuru yapar, gerekçesini de ortaya koyardı. Bu aşamada da mahkemenin vereceği kararın seçenekleri sınırlıydı; ya ilk başvuruyu yapanın ikinci kez gerekçelendirdiği suç duyurusu doğrultusunda karar verir ya da davalının talebini göz önünde bulundurdu. Üçüncü bir şık ya da tercih bulunmamaktaydı mahkeme heyeti için; çünkü böyle bir yola gidilebilmesi için birkaç yüz kişilik heyetin uzun tartışmalar sonucunda belli bir ceza üzerinde anlaşması gerekirdi ki pratik nedenlerle kapalı bir yoldu bu.

Dine karşı suç işleme davaları, anlaşılabilceği gibi, takdir edilebilir, cezası yasalarca önceden belirlenmiş davalardı. Bu nedenle Meletos, dava dilekçesi diyebileceğimiz başvurusunda, suçlunun (yasalara göre) ölüm cezasına çarptırılmasını iste-

yebilmiştir. Gerçi böyle bir suçun karşılığı, yasalara göre sürgün ya da para cezası olabilmekteydi ve Meletos bu cezalardan birini de talep edebilirdi.

Sokrates davası da takdir edilebilir davalar türüne girmektedir. Birinci aşamada suçlu bulunan düşünür, ikinci aşamada nasıl bir ceza takdir edileceğine yönelik duruşmada kendini savunur. Sokrates'in bugün elimizde bulunan iki savunma konuşmasından biri Xenophon'un, öteki de burada çevirisini sunduğumuz Platon'un aracılığıyla günümüze ulaştırılmışlardır. Bu her iki "savunma" yukarıda bir iki karşılaştırmada göstermeye çalıştığımız gibi, birbirlerinden çok yönde ayrılmaktadırlar; ortak yanlarından biriye, davanın birinci bölümünde, her ikisinin de Sokrates'e yönelik suçlamaların mesnetsizliğini göstermeleri, ikinci duruşma aşamasında da Sokrates'in, kendisine verilen cezanın adilliği ve işlevi hakkındaki görüşlerine yer vermeleridir.

Sokrates, Attika devletinin mahkeme kurallarına göre asıl duruşma (mahkeme) sırasında kendi davasını kendisi savunmuştur. Bunu yaparken, Xenophon'un metnine göre arkadaşları kendisini desteklemiş ve gene Xenophon'a göre, davacılar tanıklık için hazır bekleyen amme tanıkları getirmişlerdir. Burada çevirisini verdiğimiz Platon'un "Savunma"sında ise ne arkadaşlarının Sokrates'e desteklerinden söz edilmektedir ne de amme tanıklarından; ancak büyük olasılıkla Platon metni gerçeğe daha yakın düşmektedir bu bağlamda. Platon'un "Savunma"sında Meletos ve Anytos duruşma sırasında düşüncelerini açıklamışlardır. Platon, ilk duruşmanın sonunda ortaya çıkan sonucu inandırıcı bir şekilde nakleder: Sadece 30 oy Sokrates'ten yana verilmiş olsa, düşünür kurtulacaktır. Demek ki 280 yeminli Sokrates'i 'suçlu', 220 ya

da 221 yeminli de 'suçsuz' bulmuştur. Bunun üzerine hem davacılar hem de Sokrates, cezanın boyutları hakkındaki düşüncelerini açıklarlar: Platon'a göre Sokrates 30 gümüş minalık bir ceza talep eder; Xenophon'un "*Savunma*"sına göre ise, öyle ya da böyle suçlu olduğunu kabul etmek anlamına geleceği için herhangi bir para cezasının takdir edilmesini bile istemez. Mahkemenin son kararı, Meletos'un başvurusu doğrultusunda olur. Bu ikinci kararda 80 yeminlinin daha saf değiştirip Sokrates aleyhine oy verdiği ileri sürülmüştür. (*Diogenes Laertios* 2, 42) Hem Xenophon hem de Platon, bu ikinci cezanın ardından Sokrates'i bir üçüncü kez konuştururlar. Gelgelelim kesin ölüm cezasına çarptırılmış bir suçlunun, böyle bir kez daha söz alması pek inandırıcı görünmemektedir ama, Sokrates'in de, cezayı icra eden 11 memur tarafından götürülmeden önce hâkimlere ve arkadaşlarına seslenmiş olması olasılığından şüphe etmemizi gerektirecek bir neden de bulunmamaktadır.

Davanın Nedenlerine Dünya Görüşü ve Politika Arka Düzleminden Bakış

Sokrates'in hukuki yoldan öldürülmesi Atina'nın Pelopones savaşlarında yenilgiye uğramasından beş yıl sonra, anlayacağımız, Yunanistan tarihinin dönüm noktalarından birinde gerçekleştirilmiş olması bir rastlantı değildir. Bu hukuki cinayetin arkasında sayısız neden, çok farklı şartlar bulunmaktaydı. Bunların başında, savaşın beklenmeyen kötü sonucu ve bu yenilginin ardından gelen iç politika gerginliklerinin yol açtığı korku ve endişe ikliminin yanı sıra bu iklimin hâkim dünya görüşünü sarsması; güvensizlik, belirsizlik duygusu yaratmasıydı. Öte yandan Attika hukuk sistemi-

nin ve kurumlarının önemli zaafı Sokrates'in ulaşmaz, küstahlık olarak algılanan tavır ve tutumuyla birleşince ortaya bu sonucun çıkması kaçınılmazlaşmıştı.

Bu noktaya nereden gelindi. Kısaca bakalım.

Attika yarımadası, İÖ 7. yüzyılda güçlü toprak aristokrasisinin hâkimiyeti altına girmiş, ülkeyi kralların yerini alan archon'lar yönetmeye başlamışlardı. Zenginler ile yoksullar, düzlüklerdeki büyük toprak sahipleri ile dağlılar ve tüccarlar arasındaki gerginlikler hep sürüp gitmiş, örneğin bir archon olan Solon (594) ipoteklerinden dolayı köleleşmiş köylülerin borçlarını silip yurttaşları varlıklarına göre dört sınıfta toplayarak doğuştan gelme imtiyazları ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Atina demokrasisinin temel ögesi olan *heleiaia* onun döneminde kurulmuştu. 5. yüzyılın hemen öncesinde, sitenin demokratik kurumları oluşturulmuş, halk, bölgesel özellikleri kaynaştıran 10 *phyle*'ye bölünmüştü. Kamu işlerini üstlenen Halk Meclisi'ne eşlik etmek üzere "Beşyüzler" meclisi kurulmuş, tiranlığın engellenmesi için de, halk oyuyla sürgüne gönderilme cezası getirilmişti. İşte iç politika ve yönetim düzeyindeki bu gelişmeler, 5. yüzyılın başındaki Med savaşları Atina'yı Yunanistan'ın tayin edici merkezi haline getirmeye yetecekti. Çünkü Atina güçlü bir deniz birliği (konfederasyon) merkezine dönüşmüş, Sparta'ya karşı, müttefikleriyle kendini güvenceye almıştı. Ancak Atina merkezli bu güç, sadece istilacılara karşı bir önlem anlamına gelmiyor, bir yandan da merkezi bir iktidar ve kudretin dışındakileri sınırlayıcı aracı olup çıkıyordu. Attika Birliği'nin bu kudretli merkezi içte geleneksel soylu imtiyazlarını ortadan kaldırarak kendine yakışan devlet biçimini, demokrasiyi geliştirmişti. Ne var ki politik alandaki bu gelişmelere ve

dinamizme rağmen, Atinalılar hâlâ manevi-etik geleneklerine, geçmişten gelen dünya görüşlerine sımsıkı bağlı olma gibi bir özellik gösteriyorlardı. Bu dünya görüşü, bilindiği gibi *mitik-dinsel* dediğimiz, bugünün terimiyle söyleyecek olursak, rasyonellik ile bağdaştırılması olanaksız, arkaik bir uzanışla, 4. yüzyılın içine kadar sarkmıştı; çünkü aynı dönemlerde Anadolu'nun batısında ve Sicilya'da düşünürler doğayı akla dayalı yoldan, fiziksel yasalara bağlı kalarak açıklamaya, bu yöndeki ilkeleri bulmaya yönelmişlerdi. Atina'da ise kültürel çabalar (düzenin taşıyıcı kültleri) hâlâ resmen tanınan tanrıların onurlarını ve saygınlıklarını korumaya yöneliktir. Bu fondan bakıldığında Yunanistan'ın politik merkezinin, Aiskhylos, Sophokles ve Euripides gibi antik tragedyanın yaratıcılarını, Pheidias ve Myron gibi klasik yontu sanatı ustalarını insanlığa armağan ederken tek bir filozof çıkartamamış olması anlaşılır olmaktadır. İşte şimdi, yüzyılın ortasından itibaren merkezin çok uzaklarında oluşan birikimler, spekülasyonlar, teoriler ve formel teknikler (retorik sanatı gibi) kısacası yeni bir *gerçeklik idealinin* bütün ürünleri, ana merkeze doğru sokulmaya başlarlar. Bu süreç içinde çok geçmeden doğrudan Atina'nın içinde de, bu "yeni" cereyanlara, anlayış ve görüşlere, kısacası "düşünsel ithalata" endişe ve kuşkuyla yaklaşan muhafazakâr güçlerin yanında, bugünün terimiyle söyleyecek olursak, alabildiğine "modernist", yeni düşünce tarzına ve görüşlere dört elle sarılmaya hazır kafalar ortaya çıkar.

Tarihsel olaylar bakımından Pelopones yenilgisinin bir kırılma noktası oluşturduğunu ve bu yenilginin yarattığı iklimin Sokrates davasına kadar etkidiğini bir kez daha anımsatalım. Özellikle Sokrates'in baş davacısı Anytos, çöken merkezdeki si-

yasal gelişmelerde aktif rol üstlenmiş biriydi. Aslında Attika Deniz Birliği'nden, öteki adıyla Konfederasyon'dan kopmalar, daha Sokrates davasından yaklaşık 15 yıl önce Sicilya bozgunuyla başlamış, başına buyruklu politik bir kural haline gelmişti. Sokrates'in savunmasında önemli bir yer tutan generaller (amiraller) olayı da tam buraya denk düşer. Arginus'ta zafer kazanan komutanlar, tayfaların cesetlerini denizden toplamadıkları için ölüm cezasına çarptırılmıştı. Aigos-Patamos kıyısında Atina donanması yok edilince (405) Atina iyice çökmüş, Sparta, kent içinde bir garnizon bulundurmaya Atina'ya kabul ettirmişti. Böylece Thrasybulos ile Anytos, sürgünlerle birlikte Atina'ya dönüp demokratik anayasayı yeniden yürürlüğe koymuş, "Otuzlar"ın tiran yönetimine son vermiş, ama gericiilik daha uzun bir süre (Sokrates davasının dönemi de kapsayacak şekilde, 399) etkisini korumuştur. Demek ki 5. yüzyılın son 15 yılını özellikle bu tarihsel fonda anlamak yerinde olacaktır.

Ana merkezdeki kafaları etkileyen akımlar, doğa filozofları denilen düşünürlerin rasyonel, serinkanlı düşüncelerinden çok sofistlerin dünya görüşleriydi. Gerçi, doğa filozoflarının, Perikles'in dostu Anaksagoras gibi çok önemli bir temsilcisi uzun yıllar Atina'da kendine önemli bir yer edinmişti, ama sarsıcı etki, doğa felsefesinden değil, sofistlerin anlayış ve görüşlerinden gelecekti. Sofistik düşünce geleneksel anlayış ve görüşleri temelinden sarsmaya yönelmiş, geniş kitleleri de gitgide etkisi altına almaya başlamıştı. Sofistik düşüncenin temsilcisi "sofistler" ("bilenler"- "bilgeler"; bu sözcük başlangıçta hemen hemen "filozof" anlamına geliyordu) yeni bir eğitim ve yetiştirme anlayışının propagandacıları, öğretmenler olarak anılıyorlardı. Çoğu elit, soylu çevrelerden olan öğrencilerini politik

eylemciler, retorikçiler olarak yetiştirmeyi amaçlıyor, bu yönde belli bir “paket bilgiyle” birlikte, kendilerini kabul ettirme yeteneklerini destekleyecek yöntemler sunuyorlardı: Tartışma sanatı, öteki adıyla “diyalektik” ve “retorik”, yani kılı kırk yararak düzenlenmiş, planlanmış, bütünü gözeten, iç bağlamlıklar sağlam kurulmuş söz-konuşma sanatı. Sofistik eğitimin çabaları ne kadar çeşitli görünürse görünsün bunları ortak bir paydada toplamak zor olmasa gerekir: *Geleneksel, kadim kültürün bütün o tezahürlerini, dili, dini, politikayı, ahlâkı, hukuku, öylece benimsemeyip aklın ve eleştirinin nesnesi konumuna taşımak*. Sofistler böyle bir sarsıcı eleştirinin temellerini atarken bir yandan pratikten gelen, ampirik bir yol izliyor, değişik tanrı kültürlerini, töreleri, ahlâk anlayışlarını, hukuku ve devlet düzenlerini inceliyor, buradan, ortak, genel geçerli bir tanrı anlayışının, bir devlet düzeninin söz konusu olamayacağı sonucunu çıkartarak, mevcut her şeyi göreceleştiriyor; giderek, bunca çeşit norm ve ilkenin varlığı karşısında herhangi bir tek *normu* ya da ilkeyi bağlayıcı ilan etmenin imkânsızlığını vurguluyorlardı.

5. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kenarlardan gelip merkezi, iyice demode kalmış Atina'yı baskı altına alan 'Yunan aydınlanmasının' bu hareketine hâkim anlayış ve ruh buydu. Merkezde gelenekğin sarsılmaz görünen otoritesi, aklın, mantığın ve akılcı düşünmenin tehdidi altına girdiğini hissediyordu. Pers savaşları ile Pelopones savaşları arasındaki barış dönemlerinde, Perikles devletin tek hâkimiyken, yerli birliğin zıt, çelişik güçleri ile bu dıştan gelen ve merkeze göre daha özgür, daha serbest düşünceye dayalı etkiler iyi kötü uzlaşabilmişlerdi. Gelgelelim 5. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde dış buhranlarla birlikte iç gerilim ve çatış-

malar da artarak su yüzüne çıkmaya başladı. Eski ile yeni, geleneksel ile akıl, muhafazakâr yurttaşlar ile sofistlik düşünce ve anlayışın temsilcileri arasındaki kavga büyüdükçe büyüdü. Bu ilginç mayalanma, dönemin komedilerine bol bol malzeme sunmaktan da geri kalmayacaktı. Bu dönemden kalan tek bir eser, Aristophanes'in, *Bulutlar* adlı komedisidir. Oyun tamamen hayal ürünü bir karikatürleştirme girişimi olarak anlaşılabilir; ne ki tam da Sokrates'i bütün sofistlik düşüncenin ve sanatın mostrası yapıp çıkmıştır.

Dünya görüşü düzleminde yaşanan gerilimlerin basıncını boşaltmaya yarayan başlıca supaplardan biri, muhafazakâr güçlerin yeni bilimselliğin temsilcilerine, filozof ve sofistlere karşı açtıkları tanrıtanımazlık, kâfirlik davalarıydı. Bu silaha ilk başvurma girişimlerinden biri Pelopones savaşlarının hemen öncesinde, İÖ 430 yılında Diopeithes adında bir din adamına nasip olmuştu! Bir din fanatiği ve meslekten falcı, yenilikçi, serbest düşünceye mesleği gereği düşman olması olağan ve anlaşılır olan bu zat, uğraşa uğraşa bir Halk Meclisi kurdurmuştu. Tanrısal olanı tanımaya yanaşmayan ve göğün fenomenleri hakkında bir şeyler öğretmeye kalkın kimseler gelip bu meclisin önünde hesap vermek zorundaydılar. Bu önlem en başta, bu falcının kehânet varsayımına dayanan çıkarlarının dibini oyan Anaksagoras ve onun fiziksel dünya görüşüne dayalı öğretisine karşı alınmıştı elbette. Olayların bundan sonraki gelişimine ilişkin eldeki bilgilere göre, Perikles büyük bir endişeye kapılarak, arkadaşlarına, iş mahkemelere kadar uzanmadan Atina'yı terk etmelerini tavsiye etmişti. Bundan yaklaşık beş yıl sonra Melos'lu Diagoras, kâfirlikten ötürü mahkeme karşısında hesap vermek zorunda kalacak, özellikle de sadece

müritlere açık olan, Yunan bereket tanrıçası Demeter'in onuruna düzenlenen kült ayinlerinin anlam ve sırlarını ciddiye almayıp tanımamakla suçlanıp Atina'yı terke zorlanacaktı. Yeterince belgelemeyen bu türden bir başka olay da ünlü sofist Protagoras'ın gene bir tanrıya hakaret davası sonucunda Atina'yı terke zorlanmasıyla ilgilidir. İddiaya göre, düşünür *Tanrılar Hakkında* başlıklı yazısında, "Tanrıların varolup olmadığını, varsalar şekillerinin ne olduğunu bilemiyorum" demekle, kâfirlik suçu işlemiştir.

Demek ki Sokrates duruşmasının öncüleri vardı. Besbelli ki, İÖ 399 yılında, felaketle sonuçlanan Pelopones savaşlarının faturasını çıkartmaya çalışan Atina iktidarı, kendileriyle karşılaştırıldığında modern sayılabilecek, geleneği karşısına almış düşünce tarzının temsilcilerinden birini, başka bir sofisti mahkemeye çıkarmayı aklına koymuştu. Sokrates'in sofistlerin dünya görüşünü, retorik sanatını ve uygulamalarını nereye kadar benimsemiş olduğunu düşünebilecek halde değillerdi herhalde; Sokrates'in başka amaçlar kovaladığı, sofistlerin özellikle gerçekliği göreceleştiren, herkesin uyması gereken genelgeçerli normlardan kuşku duyan anlayışlarının, hele en yüce iyiyi öğretmeyi ilke edinmiş birinin hiç de işine gelmeyeceğini ortalama Atina yurttaşı anlayabilecek durumda değildi. 423 yılında Aristophanes'in yazdığı *Bulutlar*, mevcut önyargılardan birine sımsıkı sarılmış ve bu önyargının yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştu. Sokrates davasının baş davacısı Anytos, politik görüşleri bakımından ılımlı biriydi: Atina'nın yenilgisini izleyen o karışıklık ayları sırasında, önce ılımlı bir oligarşi yönetiminin sözcülüğünü yapmış, ardından demokrasinin yeniden tesisinin daha doğru olacağını görmüştü. Sokrates davasının başını çeker-

ken, başta politik kaygılar taşıdığını söylemek zordur; çünkü Anytos böyle hedefleri kovalayacak radikal muhafazakârlardan çok ileride bir demokratı; kaldı ki, Sokrates politik düşüncelerini açıkladığı ölçüde, demokrasiden çok oligarşiye kesinlikle karşıydı ki, bu yanı da onu Anytos'un politik anlayışına yaklaştırıyordu. Geriye, Anytos'un samimi dinsel, etik kaygılarla bu davayı açtığına inanmak kalıyor. Sokrates'in o dönemlerde, yıllarca genç insanlardan oluşan bir kalabalığa en başta ahlaki öğütler ve iyiye ilişkin dersler vermişken, ahlaki ilkelere yoksunlukla suçlanması ve bu suçlamanın başını Anytos'un çekmesi paradoksal bir duruma işaret etmektedir; ne var ki dönemin çok özel koşulları içinde, buradan kaynaklanan bir atmosferin bu davanın açılmasında ve seyrinde belirleyici olduğunu söylemek mümkündür: Savaşın yol açtığı dertlerin ve sorunların, yayılan iç kargaşanın baskısı altında modern düşünce akımlarının, yeni arayışların tehlike olarak algılanması doğaldı. Gerek politik gerekse ekonomik restorasyon için geleneklerden ve kadim tanrı kültüründen destek alma refleksi ağır basmış olmalıydı. Tam da bu iklimde, o zamana kadar hoşgörüle tahammül edilen şeyler, göze batır hale gelmişti herhalde. Kentin saygın ve tanınmış, ünü kök salmış bir simasını, yetmişindeki bir adamı mahkemeye çıkartıp ölüm cezası talebiyle yargılamanın bir açıklaması olabilir bu söylediklerimiz.

Eldeki ciddi ve inanılır belgeler, bir sofiste ya da sofizmin etkisi altındaki birine karşı açılmış davalardan hiçbirinin ölüm cezasıyla son bulmamış olduğunu gösteriyor. Sokrates davasında da, baştan itibaren herkesin onu ölüme göndermeyi kafasına koymuş olduğunu söylemek zordur: Bu başa bela tartışmacının ağzını mühürlemek, genç insanlar

zerindeki etkisini kırmak, böylelikle dönemin zararlı sayılan düşüncelerini merkezden uzak tutmak büyük olasılıkla bu davanın öngörülen hedefiydi. Davanın henüz restore edilmiş bir demokrasi rejimi dönemine rastlamış ve böylesine utanç verici bir sonuca varmış olması, herhalde başka ek faktörlerle aklanabilir: Bir yanda Sokrates'in alaycı, provoke edici tarz ve üslubu, öte yandan Attika hukuk düzeninin, aşıkr hatalarını düzeltme yeteneğinden ve esneklikten yoksunluğu, unutulmaması gereken öteki belirleyicilerdir. Çünkü Sokrates ana dava duruşması sırasında ne söylemiş ve nasıl davranmış olursa olsun (kaynaklar bu konudaki ayrıntılarda farklı şeyler söylüyorlar) dikkat çekici bir tutarlılık ve kendinden emin tavır sergilemiş, ne dediğini bilen, ilkelerinden ödün vermeyen bir kişi olarak görünmüş, hâkimlerin duygularıyla oynamamış, merhamet dilemek, onları yumuşatmak yoluna gitmemiştir. Tersine sık sık onları ileden çıkartan, şiddetli protestolarına yol açan sözler söylemekten geri kalmamıştır. Hâkimler ise, bugünkü hukuk anlayışımızla hemen hiç bağdaşmayacak, anlaşılması güç bir duygu zaafı göstermiş, Sokrates'in ikinci konuşmasının ardından daha önce lehine oy vermiş olan 80 kişi onun aleyhine dönebilmiştir. Ne var ki Attika hukuk sisteminde bu türden arızalara karşı davalıyı güvenceye alacak emniyet sistemleri bulunmamakta, bağımsız Halk Meclisine (heliaia) karşı itiraz hakkı da tanınmamaktaydı. Kaynaklar, Sokrates'in arkadaşlarının ölümünden kısa bir süre önce onun kaçmasına yardımcı olmak istediklerini, bunun da mümkün olduğunu inandırıcı bir şekilde aktarmaktadır; bu nerileri de reddeden Sokrates bu sonu neredeyse bilerek isteyerek hazırlanmıştır, demek kalıyor geriye.

Platon'un "Savunma"sı

Platon'un burada çevirisini sunduğumuz "Savunma"sı hâkimlerin kararlarının ardından yapılan üç savunma konuşmasından oluşuyor. Davayı kabul etme kararının ardından Sokrates'in ilk konuşması, sonra suçlu bulunması üzerine yaptığı konuşma ve nihayet ölüm üzerine düşüncelerini belirttiği kapanış konuşması.

Sokrates ilk bölümde, her zaman nasıl konuşmuşsa mahkemede de öyle konuşacağını belirtir. Bu savunma, o döneme özgü mahkeme konuşmalarından farklı bir görünüm sunmakta, 'Platon Diyalogları' tarzına uygun düşmektedir.

Bu ilk savunma kendi içinde ikiye ayrılır: Sokrates önce yıllardır kendisine yöneltilen suçlamalara cevap vereceğini söyledikten sonra hemen Meletos'un dava başvurusuna değinmeyip nasıl olup da mahkemeye çıkartıldığını anlatmaya çalışır (2-10). Uzun yıllara yayılmış bir iftira kampanyasının kurbanı olduğunu ileri sürerken, yukarıda adını verdiğimiz Aristophanes'in oyunu "Bulutlar"ın bu karalama kampanyasındaki rolüne değinir. Bu oyunda hakikate tamamen aykırı biçimde, bir yandan Anaksagoras'ın fiziksel doğa açıklamasını benimsemiş öte yandan diyalektikle uğraşan tipik bir sofist olarak gösterildiğini hatırlatır. Suçlayıcılar açısından sofistlik diyalektik, zayıf olanı güçlü göstermek, daha doğrusu doğru olmayanı doğru kılmak anlamına gelmektedir. Sokrates bu fantezi ürünü kimliğinin yerine kendi asıl kimliğini, kişiliğini koymaya çalışır. Onun, düşmanlıkları ve nefreti üzerinde toplamasına yol açan gerçek misyonu ve mesleği, tanrının kâhine söylediklerinde belirlenmiştir. Delphi kâhini, tanrının, Sokrates'i en bilge kişi olarak tanımladığını bildiriniştir ona; Sokrates de bilgeli-

ğinin sınırlarının bilincinde olan biri olarak bu "en bilge" sözünün ne anlama geldiğini anlamak için, kendini bilge sanan insanları tek tek yokladığını, sonunda onlardan daha bilge olduğunu kavradığını söyler; ötekiler bir şey bilmedikleri halde kendilerini bilge sanırken, onun bilgeliği, bir şey bilmediğini bilme anlamında bir bilgeliktir.

Ana bölümün ikinci aşaması, Meletos'un dava başvurusunun içeriğine ayrılmıştır (11-16). Sokrates burada dava yazısının iddiasından biraz ayrılp gençleri baştan çıkarma, yozlaştırıp mahvetme suçlamasını ele alır; savunmanın ikinci teması ise tanrıları tanımama suçlamasıdır. Her iki noktada da Meletos'un iddialarının saçmalığını göstermeye çalışırken, bu amaçla Meletos'u, konumunun zaaflarını ele veren bir tartışmanın içine çekmeye çalışır. Burada Sokrates'e özgü soru sorma ve sınama yönteminin ipuçlarını bulmamız mümkündür. Bu kısa tartışmalar, davacıyı kendisiyle çelişkiye düşürmeye yönelik bir akıl yürütme tekniğinin örnekleridir. 16-22 arasındaki bölümlerde Sokrates ısrarla tanrının kendisine verdiği bir görevden söz eder: Bir filozof olarak yaşamasını, mevcut ün ve zenginliğe önem veren değer yargılarının hiçliğini göstermesini ve insanların en başta kendi ruhlarını temiz tutmak ve arındırmak durumunda olduklarını onlara öğretmesini istemiştir tanrı ondan. İnsan bu anlamda doğru bir hayat sürmekten hiçbir koşul altında kaçınmamalı, ölüm korkusu ve benzeri tehlikeler bile onu engellememelidir. Bu oldukça iddialı görev anlayışının ardından düşünür, bir tür görev alanı sınırlandırması yapıp politikayla niçin uğraşmadığını açıklar; görevini, düzenli olarak politika yapacak kadar geniş yorumlamamıştır o, çünkü politika alanında da, hayatın tek tek alanlarında ve uğraştığı tek tek kişilerle kurduğu ilişkilerdeki gibi

ödünsüz, uzlaşmasız hareket etmiş olması halinde, ömrünün çok kısa olmuş olacağını hatırlatır. Bu da görevini yerine getirmesinin engellenmesi anlamına gelmiş olacaktır.

Girişte mahkemeye özgü konuşma tarzından sapabileceğini belirtme ihtiyacı duyan Sokrates, şimdi ödünsüzdür: Çoğu kimsenin yaptığı gibi kendine acındırmak, bunu sağlayabilmek için çoluğunu çocuğunu mahkemeye getirtmek, yalvarıp yakarmak onun yapacağı işlerden değildir. Böyle bir pratik, haklarını kötüye kullanmakla eş anlamlıdır çünkü; kişi hâkimlerini kanıtlarla ikna etmek zordur, yoksa yalvarıp yakarmalarla keyfî bir karar almalarını sağlamak, onlara da görevlerini ihmal ettirmek demektir.

Sokrates'in suçlu bulunduktan sonra (25-28) hâkimlere karşı yaptığı konuşma, Platon'un "Savunma"sında mahkemeye yönelik tahrik ve meydan okumaların olabilecek en sert biçimiyle karşımıza çıkarır. Çünkü Sokrates bu konuşmasında kendi kendini cezalandırmayı aklının ucundan bile geçirmediğini, zaten cezayı hak etmek şöyle dursun, mükellef hem de devamlı bir ücretsiz yemek yeme hakkıyla ödüllendirilmesi gerektiğini hâkimlere hatırlatır. O da öteki yüksek memurlar gibi yemeğini 'prytaneion'da yemek istemektedir. Ardından, klasik tanrıtanımama suçlamalarında verilen sürgün cezasının kendisi için niçin söz konusu olamayacağını açıklar: Bu durumda bir Atinalı olarak, o zamana kadar sürdürüğü, insanları aydınlatma, sınamama görevini yerine getirmesi için gerekli bütün inikânları budanacaktır. Böyle bir hayatı sürdürmenin ise onun açısından hiçbir değeri bulunmayacaktır.

Sokrates'in veda sözleri (29-33) daha önceki konuşmalarında değindiği ölüm temasıyla sınırlıdır;

daha doğrusu ölümün bir kötülük, bir felaket olup olmadığı sorusuyla.

Bu soruyu dile getiren düşünür, önce kendisini mahkûm eden hâkimlere yönelir ve mahkemenin sonucundan aynen davacıları gibi kendisinin de memnun olduğunu hatırlatır. Çünkü ölümden çok kötülükten korkması gerekmektedir ve hâkimler bu verdikleri kararlar, başlarına musallat olmuş bir uyarıcıdan kurtulduklarını sanıyorlarsa, aldanmaktadır; genç oldukları için, çok daha ödünsüz hesap soracak başkaları gelecektir ileride. Ardından beraatı doğrultusunda oy verenlere dönerek, ölümden niçin korkmadığını, ölümün bir kötülükten çok niçin bir iyilik olması gerektiğini anlatır. Bu son sözler gerçekten bilge ve hayatın anlamını kavramış bir insanın ağırbaşlılığını ve kayıtsızlığını yansıtan birer belge gibidirler ve aynı sözler, onları kullanan kişi ile bu kişiye verilen ceza arasındaki uçurumun derinliğini ya da adaletsizliğini iyice belirginleştirmek bakımından da önemlidir.

Tarih-Belge-Gerçeklik

Önyargısız olduğu kadar ince eleyip sık dokumayan bir okur için Platon'un Sokrates "*Savunma*"sı, tek bir kalıptan çıkmış, bütünlüklü, sade, yalın olduğu kadar, derinliklerle dolu bir başeserdir. Böyle bir okur, metnin bu özelliklerine bakıp içeriğinin de tarihsel gerçeklik ile örtüştüğünü, metnin bir duruşma protokolü gibi alınabileceğini sanabilir. Hani ilk düşüncesi hiç de abartılmış değildir onun. Eşi benzeri az bulunan bir edebiyat eseri olan "*Savunma*" en başta doğrudanlık özelliği taşımadığı ve Sokrates'in hayatı ve ölümüyle ilişkili birçok yazıyı değerlendirmiş olduğu için; gerçekten de okurun düşünebileceği gibi, kusursuz bir

edebiyat methi olma özelliği taşımaktadır. Gelgelelim tarihsel belge olarak güvenilirlik derecesinin ne olduğu sorusuna gelince, iş değişir. Metnin inandırıcılığından kuşku duymayan okur bayağı yanılmaktadır; çünkü Platon "Savunma"yı yazarken, Sokrates'le ilintili literatür büyük ölçüde gerçekliğin ve olguların zemininden kopmuştu; zaten Platon'un da tarihsel bir portre çizmeyi fazla önemseydiğini düşünmek için elimizde haklı nedenler bulunmamaktadır; Platon, Sokrates'in "Savunma"sı aracılığıyla 'ideal bir filozof tasarımı'ni ortaya koymaya çalışır, demek yanlış olmaz. Platon, elindeki avucundaki sınırlı bilgilerin oluşturduğu iskeletin üzerine, bu ideal filozofun tasarımı'ni yerleştirmiştir.

Sokrates düşüncelerini yazıya dökmemişti. Tamamen canlı konuşmaya bağlı kalmış olan düşünürün ölümünün ardından öğrencileri kaleme sınılmıştır, demek doğru olur. Kişiliği, arkasında öyle bir etki bırakmıştı ki, ölümünden sonra neredeyse hiçten kendine özgü bir edebiyat türünün doğup gelişmesine yol açmıştı: 'Sokrates diyalogu'ydu bu; Sokrates'in merkezi tuttuğu, felsefi problemlerin ortaya atılıp tartışıldığı bir tür söyleşi biçimi; Aristoteles'in ileride, bugünün diliyle söyleyecek olursak, 'edebiyatın' içinde yer verdiği (poetika) bir tür.

Her ne kadar kinik okulun kurucusu Antisthenes ve Epikuros'un öncülerinden biri olan Kyrene'li Aristippos gibi tanınmış adlar bu konuda çalışmalar yapmışlarsa da, Sokrates'in odağında oluşan yazıların ve literatürün bize, denebilir ki, sadece gölgemsi, kaba konturları kalmıştır. Elimizdeki biricik geniş kaynak *Platon Diyalogları* ve *Xenophon'un Sokrates yazılarıdır*.

İnanç ve kanaatlerinin kurbanı olan Sokrates'in hayatı ile ölümü sınıksız iç içe geçmiş iki ol-

gudur; böyle olunca da “duruşma” daha o dönemden başlayarak Sokrates literatürünün tercih edilen, vazgeçilmez kaynağına dönüşmüştür. Sokrates yandaşlarının onu yücelten yazıları, birbiriyle çelişen görüş ve tespitler ortaya atmıştır; örneğin İÖ 392 yılında, yani duruşmadan yedi yıl sonra retorikçi ve yazar Polykrates’in Sokrates’e karşı, davacı Anytos’un görüşlerini destekleyen bir yergi yazdığı bilinmektedir. Bu saldırı cevapsız kalmamış, hemen sayısız savunma yazısı kaleme alınmıştır; örneğin retorikçi Lysisa, Sokrates’ten yana tavır alanlardan biridir. Elimize ulaşan Platon ve Xenophon metinlerinin ise duruşmadan hatırı sayılır bir süre sonra kaleme alındıkları belli olmaktadır. Platon’un ki on-yirmi yıl, Xenophon’un ki ise, onun bütün öteki Sokrates yazıları gibi, 4. yüzyılın ortalarına doğru, yani duruşmadan yaklaşık kırk, elli yıl sonra yazılmışlardır. Demek ki elimizdeki “Savunmalar” bir literatür dizisinin başlangıcından çok sonunda yer almaktadır. Bu tespitimiz bile, bu her iki metnin de, kendilerinden önceki Sokrates literatüründen farklı olarak gerçekliğin belgesini sunma gibi tayin edici bir hedefi kovalamadıklarını göstermeye yeter belki. Bu iki metin de, tarihsel hakikat yerine, metnin iç tutarlılığını, ayrıca belli bir ölçüde de özgünlüğü amaçlamışa benzemektedir.

Burada yeri gelmişken kısaca Xenophon’un savunma metninden de doğrudan söz edebiliriz. Xenophon’un “Anılar” diye çevirebileceğimiz yazılarının birinci bölümü Sokrates’i haklı çıkarmaya yönelik çabalar içerir. Ancak gerçeklik ile ilişkilerinin sağlıklılığı bakımından bu bölümde yazılanlar, Platon’un “Savunma”sından önemli ölçüde farklılık gösterir. Tarihsel duruşmada kimin kimden yana olduğunu, buradaki görüşler çatışmasını pek bil-

mediği belli olan Xenophon, yer yer kendi aklında kalanları, yer yer eski Sokrates literatürünün verilerini derleyip hemen girişte dava açma başvurusunu değişik sunar. Adı verilmeyen bir "davacı" çıkar burada karşımıza. (1.2,9 - 64) bu davacının repliklerini izleyecek olursak, Sokrates'in bir demokrasi düşmanı olduğu sonucuna varırız. Bu iddialara göre devlete çok zarar vermiş olduğu ileri sürülen Kritias ve Alkibiades gibi iki kişi, Sokrates'in öğrencisidirler. Anlaşılan Xenophon'un "davacısı" az önce sözünü ettiğimiz Polykrates'ten başkası değildir ve Xenophon'un, "*Anılar*"ının ikinci bölümünde giriştiği savunma, aslında Polykrates'in yergisindeki aşağılayıcı iftiralara cevap verme çabasıyla belirlenmiştir.

Önemli bir soru olan, Platon "*Savunma*"sında olgusal hakikatin edebiyattan nasıl ayırt edilebileceği sorusuna cevap verebilmek için, Platon'dan çok daha genç olan ve Platon öncesi literatüre ya da kaynaklara dayanan Xenophon'un metninden öteye bir kaynak bulunmamaktadır elimizde. Ne var ki, daha ilk karşılaştırma, argümentasyonun bile birbiriyle çeliştiğini göstermektedir. Platon Sokrates'e yöneltilen kâfirlik, tanrıtanımazlık suçlamasını yorumlarken, onun, Aristophanes'in "*Bulutlar*" oyunundaki yanıltıcı, hayal ürünü imajının suçlamanın kaynağını oluşturduğunu; bu imajda Sokrates'in tanrıtanımaz bir doğa filozofu olarak sunulduğunu söyler (Sokrates'in ağzından söyler). Xenophon ise, davacıların Sokrates'i devletin tanrı kültünü tanımamakla suçladıklarını ileri sürmektedir. Sokrates "yeni tür tanrıları, daimonia'ları" geleneksel tanrıların yerine geçirmek istemekle suçlanmaktadır (Par. 11-13; 24). Burada doğruya yakın olma olasılığı Xenophon versiyonuna aittir: Dava dilekçesinin iddiasına sımsıkı bağlı bir tespittir bu. İkinci önemli dava dayanağı, Sokrates'in

gençler üzerinde yaptığı yıkıcı, yozlaştırıcı etki iddiasıyla ilintilidir. Platon'a göre, Sokrates onları dinsizlik anlayışıyla tanıştırmıştır. Xenophon'a göre gençleri yozlaştırma suçlamasının özünde, bunların küstahlaştırılması, büyüklerine saygıdan imtina etmeleri; yumuşaklaştırılmaları, başıboşluğa, safahata yöneltilmeleri iddiası yer almaktadır (Pr.19-21; 25). Bu yorumda da Platon'un yorumuna biraz kuşkuyla yaklaşma hakkımız bulunmakla birlikte, Xenophon'un geleneksel ahlakçılığı savunan anlayışını dava başvurusuna mal etmek istemiş olabileceğini de göz önünde tutabiliriz. Üçüncü bir farka daha önce gene değinmiştik, Sokrates ödüllendirilmeyi talep edip, üst bürokratlarla birlikte, aynı yerde devamlı bir yemek yeme hakkı talep edip, kefaretinin de otuz gümüş mina olması gerektiğini söylerken, Xenophon'un "*Savunma*"sında suçluluğunu kabul edecek ve onaylatacak herhangi bir talep ve uzlaşmaya kesinlikle yanaşmamaktadır. Ayrıca Platon'un "*Savunma*"sında, Xenophon metninde hiçbir karşılığı bulunmayan bölümler de yer almaktadır. İftira kampanyasına ilişkin girişteki bölümler ve bu kampanyanın gerçek nedenleri hakkında yapılan açıklamalar Xenophon versiyonunda hiç yer almamaktadır. Oysa bu iftira meselesinin Platon'un uydurması olma olasılığı çok azdır; çünkü Platon'un (Sokrates'in) sunduğu argümanlar oldukça akla yatkın ve olgulara karşılık gelir türdendir; ayrıca Xenophon bizzat Sokrates'in ve dostlarının ağzından çıkanları aynen verme gibi bir gayret içinde olmadığını zaten açıkça ifade etmiştir (Pr. 22).

Gene de son tahlilde bütün bu farklılıklara rağmen temel konularda ortak noktalar hiç de az değildir. Hem Platon hem de Xenophon, Sokrates'in daimonion konusundaki düşüncelerini yansıtırlar-

ken, kâhinin Delfi tapınağında Sokrates'in arkadaşı Khairephon'a tanrının sözünü aktardığı konusunda da hemfikirdiler. Ama her iki metnin üzerinde tam görüş birliğine vardıkları nokta, Sokrates'in dirayeti, ödünsüzlüğü ve hâkimleri yumuşatma, kendi tarafına çekme konusunda en ufak bir teşebbüste bulunmamış olmasıdır. Xenophon metninde, kendisine kadar uzanagelen bütün literatürün, Sokrates'in büyük bir hatip olduğu konusunda birleştiğini söyler; Sokrates'in gururlu uzlaşmaz tavrını haklı gösterme konusunda da her iki metin aynı tavrı sergilemektedir. Xenophon, Sokrates'in o büyük konuşmacı tarzının ölümü küçümsemesiyle, hatta ölüme hazır oluşuyla ve kusursuz bir ömür sürmüş olmanın bilinciyle bütünleşip desteklendiğini söylerken, bu bağlamda Platon'dan öteye geçer ve Sokrates'in zehir içerek ölmesini (idamını) yaşlılığın mukadder zaaflarından bir kurtulma olarak da yorumlar.

Platon'un "Savunma"sındaki Sokrates "Biyografisi"

Platon'un metni, gözden kaçmayacak idealize etme eğilimlerine rağmen, kendi bireysel ahlak anlayışının buyruklarına uygun bir hayat sürmeyi deneyen, örneksiz, biricik olma özelliği taşıyan bir adamın yaşam öyküsüne yönelik bir metin olma özelliğiyle, en eski *biyografilerden* biri olma hakkını elde etmiştir; bu yanıylar metin, 4. yüzyılda ilk canlanmasını yaşayan bu edebiyat türünün yol açıcısı da olmuştur. Gerçi Platon metni, bir insan hayatını bir bütün olarak sunma girişiminin henüz eşiğinde durmaktadır; çizdiği portre, çok az kişisel karakteristiklere indirgenmiş, gerçekliğin sınırlarını alabildiğine ihlal eden bir görünüm sunar; gene

de, Sokrates'in kişisel özelliklerini kaba çizgileriyle de olsa algılamamızı sağlayacak biyografik öğeler bu savunma metninin içine rahatça sızdırılmışlardır. Sokrates'in bir aile babası olarak oynadığı rol hakkında, çok az bilgi ediniriz: ailesini yoksul bırakmıştır ve oğullarının da erdemli olmalarını ister; buna karşılık onun bir Atina yurttaşı olarak hangi politik ve sosyal tavrı benimsediği konusunda daha fazla bilgi edinme imkânımız bulunmaktadır. Arkadaşları, öğrencileri, Atina kudretlileri ve yığınlar üzerindeki değişik etkilerini tahmin edebilir, görevini nasıl yorumladığını ve gerçekleştirmeye çalıştığını; sorularıyla ve sınamalarıyla neyi amaçladığını öğreniriz.

Hâkimleri etkilemek için biri yarı yetişkin üç oğlundan hiçbirini mahkeme getirmediğini söylediği yerde, bu bilgiyi, Sokrates'in idealize edilmiş portresine bir destek olarak okumaktan geri kalmayız. Dönemin yaygın eğilimlerine göre, bu üç çocuk gerçekten de mahkemeyi etkileme şansına sahip olmuş olmalıdırlar; onları kullanmayı kesinlikle aklına getirmediğini söyleyen Sokrates, ideal portresine, ilkelere ödünsüz bağlılık, yasaların ve olguların nesnelliğini zedelememeye kararlılık gibi boyutlar ekler bu noktada. Günümüzün okuru haklı olarak, yetmiş yaşında bir adamın, biri henüz yarı yetişkin üç çocuğu olmasına şaşmadan edemeyecektir; ne var ki Platon, Sokrates'in yapmış olduğu çok geç evlilik konusunda bize bir bilgi vermezken karısı Xanthippe'nin adını bir kez, lütfedip *Phaidon*'da anar.

Platon'un Sokrates'i mesleği hakkında da bize bilgi vermez. Öğrenebildiğimiz tek şey, çocuğu çocuğu yoksulluğa terk etmiş olduğudur. Açıklaması, yoksulluğu, dışındaki nesnel koşullara değil de kendi bireysel kararına, tanrının kendisine verdiği-

ne inandığı görevi yerine getirme ısrarına bağlar. Onun bu özelliği de, ödünsüz ve kararlılıkla görevini gerçekleştirmeye çalışan filozof imajına denk düşmektedir. Sokrates kendini tanrının ve yurttaşlarının hizmetine vermiş, kişisel çıkarlarını tamamen bir yana bırakmış bir düşünürdür bu imajda. Kaldı ki, sofistlerden tamamen farklı bir yol izleyip, öğrettikleri karşısında hiçbir ücret kabul etmez; böylece önemli olanın para pul değil, kendi ruhunu mümkün olduğunca iyiye yöneltmek olduğu biçimindeki düsturuna sadık kalmıştır.

Sokrates "*Savunma*"da en az iki yerde, felsefe yapmasını ve insanları sınamasını tanrısal bir görev olarak tanımlamaya çalışır. Bu arada Pelopones savaşları sırasındaki üç sefere de şöyle bir değinilir. Sokrates Potidaia, Amphipolis ve Delion'da önemli işler yapmış, komutanlarının onu yerleştirdikleri yerde direnmiş, Potidaia'da yaralı Alkibiades'in hayatını kurtarmıştır. Ancak bunu burada değil, *Symposion*'da (Şölen) kurtarılanın ağzından öğreniriz. Sokrates savaş sırasında komutanların kendisini yerleştirdikleri yerde belli bir süre direndiğine göre, tanrının kendisine verdiği görevi yerine getirmek için elbette çok daha itaatkâr olmaya mecbur olduğunu söyler. Olgusal bir durumdan, filozof olarak misyonunu yerine getirmesinin kaçınılmazlığını türetir. Filozof ve doğrudan yana bir insan olma kararlılığını başka iki olayı örnek vererek göstermeye çalışırken, niçin politikacı olmaktan imtina ettiğini de açıklar. Bu konuda örnek verdiği birinci olay, demokrasinin ölçüsünün kaçtığı bir örnektir: Yukarıda da değindiğimiz gibi Lesbos (Midilli) yakınlarındaki Arginus'ta Atinalı generaller (amiraller) parlak bir deniz zaferinin ardından bir fırtınadan dolayı batan gemi tayfalarını kurtaramamışlar, Halk Meclisi de onları ölüme mahkûm etmiş, Sokrates, daha

baştan, usule aykırı bu kararı protesto edip tek başına aleyhte oy vermiştir. Bu olayın gerçekliğini Xenophon'un *Helenistik Tarih* kitabı da doğruluyor (1,7,15). İkinci olay "Otuzlar" oligarşisinin iktidarı sırasında Salamis'ten getirilmesi emredilen bir yurttaşın, Leon'un, idamına alet olmak istemeyen Sokrates'in "sıvışıp" evine dönmesi olayıdır.

"Savunma" birçok yerde Sokrates'in sosyal çevresine değinir. Son savunma konuşmasından biraz önce Sokrates'in bütün öğrencileri ve bunların yakınları adlarıyla verilir. Bunun amacı, Sokrates'in gençleri yoldan çıkartıp mahveden biri olmadığını göstermektir. *Phaidon*'un başlarında da benzer bir bölüm bulunmaktadır. Bu adların başında, Platon'un 'Kriton diyalogu'na adını veren ve oğlu Kritobulos'un Sokrates'in yandaşlarından olduğu sadık dost *Kriton* gelmektedir; daha sonra liste, 'Sokrates-Konuşmalar'ın yazarlarından olan Sphetos'lu Aiskhines ve tanınmamış birkaç ad üzerinden "Savunma"nın yazarı Platon'a ve gerek *Phaidon* gerekse de *Symposion*'dan iyi tanıdığımız tutkulu Sokrates hayranı Apollodoros'a uzanmaktadır.

Filozof Sokrates'in, bugünün bir terimiyle söylemek istersek, ambiyansını, yani içinde yaşadığı özgün düşünce dünyasını, çevresini, ortamını belirtmeye yarayan kimseler ise, *Protagoras* ve *Georgias* diyaloglarından tanıdığımız yakın ya da tamamen farklı konumlardaki sofistlerdir. "Savunma", Sokrates hakkındaki mesnetsiz söylentiye değindiği yerde, sofistlere de değinir: Gezgin birkaç sofist öğretmen karşımıza çıkar burada: Retorikçi Georgias, Prodikos ve Hippias; Sokrates örtük bir ironiyle kendisi ile onların arasına mesafe koyar; onlar gibi pedagog olma iddiasının bulunmadığını, öğrettikleri için para talep etmediğini söyler. Ardından zengin Kallias ve onun oğullarına az bir ücret karşılığı ders veren

Paros'lu Eueños adındaki kişi gündeme gelir. Eueños gerçekten işini bilen, insan yetiştirmede ve eğitmede usta bir uzmandır Sokrates'e göre; yetenekleri övgüye değerdir. Sokrates'in bu övgüsünde hiç de saklamadığı bir alay kendini rahatlıkla ele verir. Burada sofistğe örnek olan Euenos, hem *Phaidon*'da hem de *Phaidros*'ta tekrar karşımıza çıkar. Sokrates'in sofistler ile arasına mesafe koyma gayreti, onların doğa felsefesini de benimsemeyişiyle tamamlanan bütünlüklü bir tavidir. Meletos'un kendisini Anaksagoras'ın fizik teorilerinin savunucusu olarak göstermesine karşı çıkar.

Platon "Savunma"sı, kırılmaları, yansımaları, dile getirdiği bütün ilişkileriyle, karşımıza soran ve sınayan, gerek kendi hayatını gerekse ilintili olduğu yurttaşlarının hayatını sağlam bilgi ve bilgelik temelinde iyiye yöneltmeye çalışan bir misyoneri çıkartır. Sokrates, Delfi'de kâhinin kendisine arkadaşı aracılığıyla tanrının takdirini iletmesinin ardından, kendisinden daha bilge birini aramaya koyulur; bilge olduğu iddiasını kendince yorumlayarak Meletos ile tartışır; bu bölümler, öncelikle Sokrates'in felsefe yapma gayretinin biçimsel yanını gözler önüne sermektedir. Sokrates bir yandan sofistlerin görüşlerine katılarak geleneğin öylece benimsenmesinin yetmeyeceğini kabul ederken değerlerin ve genel geçerli normların yaşadıkları krizi, sofistlerin mutlaklaştırdıkları bu krizi kabul etmez ve yeni, sağlam ahlaki temeller arar. Nesnel, genel geçerliliği olan, aklın ölçüleriyle sınanıp doğrulanabilen normlar var olmalı ve soru-cevap tekniğiyle bu normlara varmak mümkün olmalıdır ona göre. Bilge kişilere yönelik araştırmaları ve Meletos ile yaptığı tartışmalar, Sokrates'in her seferinde umutlarının boşa çıkması, bilgisiz oldukları halde kendini bilge sanan insanlara, önyargılara bo-

yuna rastlamasıyla son bulur. Yurttaşlarının çoğu önyargılara boğulmuştur, çelişiklere düşmekten kurtulamamakta ve tartışılır, çürük ölçütlere sırt vermektedirler.

Kendi misyonunu açıklamaya giriştiği yerde, o zamana kadar sözümona bilge olmadığını, bir şey bilmediğini ileri sürüp duran, eleştirel sorular soran ve alaylı bir kuşkucu izlenimi veren Sokrates, hayatta asıl ve en önemli şeyin ne olduğunu çok iyi bilen biri olarak çıkar karşımıza. Ruhun huzuru ve iyiliği için yaşanması gerektiğini ileri sürerken, sadece parayı, refahı, ünü değil aynı zamanda ölümü de göreceleştiren katı bir değerler hiyerarşisine nasıl bağlı olduğunu, bu değerler hiyerarşisinin en üst ve en alt kademelerini çok iyi bildiğini bize gösterir.

Derleyen: Veysel Atayman

Ekim 2003

Not: Bu metnin gerek sunumu gerekse çevirisi (her metin gibi) değişik düzlemlerden gelen zorluklarla karşılaştı. Metnin işlevselliğini desteklemek amacıyla 2. baskının girişine Platon felsefesine alçakgönüllü bir giriş kapısı aralayan bir derleme koyduk. Derlemede, Hans Joachim Störing'in, *Kleine Weltgeschichte der Philosophie* (Kohlheiner, 17. basım), *Platon: Sämtliche Werke* (Cilt 2, Zürich, Münih, 1974, Reclams Universal-Bibliothek), Platon, *Apologie des Sokrates: World Philosophies* (Ninian Smart, Routledge, 1999) ve *Felsefe Tarihi* (Macit Gökberk, 4. basım, Remzi Kitabevi) adlı kitapları kaynak olarak kullandık.

Metnin çevirisinde, Yunanca özel isimlerin seslendirilişini Türkçe'nin sesleriyle ve bu sesleri veren harflerle gösterme konusunda üzerinde uzlaşmış bir kural bulunmaması ve kimi seslerin Türkçe'nin seslerini temsil eden harf ve işaretlerle verilmesinin imkânsız olması nedeniyle, mümkün olduğunca yaygın kullanışlara bağlı kalmaya çalıştık. Bu konudaki öneri ve eleştirilere açık olduğumuzu anımsatınak sanınız gereksiz olacaktır.

SOKRATES'İN SAVUNMASI

1. Beni suçlayanların, siz Atina erkekleri, sizleri ne ölçüde etkilediklerini bilemiyorum. Çünkü, o kadar inandırıcı konuştular ki, onların etkisi altında, az daha ben bile kim olduğumu unutuyordum. Ne var ki bir an olsun doğruyu söylemediler. Bütün yalanların içinde özellikle en çok bir tanesi beni hayrete düşürdü: Sizi kandırmamam için dikkatli olmanız gerekiyormuş; ben tehlikeli bir konuşmacıymışım (retorikçiymişim). İşte, benim gerçeklerimle hemen çürütüldüğü halde, anlayacağınız biraz bile tehlikeli olmadığımı belli olduğu halde, utanmamaları, bu bana onların en utanmaz yanları olarak göründü. Tabii bunlar doğruyu söyleyene tehlikeli bir konuşmacı (retorikçi) diyorlarsa, o başka. Çünkü şayet kastettikleri buysa, hani onların kavramları anlamında olmasa da, bir retorik ustası olduğumu kabul etmeye hazırın.

Dediğim gibi, onların söylediklerinin hemen hemen hiçbir doğru yanı yok; bendense bütün gerçekleri duyacaksınız Atina erkekleri, Zeus adına, ama benden oradakilerin doğruları gibi parlak, ustaca süslenmiş söz ve deyişlerle kotarılmış doğrular beklemeyin; daha çok, hazır ifadeler halinde aklıma o an ne gelirse onu duyacaksınız [çünkü bu davada haklı olduğuma inanıyorum] ve içinizden

hiç kimse, benden başka bir şey beklemesin. Ayrıca siz erkekler, benim bu yaşta toy bir delikanlı gibi, sizin huzurunuzda sahte tavırlı, yapay konuşmalar yapmam tuhaf olur. Siz Atinalılar, sizden önemli bir isteğim olacak; kendimi eskiden beri alışık olduğum şekilde, burada da [aranızdan çoğunun beni dinlemiş olduğu]* agorada, sarraf tezgahlarında ve benzeri yerlerde kullanmayı âdet haline getirdiğim ifadelerle savunduğumu duyarsanız, hayret etmeyin ve bu yüzden sükûnetinizi bozmayın! Çünkü bu şöyle açıklanabilir: İlk defa bugün, yetmiş yaşında mahkeme karşısına çıkıyorum, bu yüzden buradaki alışılmış konuşma tarzına son derece yabancıyım; (daha önce) yabancı yerden geldiğimi farz edip alıştığım ağızla konuşmamı anlayışla karşıladığınız gibi, şimdi de konuşma tarzımı dikkate almamanızı [belki alışıldık olandan daha kötüdür, belki de daha iyi], nasıl konuştuğuma değil, söylediğim haklı mı değil mi bütün dikkatinizi buna vermenizi sizden rica etmeyi doğru ve yerinde buluyorum. Çünkü hâkimin görevi budur; konuşmacınıninki ise doğruyu söylemektir.

2. Siz Atina erkekleri! Öncelikle bana yöneltilmiş olan ilk yalan-yanlış suçlamaları ve ilk davacıları, ardından sonrakilerin suçlamalarını ve davacıları çürütmek zorundayım. Çünkü aramızda hiçbir doğru şey söylemeyi

* Orijinal metinde tire (-) kullanılmış. Köşeli ayraç tercih ettik. Kendi açıklamalarımızı normal ~()~ ayraç içine aldık.

beceremeyen çok sayıda davacı bana karşı çalışıp durmakta ve bunu uzun yıllardan beri yapmaktadırlar. Anytos kliği de, benim için daha az tehlikeli olmamakla beraber, ben bunlardan daha çok korkarım. Evet siz erkekler, bunlar daha tehlikelidirler, çünkü bunlar(ın söyledikleri, adları) bir çoğunuzun ta ilk gençliğinizden bu yana kulaklarınızdadır; sizleri etkilemiş ya da abes yalanlar ile bana karşı kızgınlıklar oluşturmuşlardır: Göklerde olup bitenlerle uğraşan, yerin altında neler olduğunu araştıran, zayıfı güçlü* gibi göstermeyi beceren Sokrates adlı bilge bir adamın olduğuna sizleri inandırmışlardır. Siz Atina erkekleri, işte bu iddiaları yayanlar, benim gerçek, korkunç suçlayıcılarımdır, çünkü bunları yayanlar, bu gibi meselelerle uğraşanların tanrılara inanamayacağını düşünüyorlar. Ayrıca bunların sayıları da çoktur ve eskiden beri uğraşıp durmaktadırlar; üstelik, söylediklerinden daha kolay etkilenebileceğiniz yaşlarda, aranızdan bazıları henüz çocukken ya da toy delikanlıyken onların konuşmalarına muhatap oldunuz; hem de, bu suçlamaları, karşılarında kendilerine cevap verecek kimse yokken, orada bulunmayan birine karşı yapmışlardı. İşin en çıldırtıcı yanı da aralarında tesadüfen bir komedi yazarı** bulunmuyorsa onların adını vermenin imkânsızlığıdır. Kıskançlık ve çekeme mezlikleri yüzünden, sizin aklınızı çelmiş olan-

* Sofistik retoriğin yardımıyla haksızlığın, yanlışın haklılığa, doğruya üstün gelmesini sağlayan.

** Aristophanes'i ayrıca Sokrates'i oyunlarında kullanmış oldukları kesin Ameipsias ve Eupolis gibi dönemin komedi yazarlarını kast ediyor.

lar, kendi kanaatlerinden hareketle başkalarını ikna etmeye çalışanlar; işte bu adamlar uğraşılması en güç olanlardır, çünkü ne aralarından birini buraya getirmek ne de söylediklerini çürütmek mümkündür; bu yüzden kendimi savunurken gölgelerle boks yapmak, karşımda cevap verecek, konuşmama muhatap olacak biri olmadan, iddialarını çürütecek sorular sormak zorundayım. O halde, demin de dediğim gibi, beni suçlayanların (davacılarımın) iki çeşit olduğunu siz de kabul ediyorsunuz: Bir, beni şimdi suçlayanlar bir de -az önce söylediğim gibi- bunu uzun zamandan beri yapagelmiş olanlar ve emin olun, kendimi önce bu ikincilere karşı savunmamı siz de yerinde bulacaksınız; çünkü bunların beni ötekilerden hem çok daha önce hem de daha sık suçladıklarını sizler de duydunuz.

O halde; size Atina erkekleri, kendimi savunmak ve yıllardan beri kafanızda kök salmış önyargıları kısa sürede kafanızdan söküp atmaya çalışmak zorundayım. Bu hem benim hem de sizin için gerekli olduğundan, gerçekleşmesini ve savunmamla kendimi temize çıkarmayı isterim, ama bunun kolay bir iş olmadığıнын ve zorluklarının farkındayım. Her ne ise; işin bu yanını tanrıların arzusuna bırakalım; bana düşen, yasalara uyarak kendimi savunmaktır.

3. Öyleyse olayın nasıl başladığını, benim kötü ünümün doğuşuna yol açan ve Meletos'un da üstüne inşa ede ede aleyhime başlattığı bu davanın temelindeki suçlamanın ne

olduğunu araştıralım. Peki, iftiracılarım bana iftira ederken ne diyorlardı? Gerçek davacılar karşısında olduğumuzu, (bu öncekilerin) dava başvurusu yaptıklarını farzedip, suçlamalarını bir tekrarlayalım; "Sokrates yeraltında, gökyüzünde olup bitenleri araştırarak, zayıf sözü, daha güçlü yaparak" bunları başkalarına da öğreterek suç işliyor ve abesle iştigal ediyor". Suçlamanın aşağı-yukarı özü bu; böyle bir şeyi siz kendiniz Aristophanes'in komedyasında gördünüz; orada, havada sağa sola sallanıp duran ve havada yürüdüğü için övünen Sokrates adlı bir adam gösteriliyor; bu kişi, benim hiç ama hiç, ne az ne çok anlamadığım şeylerden bahsederek, bir sürü saçma-sapan sözler söylüyordu.** [havada yürüdüğüme dair]... böyle bir bilgisi olan uzman biri varsa, onun bilimini küçümsemek için söylemiyorum (yoksa Meletos suçlamasına bir de bunu ekler); ama siz Atina erkekleri, bütün bunlarla benim hiçbir alakam bulunmamaktadır. Ve içinizden çoğunu bu konuda tanıklık yapmaya davet edebilirim ve beni daha önce konuşurken dinlemişseniz, bildiklerinizi birbirinize anlatıp, karşılıklı bilgi vermenizi rica ediyorum [kaldı ki aramızda beni dinlemiş olan çok kişi bulunuyor]. Benim bu konularda, az ya da çok bir şey söylediğimi aranızdan hiç duyan olmuş mu şimdiye kadar? O zaman, insanların hakkımda söyledikleri bütün öteki şeyler için de aynı durumun söz konusu olduğunu buradan çıkartabilirsiniz.

* Sofistlere getirilen tipik bir suçlama.

** Bkz. Aristophanes: *Bulutlar*.

4. Fakat işte ne bu iddialarda ne de insanların eğitime taahhütlerine girip bu yoldan para kazandığını söyleyen olmuşsa, onun bu söylediklerinde bir gerçek payı bulunmaktadır. Doğrusu, bir kimse, Leontinoi'li Georgias,* Keos'lu Prodikos, Elis'li Hippias gibi insanlara gerçekten bir şey öğretmeyi beceriyorsa, buna karşılık para alması, bana güzel bir şeymiş gibi geliyor. Bunların her biri şehir şehir gezerek, kendi hemşerilerinin hangisinden isterlerse parasız ders almaları mümkün olan gençlerin bu imkânını göz ardı ederek onları bu hemşerileri ile ilişkilerini kesmeye ikna edip kendi yanlarına çeken, ders için para almakla kalmayıp, üstelik bu parayı lütfen kabul ettiklerinden dolayı teşekkür ettirmeyi beceren kimselerdir.

Öte yandan, Atina'da olduğunu öğrendiğim başka bir adam daha var; Paros'lu bir bilge. Bu adamı tanımam şöyle olmuştu; bir gün, bilgelik öğretenlere (sofistlere) dünya kadar para harcayan Hipponikos'un oğlu Kalias'a rastlamıştım.** (Bu zâtın iki oğlu olduğunu biliyordum.) Kendisine sordum; "Sevgili Kalias," dedim, "İki oğlun yerine iki tayın veya buzağın olsaydı, bunları kendi tabiatlarına uygun şekilde yetiştirecek, onları becerikli, iyi yapacak seyis bulur, parasını da öderdik ve bu, at yetiştirmeyi ya da çiftçiliği iyi bilen

* Leontinoi'li (Sicilya) Georgias: Sofistik retoriğin kurucusu. Bu retoriği eleştiren Platon diyaloglarından birinin (Georgias) adı. Keos'lu Prodikos ve (Peloponesli) Hippias: Başka iki önemli sofist. *Protagoras* diyalogunun iki önemli figürü.

** Platon'un *Protagoras* diyalogundan, zengin, eli açık, eğitime önem veren ev sahibi.

biri olurdu; ama çocukların insan olduklarına göre, onları nasıl bir eğiticinin eline vereceğini biliyor musun? Onları iyi bir insan ve iyi bir yurttaş olarak yetiştirecek, bu türden beceri ve yetenekleri öğretecek olan kim? Herhalde, senin oğulların olduğuna göre bu meseleyi düşünmüşsündür?" Kalias, "Evet, böyle biri var," dedi. "Öyleyse, kim? Nereli? Derslerini kaç para veriyor?" diye sorunca; "Paros'lu Euenos;* dersine beş mina alıyor," diye cevap verdi. Euenos, gerçekten öğretme sanatının ustasıysa ve böylesine mükemmel öğretiyorsa ne mutluydu ona. Ben de bu işten anlasaydım, gerçekten sevinç ve gurur duyardım, fakat siz Atinalı erkekler, doğrusu ben bundan anlamam.

5. İçinizden biri bütün bunlara itiraz edebilir: "Sokrates, bunların hepsi güzel, ama senin işin ne; bütün bu önyargılar, suçlamalar nereden çıkıyor peki? Başkalarından tamamen farklı bir şey yapmış olmasan, bu söylentilerin çıkması çok zor olurdu; büyük kitleden tamamen farklı bir şey yapmış olmasaydın. O halde, hakkında tahminlere dayalı düşünceler geliştirmemizi istemiyorsan, bize bunların sebebini anlat," diyebilir.

Böyle konuşanın haklı ve yerinde konuştuğunu kabul ediyorum; onun için, ben de size bu kötü şöhretimin ve dedikoduların nereden geldiğini anlatacağım. Lütfen dikkatle

* Paros'lu Euenos; çoğu mersiye vezniyle yazılmış birkaç fragmenti bulunan ozan; mütevazı bir ders ücreti istediği anlaşılıyor.

dinleyiniz. Bazılarınız belki şaka ediyorum sanır. Emin olun; sizlere hakikatin/doğrunun dışında hiçbir şey söylemeyeceğim. Anlayacağınız, siz Atina erkekleri, bu kötü şöhrette belli tarz bir bilgelikten başka bir nedenle sahip olmuş değilim. Ne tür bilgelik nedeniyle? Söz konusu olan, sanırım insanı ölçü alan bilgelik. Halbuki, az önce sözünü ettiğim kimseler herhalde insan ölçülerini aşan bir tarzda bilgilidirler; ya da ne bileyim, onun gibi bir şeydirler. Ama ben kendi payıma böyle şeylerden anlamam, benim böyle bir bilge olduğumu söyleyen, ya yalan söylüyordur ya da bana iftira atmaya karar vermiştir. Atina erkekleri, size fazla ileri gidiyorum ve büyük laflar ediyorum gibi gelse de sükûnetinizi kaybetmemenizi dilerim! Çünkü size şimdi söyleyeceğim sözler, benim kendi sınırsız kudretime güvenimin ürünü değildir. Size çok güvenilir bir tanık göstereceğim. Anlayacağımız, bilgeliğimin bir bilgelik olup olmadığı, öyleyse nasıl bir bilgelik olduğu konusunda Delfi'deki tanrıyı tanık göstermek istiyorum.

Khairephon'u tanırırsınız; çok eski bir arkadaşımdır, sizin de dostunuzdur; sürgüne beraber gönderilip, beraber Atina'ya dönmüştünüz.* Khairephon'un huyunu bilirsiniz; kafasına koyduğu şeyi mutlaka yapardı. Bir zamanlar Delfi'ye gittiğinde, oradaki kâhinlerin yerine uğrayıp, benden daha bilge biri var mı,

* *Georgias* ve *Kharmides* diyaloglarında Sokrates'in arkadaşı olarak karşımıza çıkan figür. Bir demokrat olarak "Otuzlar" oligarşisi sırasında sürgünde yaşamıştı.

diye sormaya çekinmemiş [sözlerime alınmayın siz erkekler], Pythia* ona olmadığını söylemiş. Khairephon, bugün sağ değil, ama kardeşi burada, mahkemededir, söylediklerimin doğruluğuna tanıklık edebilir.

6. Düşünün şimdi bunu niçin söylediğimi; anlayacağınız, bana kötü ünümü getiren şeyin nereden kaynaklandığını açıklamak istiyorum: Bunun cevabını öğrenince, "Tanrı, bu sözle ne demek istiyordu? Önüme nasıl bir bulmaca koyuyor?" diye düşündüm. Çünkü "Tanrının yalan söyleyecek hali yok, yalan onun tarzıyla bağdaşmaz." Ne demek istediğini uzun zaman kavrayamadım; en sonunda, istemeye istemeye sorunun cevabını şu yolda aramaya karar verdim. Benden daha bilge bir insan (adam) bulabilirsem elimde bu kehaneti çürütecek bir kanıt olacağı aklıma geldi. Bu durumda tanrıya diyecektim ki: "İşte, benden daha bilge bir adam; oysa sen benim en bilge kişi olduğumu söylemişsin." Bunun üzerine adı bilgeye çıkmışlardan birine gittim. Adı lazım değil; ancak bu bir devlet adamıydı. Kendisiyle konuşurken, ona bakarken izlenimim şu oldu; bu adam, çok kimselerin, ama özellikle kendisinin yargısına göre bilge gözüküyordu, ama gerçekten bilge olmadığını düşünmekten kendimi alamadım. Bunun üzerine, kendisine, bilge olduğuna inandığını, ama öyle olmadığını göstermeye çalıştım. Sonuç olarak, onun da, orada bulunup beni dinleyen birçok insanın da düşmanlığını kazan-

* Delfi Apollon'u Pythios'un kâhin rahibesi.

dım. Ancak yanından ayrılırken kendi kendime dedim ki, doğrusu, belki ikimizin de iyi, güzel, öyle doğru dürüst bir şey bildiğimiz yok; gene de ben, ondan daha bilgeyim; çünkü o hiçbir şey bilmediği halde, bildiğini sanıyor, ben ise bilmiyorum ve bildiğimi de sanmıyorum. Bundan daha da bilge diye tanınan başka birine gittim, gene aynı sonuca vardım; onun da, daha birçoklarının da düşmanlığını kazandım.

7. Bunun üzerine planlı bir şekilde sırayla aramaya giriştim ve üzüntüyle ve korkuyla gördüm ki, sadece kendimden nefret ettiriyorum, o kadar. Buna rağmen, tanrının sözünü her şeyin üstüne koymanın kaçınılmaz olduğuna inanıyordum; anlayacağınız, kâhinin sözlerinin anlamını açıklamak için, bir şeyler bildikleri söylenen (bilge) herkesi ziyaret etmek zorundaydım. Ve köpekler aşkına* Atinalı erkekler [sizlere elbet doğruyu söylemek zorundayım], başıma gelen şuydu: En iyi itibara sahip olanlar, kendilerini tanrının istediği gibi sınıdığımda, bana en zavallı kimse-ler gibi geldiler; daha az itibara sahip olan başkaları ise bana, kavrama ve mantıklı düşünme yetenekleri bakımından daha iyi göründüler. Demek ki sizlere, bütün çabalara katlanan bir adamın şaşkın yolculuğunu anlatmam gerek; çünkü kâhinin sözlerini doğrulayıp dokunulmaz kılmak istiyordum.

Anlayacağınız politikacılardan sonra on-

* Sokrates'in kullanmaktan hoşlandığı, gülünç bir ifade olan, güldürülerde de kullanılan bir ifade.

lardan daha az bilge olduğumu doğrudan göstermek için ozanları, tragedya ve dithyramen yazarlarını* ve bütün öteki kimseleri ziyaret ettim. Onların, hani özellikle üzerinde fazlasıyla çaba sarfetmiş olduklarını düşündüğüm metinlerini elime aldım ve aynı zamanda onlardan bir şeyler de öğrenebilmek için, bunlarla ne demek istediklerini sordum. Şu anda, siz Atina erkekleri, sizlere hakikati söylemekten utanıyorum. Gene de bunu yapmak zorundayım. Çünkü aslında orada bulunanların hepsi bu şeyler üzerinde yazarlarından daha anlaşılır şeyler söyleyebildiler. Bunun üzerine ozanların, yazarların yanında da, ortaya çıkardıkları şeyi, bilgeliklerinden değil de falcılar ve kâhinler gibi tanrısal bir huşu içinde ve özel bir yetenekle gerçekleştirdiklerini kısa süre içinde gördüm. Çünkü bu insanlar da (kâhinler, falcılar da) ne söylediklerini bilmeden bir sürü güzel şey söylüyorlar.** Bana ozan ve yazarlar da böyle bir duruma düşmüşler gibi geldi ve aynı zamanda, edebiyatlarından ötürü çok özel bir tarzda bilge olduklarına inandıklarını fark ettim ki, hiç de öyle değillerdi. Bu nedenle onları, tıpkı politikacılarda olduğu gibi aynı noktada, onlardan üstün olduğum kanaatiyle terk ettim.

8. En sonunda zanaatkârlara gittim. Ben, hani deyim yerindeyse, hiçbir şeyden anlamadığımın farkındaydım; onların yanınday-

* Diyonizos kültünün koro şarkılarının yazarı; bu, Sokrates zamanında en gelişmiş evresini yaşayan bir türdü.

** Bkz. *Ion* ve *Tiamios* diyalogları.

sa, umduğum kadarıyla, onların birçok iyi şeyden anladıklarını tespit edecektim. Ve burada aldanmadığımı gördüm. Benim hiç anlamadığım şeylerden anlıyorlardı ve bu yönden, bilgelik konusunda benden üstündüler. Ancak, siz Atina erkekleri, yazar ve ozanların hatalarının aynısını sevgili zanaatkârlar da paylaşıyorlarmış gibi geldi bana: Kendi zanaatlarının icrasından çok iyi anladıkları için, her biri, diğer konularda da müthiş bilge olduğu vehmine kapılmıştı; öyle ki, düşünceme göre, bu engel onların bilgeliğini yeniden ortadan kaldırıyordu. Bu nedenle, kâhinin sözleri adına, nasılsam öyle olmayı onların bilgeliği anlamında bilge, onların cehaleti anlamında cahil olmamayı mı doğru buluyorum yoksa, onlar gibi mi olmayı tercih ediyorum, diye kendi kendime sordum. Kendime ve kehanete, nasılsam öyle olmanın bana çok uygun düştüğü cevabını verdim.

9. Bu inceleme ve araştırmadan, siz Atina'nın erkekleri, bana çok düşmanlık doğdu, üstelik çok kötü ve ağır düşmanlıklar; öyle ki bana karşı kimi önyargılar gelişti ve bilge olduğum söylenerek adım yayıldı. Anlayacağınız şu anda burada bulunanlar, bir başkasına sorduğum şeyler konusunda bilge olduğuma inanıyorlar. (Oysa) görülüyor ki, siz Atina erkekleri, sadece tanrı gerçekten bilgedir ve kâhine söyledikleri insan bilgeliğinin önemsiz ya da bir hiç olduğu anlamına gelmektedir. Ve besbelli ki, adımı sadece beni örnek göstererek bir şeye işaret etmek için vermiş,

Sokrates'e dikkati çekerek sanki, "Ey siz insanlar, yakından bakıldığında Sokrates gibi, bilgeliğinin gerçekte hiçbir değeri olmadığını fark etmiş olan kimse aranızdaki en' bilge kimsedir," demek istemiştir. İşte ben de şimdi hâlâ dolaşıp duruyor ve yerli ya da yabancı birinin bilge olduğunu varsayar saymaz, kalkıp tanrının adına incelemeler, araştırmalar yapıyorum. Ve bilge olmadığını görünce, ben de ona, tanrının yardımcısı olarak bilge olmadığını gösteriyorum. Ve bu meşguliyetimden dolayı ne kamunun hizmetinde ne de kendi işlerimde öyle dişe dokunur bir şeyler yapabilecek vakit bulabildim; daha çok, büyük bir yoksulluk içinde, tanrıya hizmet etmek için yaşıyorum.

10. Ayrıca bana kendi istekleriyle eşlik eden genç insanlar [hani genellikle vakti olan zengin çocukları], insanları nasıl sınadığımı görüp dinliyor, bundan çok hoşlanıyor ve sık sık beni taklit ediyor ve başkalarını sınamayı deniyorlar. Böyle olunca da, bir şeyler bildiğine inanan, gerçekte ise çok az şey bilen ya da dünyadan haberi olmayan hatırı sayılır miktarda kişi keşfediyorlar. Bu nedenle, onların sınadıkları kimseler, kendilerine kızıp öfkeleneneceklerine bana kızıp öfke duyuyorlar ve burada genç insanları yoldan çıkaran (yanlış yola sevk eden, onları mahveden, yozlaştıran), Sokrates diye çok iğrenç bir insan var, diyorlar. Ve kalkıp birisi, onun bunu nasıl yaptığını ve (bu yönde) ne öğrettiğini sorduğunda, ne cevap vereceklerini bilmiyor,

apışıp kalıyorlar; gelgelelim şaşkınlıklarını belli etmemek için, felsefe yapan, göklerdeki şeyleri ve yerin altını öğreten herkese karşı geçerli olan suçlamayı ortaya atıyorlar: Tanrıların inkâr edilmesi ve zayıf olan sözün güçlü söz* olarak gösterilmek istenmesi. Çünkü doğruyu söylemeye (kabul etmeye) kesinlikle hazır değildir onlar: Bilgiden tamamen yoksun oldukları halde bir şey bilme iddiası taşıyan kimseler olduklarının ortaya çıktığını (kabul etmeye). Ancak bunlar, sanıyorum ki, alıngan, inatçı ve sayıca çok olduklarından ve de hakkımdaki bitmez tükenmez konuşmaları kulağa inandırıcı geldiğinden, kulaklarınızı sürekli ve yoğun iftiralarıyla doldurup tıkamışlardır.

Onların arasından (bu eski, ilk iftiracıların, suçlayıcıların içinden) Meletos, Anytos ve Lykon bana karşı ortaya çıktılar: Meletos ozanlardan, yazarlardan, Anytos zanaatkârlardan ve politikacılardan, Lykon ise retorikçilerden ötürü bana öfke duyuyor. Bu nedenle, başta da söylediğim gibi, sizleri, bu (yenilenmiş) önyargılardan da bu kadar kısa sürede arındırmayı başaracak olursam bu beni şaşırtacaktır.

Şimdi artık, siz Atina erkekleri, hakikati (doğruyu), bütün hakikati (doğruyu) biliyorsunuz ve sözlerimde size ne büyük ne de küçük herhangi bir suçlama da getirmiş değilim ve sizlerden hiçbir şey de saklamadım. Ve tam da bu nedenle kendimden nefret edilmesine meydan verdiğimi çok iyi biliyorum;

* Sofistlerin öğretme tarzına atıf.

(ama bu) aynı zamanda hakikati (doğruyu) söylediğimin, tam da bu önyargıların bana karşı mevcut ve bunları hazırlayan şartların bunlar olduğunun ispatına yardım edebilir. Ve bunu ister şimdi ister ileride merak edip araştırabilirsiniz: Bunun böyle olduğunu göreceksiniz.

11. İlk suçlayıcılarımın yaygınlaştırdıkları ithamlara karşı bu söylediklerim savunma olarak yeterli olabilir. Kendi tanımıyla dürüst, adil düşünen vatansever Meletos'a ve bütün sonraki davacılara karşı şimdi kendimi savunmak istiyorum. Ve yeniden, bunlar bambaşka davacılarım gibi, onların suçlama (dava açma) yazısını elimize alalım. Bu yazı şöyle diyor: "Sokrates gençleri yoldan saptırıp (yozlaştırıp mahvederek) devletin tanıdığı (kullandığı) tanrıları tanımayıp bunların yerine yeni türden daimonia'ları* tanımakla yasalara (hukuka) karşı davranıyor. Anlayacağınız bana getirilen suçlama işte bu ve bu suçlamayı şimdi noktası noktasına ele alıp gözden geçireceğiz.

Genç insanları yanlış yola sevkedip yozlaştırdığımı iddia ederek benim yasalara (hukuka) aykırı davrandığımı iddia ediyor (Meletos). Bense, siz Atina erkekleri, düşüncesiz ve sorumsuzca insanları mahkemeye getirip kendini, şimdiye kadar hayatı boyunca hiç

* Daimonia: Batı dillerinde Daemon olarak varlığını koruyup, iblis, kötü ruhlar, cinler vb. anlamına geliyor. "Savunma"daki anlamı üzerine az ileride de açıklama yapacağız. Dilimize aykırı olsa da sıfat halinde "daimonik" demeyi düşündük (elektronik, teknolojik vb. gibi).

dert etmediği ve umursamadığı şeylerin koruyucusu ve bekçisi yerine koyarak ciddi bir meselede şaka yapma yoluna gittiği için, Meletos'un yasalara aykırı davrandığını iddia ediyorum.*

Bunun gerçekten de böyle olduğunu size açık seçik göstermeye çalışacağım.

12. Cevap ver öyleyse bana lütfen (dostum) Meletos: Demek ki genç insanların mümkün olduğunca iyi insanlar olmasına, olabilecek en büyük değeri veriyorsun, öyle mi?

Evet.

Öyleyse, hadi şimdi (buradaki) erkeklere bu işi kimin daha iyi yaptığını söyle! Bunu bildiğin kesin; bunun için uğraşıyormuşsun (bunu dert ediniyormuşsun) ya. Çünkü iddia ettiğine bakılacak olursa, onları yanlış yola sevkedeni, beni, bulup ortaya çıkarmışsın ve onu bu adamların önüne getirtip suçluyorsun. Öyleyse, bunu (benim tersime) daha iyi yapanın adını ver ve kim olduğunu söyle! –Görüyor musun, (sevgili) Meletos, nasıl da susuyorsun ve ne cevap vereceğini bilemiyorsun? Ne dersin, bunun senin için utanç verici olduğunun ve bu konuyu (gerçekte) hiç umursamadığının yeterli bir kanıtı değil mi bu? Evet, söyle bakalım sevgili dostum, gençleri daha iyi yetiştiren, becerikli kılan kim?

* Burada çeviriye yansıtılması mümkün olmayan bir kelime oyunu var. Meletos, Yun. "endişe taşımak, umursamak, uğraşmak, dert etmek" gibi anlamlara geliyor. Meletos adı ile bu çağrışımlar üzerinde burada ve başka yerlerde oynar gibi Sokrates.

Yasalar. '

Bunu sormuyorum, sevgili dostum; sormak istediğim şu: Yasaları bilme konusunda en önde gelen kişi kim?

Buradakiler Sokrates, hâkimler.

Sen ne söylüyorsun Meletos? Buradakiler, genç insanları yetiştirme ve daha iyi duruma getirme konusunda yetkinler mi yani?

Kesinlikle.

Hepsi mi, yoksa aralarından sadece bazıları mı; geri kalanlar değil mi?

Hepsi.

Tanrıça Hera adına iyi söyledin. Demek ki (gençleri yetiştirme konusunda) hatırı sayılır sayıda iyileştirici çıkartıyorsun ortaya. Peki (buradaki) dinleyiciler konusunda ne diyorsun? Dinleyiciler de gençleri daha iyi yetiştirirler mi yetiştiremezler mi?

Onlar da yapar bunu.

Peki ya Halk Meclisi'ndekiler de bunu yapabilirler mi? '

Onlar da yapar.

Ama sevgili Meletos, Halk Meclisi'ndeki (senatodaki) insanlar, meclis toplantısının ziyaretçileri; bunların hepsi gençleri yoldan çıkartıyor olmasın? Yoksa, bunların hepsi de onları daha iyi mi yetiştiriyorlar?

Daha iyi yetiştiriyorlar.

Kısacası benim haricimde bütün Atinalılar, gençleri iyileştirir, onları uygun (erdemli) delikanlılar olarak yetiştirirlerken bir tek ben onları yoldan çıkartıyorum. Senin düşüncen bu mu?

Kesinlikle benim düşüncem bu.

Bu gerçek karşısında çok sarsıldım! Ama bana cevap ver: Bu durumun atların söz konusu olduğu yerde de geçerli olduğuna inanıyor musun? Yani bütün dünyanın onları daha iyi yetiştirebileceğine ve tek bir insanın onları yoldan çıkartıp bozacağına? Yoksa tam tersi mi geçerli bunun; yani sadece tek bir kişinin ya da az sayıda kimsenin, at yetiştiricilerinin, onları iyileştirmeyi bildikleri ve insanların çoğunun, atlarla uğraştıklarında ya da onları kullandıklarında, onları bozup, onlara zarar verdikleri? Ve yle değil mi Meletos, bu durum sadece atlar için değil bütün öteki canlılar için de geçerli olmalı, Anytos ve sen bunu ister itiraf edin ister etmeyin, kesinlikle durum bu. Onları sadece bir kişi yoldan çıkartabilecek ve geri kalan herkes eğitip yetiştirebilecek olsaydı, gençlerin durumu harika olurdu. Ama sen, sevgili Meletos, bugüne kadar kendini genç insanlar karşısında sorumlu hissetmediğini yeterince gösterdin bize ve umursamazlığını açık seçik belli ediyorsun: (Yani) beni mahkemenin karşısına çıkartmış olmanın aslında hiçbir şekilde umurunda olmadığını.

13. Zeus aşkına bize söyle Meletos, hangisi daha iyi: Dürüst, iyi yurttaşlar arasında mı yoksa kötü yurttaşlar arasında yaşamak mı? Cevap ver dostum, sorum zor değil ki; kötüler en yakın komşularına kötülük ederken, iyiler iyilik etmez mi?

Öyle.

Peki birlikte yaşadığı kimselerden ne gr-

meyi yeğler kişi: Zarar mı yarar mı? Cevap ver sevgili dostum: Yasaya göre bana cevap vermekle yükümlüsün. Zarar görmek isteyen kimse olabilir mi?

Kesinlikle olamaz.

Pekâlâ, ve sen, gençleri isteyerek/bilerek mi yoksa istemeyerek/bilmeyerek mi* yoldan çıkarttığım için beni burada mahkemeye çıkarttırıyorsun?

Ben mi? İsteyerek/bilerek yaptığın için.

Nasıl yani Meletos? (Demek ki) sen ben-den çok daha akıllısın; sen bu (genç) yaşındayken ve ben yaşıma başıma almışken: Sen kötülerin yakınlarına kötülük ve iyilerin iyilik yapacağım kavramışsın, (ama) ben öylesine bir anlayış kıtlığı içine girmişim ki, bunu da bilemez durumdayım: (Yani) Beraber olduğum birini kötü bir insana çevirdiğimde, ondan kötü bir karşılık almam tehlikesinin bulunduğunu bilmiyorum ve bunu, böylesine büyük bir belayı, iddia ettiğine bakılacak olursa, ben bile isteye başıma almış oluyorum. Böyle düşündüğüne inanamam Meletos, kaldı ki buna kimse de inanamaz. Öyleyse, ya kimseyi yolundan çıkartıp yozlaştırmıyorum ya da bunu yapıyorsam zaten isteyerek bilerek yapmıyorumdur ki, sonuçta her iki durumda da sen doğruyu söylemiyorsun demektir bu. Ne ki yoldan çıkartıcı etkim i istemed en, bilmeden yapıyorsam, bu durum-

* Sokrates etiğinin bir düsturuna yollama var burada: Kimsenin isteyerek, bilerek (yani iyi hakkında temellen-dirilmiş sağlam bir bilgiye sahipse) kötü bir şey yapmayacağı, bütün kötülüklerin bilgisizliğe, cehalete dayandığı anlayışında temellenen düsturdur bu.

da, beni böyle bir kusurlu davranıştan dolayı buraya getirecek yasal bir dayanak bulunmamaktadır: Bir kenara çekilip öğüt verici sözlerle aklımın başıma getirilmesi gerekir o kadar. Çünkü şurası açık seçik belli: Bana (doğrusu) öğretilirse, istemeyerek, bilmeyerek yaptığım şeyden vazgeçerim. Sense bunun bir işe yaramayacağını düşündün ve bana gelip (bunu) öğretmeye istekli olmadın; bunu yapmak yerine beni buraya, bir derse değil de cezaya muhtaç olan insanların getirilmeleri gereken yere getirtiyorsun.

14. Ancak, ey siz Atinalı erkekler, dediğim gibi, şurası artık açık ki bu işler hiçbir zaman, ne az ne de çok, Meletos'un umurunda olmamıştır. Buna rağmen genç insanları hangi araçlarla ve nasıl yoldan saptırdığımı söyle bana Meletos. Yoksa dava için verdiğin (dilekçe) yazısından zaten şu çıkmıyor mu: Öğretirken, devletin kabul ettiği tanrıları tanıtmak yerine, başka, yeni türden daimonik varlıkları tanımak gerektiğini mi öğretiyorum? Bunların benim yoldan çıkarıcı (yozlaştırıcı, yıkıcı) etkinini gerçekleştirdiğim öğretiler olduğunu iddia etmiyor musun?

Evet, tam da bunu iddia ediyorum.

Öyleyse Meletos, sözünü ettiğimiz tanrılar hakkı için, kendine, bana ve buradaki beylelere biraz daha net açıkla: Çünkü senin düşüncene göre, öğrettiklerimden, gerçi bazı tanrılara inandığım (ki bu durumda tanrıların varlığına inanmış oluyorum ve radikal bir tanrıtanımaz olmaktan çıkıp bu noktada ya-

salara uygun davranıyorum demektir) ne ki bunların devletçe kabul edilmiş tanrılar değil de başka tanrılar oldukları sonucu çıkıyor ki, bu durumda bana getirdiğin suçlama bu mu oluyor? Ya da yoksa hiçbir tanrıya inanmadığımı ve bunu da başkalarına öğrettiğimi mi düşünüyorsun; bunu henüz kavrayamadım.

Senin tanrılara hiç inanmadığını söylüyorum.

Tuhafsın Meletos, bunu da nereden çıkarıyorsun? Yani ben bütün öteki insanlardan farklı olarak, herkes gibi, Güneş'in ve Ay'ın tanrı olduklarına inanmıyor muyum?

Emin olun, sayın hâkimler: Güneş'in taşlardan ve Ay'ın topraktan meydana geldiğini ileri sürüyor o.

Sen Anaksagoras'ı dava ettiğini sanıyorsun galiba sevgili Meletos? Buradaki adamları (hâkimleri) böylesine küçümseyip onların, Urla'lı (Klazomenai'li) Anaksagoras'ın kitaplarının bu türden teorilerle dolup taşıdığını bilmeyecek kadar cahil olduklarını mı sanıyorsun? Ve genç insanların, orkestra meydanındaki dükkânlardan bu kitapları en fazla bir drahmi'ye bulabileceklerken, bu bilgelikleri bir de benden mi öğrenmeleri gerekiyor? Bu şeyleri kendime mal edersem gençler alay etmezler mi; hele bunlar öylesine saçmayken? Yani, Zeus adına, demek ki benim bir tanrıya inanmadığımı düşünüyorsun?

* Yunanistan'daki kitap ticareti hakkında, pek net olmakla birlikte ilk kanıtlardan biri bu. Kitaptan çok konferanslar da ima edilmiş olabilir. "Orkestra"dan pazarın (agoranın) bir bölümü kastedilmiş olabilir.

Aynen öyle, Zeus adına, biraz olsun inanmıyorsun.

İnanılır biri değilsin Meletos ve bu noktada söylediklerine kendin bile inanmıyorsun. Ey Atinalı erkekler, bana öyle geliyor ki, bu bey dava yazısını taşkın bir küstahlık ve gençliğine verilecek bir sorumsuzluk içinde kaleme almış, saygısız bir kötü niyet temsilcisinden başka bir şey değil. "Bilge Sokrates, burada bir şaka yapma hakkını kendine tanımış ve kendisiyle çelişkiye düşen biri olduğunun farkına varacak mı- ya da Sokrates'i ve bütün öteki kimseleri aldatmayı başarabilecek miyim?" diye denemeye kalkmış ve bu amaçla bir bulmaca oyunu uydurmuş birine benziyor o. Çünkü kendi dava başvurusunda, "Sokrates, tanrılara inanmadığı ve tanrılara inandığı için yasalara aykırı davranıyor" diye iddia ederek kendi kendine çelişkiye düştüğü izlenimi ediniyorum. Eh ancak bir şakacı böyle davranabilir.

15. Lütfen, siz Atinalı erkekler, onun (tutarsız olduğu) iddiamı kendisinin nereye kadar destekler görüldüğünü şimdi benimle birlikte gözden geçirin! Ama sen Meletos, bize cevap vermek zorundasın. Ama sizler de, başlangıçta sizden ne rica ettiğimi hatırlayın ve konuşmayı alışık olduğum tarzda sürdürürsem sükünetsizliği kaybetmeyin.

(Dünyada) insani şeylerin var olup da insanın var olmadığına inanan herhangi bir insan bulunabilir mi? Onun cevap vermesi gerekiyor, siz erkekler ve ikide birde protesto et-

meyi bir yana bırakın! Atların var olduklarına inanmayıp atlarla ilintili şeylerin var olduğuna inanılabilir mi? Ya da flüt çalanların var olduğuna inanmayıp flüt çalgıcılarıyla ilintili şeylerin varlığına. Mümkün değildir bu sevgili dostum; mademki cevap vermek istemiyorsun, ben de hem sana hem buradakilere söylüyorum. Ama sen bu soruya cevap vermek zorundasın: Daimonik şeylerin* var olduğuna, ama daimonia'ların var olmadığına inanabilir mi insan?

Hayır.

Oradakiler (hâkimler) seni zorlayınca cevap vermekle lütfettin. Sen benim daimonik şeylere inandığıma ve ister yeni türden olsunlar ister geleneksel türden, bunları aynı zamanda öğrettiğime de inanıyorsun. Kısacası, her halükârda ileri sürdüğüne ve hatta dava yazında yeminli olarak iddia ettiğine bakılacak olursa, ben daimonik şeylere inanıyorum. Ne var ki daimonik şeylere inanıyorsam, (mantıken) zorunlu olarak daimonia'lara da inanıyorum demektir. Yoksa başka türlü bir ilişki mümkün mü? Hayır. Cevap vermediğine göre senin de aynen böyle düşündüğünü

* Yunancası, Türkçe sesletime göre yaklaşık "*daimonia psigmata*" Almanca çevirisinde "*Daemonische Dinge*" "şeytani şeyler", "kötü ruhlara/cinlere ait şeyler" tamlamasıyla karşılanırken, metnin İngilizce çevirisinde çevirilen "*spritual agencies, divine agencies*" (ruhsal, tanrısal ajanlar) gibi karşılıklar kullanmış. Daemon, hâkimiyeti altına aldığı kişinin iradesine hükmeden, telkin yoluyla onu yönlendiren, tekin olmayan güç olarak tanımlanabilir. Biz bu anlamda "cın" olarak karşılanabileceğini düşünüyoruz; ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, özgün kavramı biraz zorlayarak da olsa korumayı uygun bulduk.

varsayıyorum. Daimonia'ları tanrılar ya da tanrıların çocukları olarak görüyoruz öyle değil mi?" Evet mi, Hayır mı?

Evet.

Öyleyse senin de kabul ettiğin gibi, daimonik güçlere inanıyorsam ve bunlar bir tür tanrı iseler, gene gele gele senin bulmaca oyunun ve şakan dediğimiz şeye geldik demektir: Benim tanrılara inanmadığımı, ama daimonik güçlere inandığımı için, (sonuçta) gene de tanrılara inandığımı söylemen (yaptığın bu). Şayet daimonik güçler geleneklerden bize aktarılageldiği gibi, nymphe'lerin** ya da herhangi başka varlıkların babası belirsiz çocuklarıysalar, hangi insan, tanrıların çocuklarının var olduğuna inanırken tanrıların kendilerinin olmadığına inanmayı başarabilir? Bu aynen bir katırın eşek ile atın yavrusu olduğuna, ama eşeğin ve atın var olmadığına inanmak kadar saçma olurdu. Hayır, Meletos, başka türlü mü mümkün değil: Dava (suçlama) yazını kâğıda dökerken ya bizi sınamak istedin ya da beni ciddi ciddi hangi suçu işlemekle suçlayabileceğini bilmiyordun. Ne var ki birazcık akli olan herhangi birini, bir insanın, daimonik olana ve tanrısal olana inanırken gene aynı kimsenin hem daimonik güçlere hem tanrılara hem de kahramanlara inanmayacağına ikna edemezsin.

* Yun: *teos*= Tanrı sözcüğünden farklı olarak "*daimon*" ona göre daha az belirli bir tanrısal gücü temsil eder. Hesiodos'un "Eserler ve Günler" adlı çalışmasında Altın Çağ'dan kalma ruhlar "*daimones*" yani tanrı ile insan arasındaki koruyucu ruhlar ve varlıklardır.

** *Nymphe*: Yun. halk inancında doğa tanrıçası.

16. Demek ki siz Atinalı erkekler, Meletos'un dava yazısı anlamında yasalara aykırı davranmış olamayacağımı (ispatlamak için) öyle uzun uzadıya kanıt sunmaya gerek yok gibi geliyor bana. Buradaki kanıt yeter. Ne ki daha önce söylediğim gibi, üzerime, hem de çok kimsenin nefretini toplamış olduğum: İşte bu doğrudur. Ve hani herhangi bir şey beni mahvedecekse, buna Meletos ve Anythos değil de benim kötü ünüm ve o bir sürü düşmanlık sebep olacaktır. Çünkü daha önce birçok yetenekli ve becerikli adamı mahvetmiş olan şey beni de mahvedecektir: Bir istisna oluşturmam için bir neden bulunmamaktadır.

Kimileri muhtemelen şunu söylemektedirler: "Hayatına mal olabilecek bir uğraşın peşinden gitmekten utanmıyor musun?" O zaman ona haklı olarak karşı çıkarım: "Sen bir insanın, her eyleminde sadece, doğru mu yoksa yanlış mı yaptığına, dürüst bir insan gibi mi yoksa bir serseri gibi mi davrandığına bakmak yerine, yaptığı şeyin, tehlikesine biraz olsun değip değmeyeceğini, hayatta kalma ve ölme ihtimalini göz önünde tutman gerektiğini ileri sürerken yerinde konuşmuyorsun," derim. "Senin ilkelerine göre Truva önünde ölen yarı-tanrılar, bunların arasında özellikle Thetis'in oğlu Akhilleus değersiz olmalıdırlar. Çünkü o utanç verici bir şeye yol açmamak için her türlü tehlikeyi küçümsedi ve bunu öyle bir ölçüde yaptı ki, annesi, o tanrıça, onun Hektor'u öldürme niyetini şu sözlerle, sanırın, önlemeye çalıştığında: "Oğlum, yol-

daşın Patroklos'un öcünü almak için Hektor'u öldürürsen, sen kendin de ölümden kurtulamayacaksın ('hemen ardından' dedi tanrıça tam kelimesi kelimesine, 'Hektor'un ardından senin kaderin de bekliyor seni.') O bunu duyunca, ölümü ve tehlikeyi hiçe saydı; çünkü daha çok, hayatta bir ödlele olarak kalmaktan ve arkadaşlarının intikamını alamamaktan korkuyordu ve bunun üzerine: "(Olsun) buradaki kuyruklu geinilerde milletin alayına hedef ola ola, dünyamızın lüzumsuz bir yükü olarak kalmak yerine bu günahkâr caniye cezasını vererek hemen oracıkta ölmek isterim," dedi. Ne dersin, ölüm ya da tehlike Akhilleus'un umurunda mıydı acaba?

Çünkü doğru olan böylesidir, siz ey Atinalı erkekler: Çünkü bir insanın yeri neresi olursa olsun; bu yer isterse onun en iyisi olduğuna inandığı için seçtiği yer olsun, ister onu oraya üstü yerleştirmiş olsun, derim ki o orada sabırla beklemeli ve ölümü hiç düşünmeden ya da utançtan başka bir şeyi aklına getirmeyerek tehlikeyi göğüslemelidir.

17. Siz ey Atinalı erkekler, bana komuta etmesi için seçmiş olduğunuz üstümün (komutanların) Potidea ve Amphipolis ve de Delium'da beni yerleştirdikleri yerde o zaman, başka kimileri gibi sabırla bekleyip ölümle yüz yüze gelmişken, tanrının bana gösterdiği yeri [en azından öyle varsayıyor ve umuyorum ki ben filozof olarak yaşamalıyım ve kendimi ve insanları sınamalıyım] ölüm korkusuyla ya da başka herhangi bir nedenle terk

edecek olsaydım, tamamen ters ve yanlış davranmış olurdu;* o zaman beni, kâhinin sözlerini izlemeyerek tanrılara inanmamış olduğum ve ölümden korktuğum ve öyle olmadığım halde kendimi bilge yerine koyduğum için gerçekten de mahkemeye çıkartabilirdiniz.

Çünkü siz erkekler, ölümden korkmak, öyle olmadığı halde insanın kendisini bilge yerine koymasından başka bir şey değildir. Çünkü bu insanın hiç bilmediği bir şeyi bildiğine inanması anlamına gelir. Çünkü hiç kimse, ölümün insanlar için iyiliklerin en büyüğü olup olmadığını bilemez, ama gene de, kötülüklerin en büyüğü olduğundan kesinlikle eminmişler gibi insanlar ondan korkuyorlar. Ve bu o çokça aşağılanan cehaletten başka nedir ki: Yani bilmediği şeyi bildiğini sanmak. Bu anlayışla, siz erkekler, bu sorun bağlamında da insanların çoğundan farklı düşünüyor ve herhangi bir yönden başkalarından daha bilge olduğumu iddia etmeye kalkıyorsam, bu bilgeliğim, öte dünyadaki durumlar ve şartlar hakkında kesin bir şey bilmeden, bunlar hakkında bir şey bildiğimi sanmayışından ibarettir. Haksızlık yapmak ve daha iyi bir şeye, tanrıya ya da insana itaat etmemek: Bunun kötü ve utanç verici olduğunu biliyorum. Kötü olduğunu kesinlikle

* Söz konusu yerler ünlü Pelopones savaşlarının geçtiği yerlerdir. Kalkidik yarımadası üzerindeki Potidea Atina tarafından uzun süre kuşatıldıktan sonra İÖ 430/429 yılında teslim olmak zorunda kalmıştı. Eski Makedonya'da (Trakya'da) Strimon Nehri halici üzerine kurulmuş bir kent olan Amphipolis'te ve 424'te Delium'da Atinalılar İÖ 422 yılında büyük bozgunlara uğradılar.

bildiğim şeylerden uzak dururken belki de iyi olması mümkün bir şeyden hiçbir zaman kaçınmayacak ya da korkmayacağım.

Öyleyse ya burada hiç görünmemem gerektiğini, ama artık burada olduğuma göre, ölüme mahkûm edilmememin imkânsız olduğunu düşünen ve ayrıca, kurtulursam, evlatlarınızın Sokrates'in öğretilerini izleyerek hepsinin birden tamamen yoldan çıkacağına sizleri kesinlikle inandıran Anytos'u dinlemeden şimdi beni bırakacak olur ve üstüne üstlük: "Sokrates, bu kez Anytos'u dinlemek istemiyor ve seni, bir daha bu araştırmalara el atmaman ve felsefe yapmaman şartıyla serbest bırakıyoruz, ama bir kez daha bu durumda yakalanırsan ölmekten kurtulamazsın," dersanız, yani beni bu koşullar altında serbest bırakmak istersanız, o zaman sizlere derim ki, "Siz Atinalı erkekler, sizlere saygı ve sevgim var, ancak size değil tanrıya itaat edeceğim, soluk alıp verdiğim ve gücüm yettiği sürece felsefe yapmaktan ve sizleri ikna edip felsefeye yöneltmekten ve aranızdan karşıma çıkacak her birinize alışageldiğim tarzda: "Sevgili dostum, sen Atinalısın, en kudretli, eğitim ve gücüyle en ünlü kentin yurttaşısın ve paraya, şana, şöhrete o kadar önem verdiğin halde, akla ve hakikate (doğruya) ve mümkün olduğunca iyi bir ruha sahip olmaya bu kadar az önem vermekten sıkılmıyor musun?" diyerek, onun vicdanına seslenmekten hiçbir zaman vazgeçmeyeceğim. Ve aranızdan biri (böyle davrandığını) inkâr edip (akla, doğruya ve iyi bir ruha önem verdiğini)

ileri sürececek olursa, hemen gitmesine meydan vermeyecek, ona sorular sorup onu sınayacak ve araştıracağım ve iddia etmiş olmasına rağmen erdem sahibi olmadığı izlenimini edinecek olursam, en değerli olana en az değer, değersiz ondan daha yüksek değer verdiği için aklını başına getireceğim. Ve bunu genç yaşlı demeden, rastladığım herkese, yabancılara ve yerlilere ve kökeniniz itibariyle bana daha yakın duran siz yerli halka (hemşerilerime) özellikle daha çok yapacağım. Çünkü bana bunu tanrı buyuruyor –bundan emin olabilirsiniz– ve eminim ki, kentte size, bugüne kadar benim tanrıya yaptığım bu hizmet kadar büyük bir iyilik yapmak nasip olmamıştır. Çünkü sizlerin peşinizden koşarken, sizlere, genç yaşlı demeden, gerek tek tek kişilerin gerekse de genelin söz konusu olduğu yerde, zenginliğin ahlaki değerler (erdem) doğurmayıp, tersine ahlaki değerlerin (erdemin), zenginliği ve bütün öteki varlıkları doğurduğunu söyleyerek en başta bedensel iyiliğiniz ve para için uğraşmamanız ve de ruhlarınızın olabildiğince iyi bir duruma erişmesi için göstermeniz şart olan gayreti bu yolda harcamamanız gerektiğini öğretmek istediğim için yapacağım. Bunları öğretmekle genç insanları doğru yoldan çıkartıyorsam etkim gerçekten de kötü ve yıkıcı demektir. Gelgelelim birisi çılp da bunlardan başka şeyler söylediğimi iddia ediyorsa, saçmalıyor demektir. Kısacası, diyeceğim şu ki siz ey Atinalılar, ister Anytos’a kulak verin ister vermeyin, ister hakkımda beraat kararı verin is-

ter vermeyin: Bu yüzden bir değil bin kere ölmem gerekse de tutumumu değiştirmeyeceğim.

18. Siz Atina erkekleri, lütfen sükûnetinizi elden bırakmayın ve sizden rica ettiğim durumu koruyun: Sözlerimin sizleri rahatsız etmesine meydan vermeyip beni dinleyin. Çünkü dinlerseniz bundan bir şeyler kazanırsınız diye düşünüyorum. Anlayacağınız, belki sizlerin bağırıp çağırmanıza yol açacak başka bir şey daha söyleyeceğim. Ama öfkenize hâkim olun. Anlayacağınız, şunu bilmek zorundasınız: Beni, olduğunu iddia ettiğim ben olarak öldürürseniz, o zaman benden çok kendinize zarar vermiş olacaksınız. Çünkü bana kimse zarar veremeyecektir; ne Meletos ne de Anytos; [Onlar bunu kesinlikle yapamazlar] ve sandığım kadarıyla, daha iyi bir adama (ondan) kötü olanlardan zarar gelmesi zaten şeylerin tabiatına aykırıdır. Elbette o beni (kendinden daha iyi olanı) öldürtebilir, sürgüne yollayabilir ya da yurttaşlık haklarımı (onurumu) elimden aldırabilir. Gelgelelim bu şeyleri o ya da herhangi birileri büyük bir kötülük sayabilir; bense bunları bir kötülük olarak görmüyorum; tersine daha çok, şu anda onun yaptığı ve giriştiği şeyi (böyle görüyorum): Birini haksız yere ölüme yollamayı.

Böyle olunca, siz Atina erkekleri, [sanabileceğinizin aksine] kendimi savunuyor değilim; daha çok beni mahkûm ederek tanrıya karşı bir günah işlememeniz ya da beni lanetleyerek onun nimetine ihanet etmemeniz için

buradayım; çünkü beni öldürecek olursanız, öyle kolay kolay bir daha [hani bunu söylemem kulaklarınıza gülünç gelse de] büyüklüğünden dolayı biraz mahmuzlanarak dürtüklenmesi şart olan cins bir ata (benzeyen) kente (devlete) tanrısal heyetin kararıyla yollanmış (musallat edilmiş) olan benim gibi birini kolay kolay bulamayacaksınız; evet, inanıyorum ki tanrı uzun, sevgili gün boyunca her yerde yanınıza gelerek sizleri sebatla, ısrarla dürtükleyip sarsan, uyaran ve azarlayıp suçlayıp duran biri olarak beni bu kentin (devletin) başına musallat etti. Bu türden bir ikinci himse pek öyle kolay kolay olmayacaktır, siz erkekler; demek ki beni dinleyecek olursanız, beni (kendi iyiliğiniz için) korumuş olursunuz. Ama belki de uyandırılan uyuklayanlar gibi öfkelenmişsinizdir ve öyle olunca da elbette Anytos'a kulak verip kendinizi korumaya yönelecek ve beni düşüncesizce ölüme mahkûm edeceksiniz: O zaman, tanrı sizler için endişelenip bir başkasını yollamazsa, muhakkak ki hayatınızın geri kalanını uyku-
da geçireceksiniz demektir. Benim tam da tanrının kente armağan ettiği biri olduğumu şuradan çıkartabilirsiniz: Tek tek herkesin yanına giderek ve bir baba ya da ağabey gibi onların vicdanına seslenerek iyi bir insan olmak için uğraşmaları gerektiğini söylerken, kendimle ilgili hiçbir şeyi dert edip onlarla uğraşmamam ve evimi yıllardan beri yoksulluğa, sefaletle terk etmiş olmam, bir insana özgü, ondan beklenecek davranış tarzına benzemiyor. Üstelik bundan herhangi bir çı-

karım olsaydı ya da öğütleri para için verseydim, o zaman davranışım belki anlaşılır olurdu. Oysa sizler kendiniz görüyorsunuz ki, başka her noktada bana karşı utanmadan, sıkılmadan suçlamalar getirmiş olan davacılarını, utanmazlıklarını iyice ileriye götürüp herhangi bir kimseden herhangi bir zamanda para aldığımı ya da para rica ettiğimi ispatlayacak bir kanıt getirememişlerdir; oysa ben, diyorum ki, doğruyu, yoksulluğumu açıklamakla bu konuda yeterli bir kanıt sunmuş oluyorum.

19. Birinden ötekine giderek ve büyük çabalar sarfederek öğüt ve tavsiyelerimi sadece tek tek kimselere verişim, buna karşılık Halk Meclisi'nde resmi olarak karşınıza çıkmayı ve genele öğütler vermeyi göze alamayışım, sizlere tuhaf gelebilir. Bunun nedeni, daha önce sık sık ve birçok yerde benden duyduğunuz gibi, boyuna tanrısal, daimonik bir işaret almamdır ki, Meletos da dava dilekçesinde alaylı bir üslupla bunu ifade etmiştir. Çocukluğumdan beri bana verilen (bir işarettir) bu: Bana seslenen, ne zaman konuşsa, hep, tam o sırada yapmayı düşündüğüm şeyden vazgeçmemi tavsiye eden, ama hiçbir zaman bu konularda buyruk vermeyen bir ses. İşte beni politika yapmaktan alıkoyan (da) bu sestir. Ve beni bundan, kendince iyi sebeplerden ötürü uzak tutmaktadır, diye düşünüyorum. Çünkü şunu bilmeniz gerekir siz Atina erkekleri, politika yapmaya ne kadar erken (genç yaşta) kalksaydım, o kadar erken ölür, ne siz-

lere ne de kendime yararlı olabilirdim. Ve sizlere hakikâti (doğruyu) söylersem kusura bakmayın: Sizlerin ya da herhangi bir halk kalabalığının apaçık karşısına çıkıp (dikilip) devletin hukukuna ve yasalarına karşı yapılan sayısız ihlalleri önlemeye çalışan hiçbir insan hayatından emin olamaz; ciddi ciddi adaletten yana tavır koymak isteyen kimse, hayatta kısa bir süre kalacak olsa da, politikacı olarak değil de özel kişi olarak ortaya çıkmak durumundadır.

20. Bu konuda sizlere çarpıcı ispatlar sunmak istiyorum –sözler değil, sizlerin değer verdiğiniz şeyler, olgular bunlar. Hukuka aykırı bir davranışta bulunarak, ölüm korkusu nedeniyle bile olsa, kimsenin karşısında gerilemediğimi ve ısrar ve dirayetimi kaçınılmaz şekilde hayatımla ödemek zorunda bile kalabileceğimi anlamanız için başıma geleni dinleyin. Söyleyeceklerim sizler için hoş olmadığı gibi yıpratıcı da olacaktır, ama doğrudur. Ey siz Atina erkekleri, devletimizde hiçbir zaman resmi bir görev yüklenmedim; sadece Halk Meclisi (senato) üyesiydim o kadar ve rastlantı sonucu benim de mensup olduğum phyle, Antiochis bölümü, amirallerin mahkemesinde başkanlığı temsil ediyordu; hani şu deniz muharebesinin on kurbanını kurtarmamış olmakla suçlanan komutanları, sonradan açıkça farkına vardığınız gibi, yasalara aykırı olarak topluca mahkûm etmek istediğiniz (ettiğiniz) mahkemede. O zaman Halk Meclisi'nde (senatoda) hizmet edenlerin ara-

sından bir tek ben, üye olarak, yasalara aykırı bir şey yapmamanız için sizleri uyarmış ve karşı oy vermiştim.* Ve sözcüleriniz beni tutuklayıp götürmeye hazırlanırken ve yüksek sesle sizleri bunu yapmaya davet ederken, ben, tutuklanmaktan ya da ölümden korkarak sizleri ve haksız kararlarınızı destekleyip sizleri rahatlatmak yerine, yasa ve hukukla ittifak halinde bütün tehlikelere meydan okumam gerektiğine inanıyordum.

Devletimiz henüz hâlâ demokratik yollar-
dan yönetilirken oldu bunlar. Ardından oligarşi yönetimi gelince, “Otuzlar” beni ve başka dört kişiyi daha (Tholos’a) yuvarlak bina-
ya** çağırttılar; bizlere idam edilmesi gereken Salamis’li Leon’u memleketinden alıp getirmemiz emri verildi. Ayrıca (bize yaptıkları gibi) mümkün olduğu kadar çok insanı suçlarına ortak edebilmek için önlerine gelene emir verip durmuşlardı. O zaman, sözlerle değil gerçekten de eylem ve pratiğimle, hayatımın [hani biraz kaba gelse de kulağa] benim

* Atina’da yurttaşlık on bölümde (phyle) toplanıyordu. Her bölüm 500 üyeli senatoya kura ile seçilen 50 üye sunmaktaydı ve her bir bölümün bu 50 üyesi bir yılda 30 gün için senatonun işlerini yüklenmekte, Halk Meclisi’ni yönetmekteydi. Xenophon’un “Helenistik Tarih” kitabındaki bilgilere göre on deniz mareşalinden sadece 8’i Arginus deniz muharebesine katılmış, Halk Meclisi’nin ölümüne mahkûm ettiği bu on kişiden ikisi Atina’daki davadan korkarak geri dönmeyince mahkûm olanlardan sadece altı kişi idam edilmişti.

** “Yuvarlak bina” diye çevirdiğimiz tholos’un bir adı da “*prytaneion*”du ve agora yakınlarında bir yerdi. Bu resmi binada prytan’lar, yani görevli senato üyeleri yemeklerini yerlerdi. Bir demokrat ve “Otuzlar” hükûmetinin muhalifi olduğu apaçık belli olan Leon’un, anılan deniz muharebesine katılmamış o iki komutandan biri olma ihtimali yüksektir.

için beş paralık değeri bile olmadığını, bütün endişemin haksızlık yapmamak ve suç işlemek olduğunu ispat ettim. Çünkü bu rejim istediği kadar kudretli olsun, haksız bir şey yapmaya beni mecbur edecek kadar korkutup sindirmesine imkân vermedim. Tholos'tan çıkar çıkmaz öteki dört kişi Salamis'e gidip Leon'u getirdiler; bense ortalıktan sıvışıp eve döndüm. Rejim (bu olayın) hemen ardından devrilmiş olmasaydı, bu davranışımı belki de hayatımla ödeyecektim. Bu olayları size çok kimse doğrulayabilir.

21. Sanıyor musunuz ki politik alanda faal olsaydım ve dürüst, namuslu bir adamın yapması gerektiği gibi her zaman adil, haklı meselelere destek verseydim ve orada da bunu görevim gereği en önemli vazifem saysaydım, bunca yılı arkamda bırakabilirdim? Tamamen imkânsız olurdu bu siz Atina erkekleri, ve başka herhangi bir insan için de durum kesinlikle farklı olmazdı. Oysa benim ömür boyu ara sıra üstlendiğim politik faaliyetlerimde ve aynı şekilde tek tek insanlar ile ilişkilerimde, kendimle hep aynı kaldığımı kabul etmek gerekir: Hiçbir zaman herhangi bir kimseye hukuka aykırı tavizler vermedim; ne herhangi bir kimseye ne de iftiracılarımla öğrencim olduklarını iddia ettikleri kimselerin arasından birine.* Hiçbir zaman herhangi bir kimsenin öğretmenini olmadım çünkü. Gelgelelim nasıl konuştuğumu ve görevimi nasıl ger-

* Herhalde "Otuzlar"ın en radikal şefleri olan Alkibiades ve Kritias'ı kastediyor.

çekleştirdiğimi dinlemek isteyen genç ya da yaşlı biri çıktığında, o zaman buna hiçbir diyeceğim olmadı ve de bana para ödendiğinde konuşmalarımı sürdürdüğüm, aksi halde bıraktığım doğru değildir; gerçekte zengin yoksul demeden herkesin bana eşit şekilde soru sormasına hazırım; sonra o da cevap verebilir ve benim o konuda ne söylediğimi dinleyebilir. Ve bunlar arasından herhangi bir kimsenin doğru dürüst bir insan olmasından ya da olmamasından, insafsızlık etmedikçe, kimse beni sorumlu tutamaz; çünkü bugüne kadar aralarından hiç kimseye belli bir bilgi aktarmayı vaat etmedim ya da kimseye bu yönde ders vermedim. Buna rağmen biri çılap da, herhangi bir zamanda benden, başkalarının bilmediği ve duymadığı bir şey öğrendiğini ya da dinlediğini ileri sürecek olursa emin olun doğruyu söylememektedir.

22. Peki nasıl oluyor da kimileri benimle öyle çok vakit geçirmekten hoşlanıyor? Bunu daha önce duyduunuz siz Atina erkekleri, sizlere bütün hakikati söyledim: Bilge olmadıkları halde kendilerini bilge sayanların sınanmasını dinlemek sizlerin hoşuna gidiyor. Gerçekten eğlendirici bu. Bu bana tanrının verdiği bir görevdir: Kehanetlerle, rüyalarla ve tanrısal bir merciin bir insana herhangi bir şey yapma görevi verdiği her türlü yoldan verilmiştir bu görev. Bu, siz Atinalı erkekler, doğrudur ve ispat edilmesi kolay bir şeydir. (İddia edildiği gibi) genç insanları kısmen şimdi yoldan çıkartıp mahvediyorsam ve kıs-

men daha önce de mahvetmişsem, bu durumda aranızdan bazıları, yaşlandıklarında, onlar henüz gençken, herhangi bir zamanda kötü bir şeyler önermiş ve tavsiye etmiş olduğumu fark eder etmez, ya bizzat mahkemeye gidip beni dava ederek ya da bunu bizzat yapmak istemediklerinde, yakınlarından herhangi biri, babaları ya da kardeşleri ya da başka akrabaları -hani bu yakınlarına benim tarafımdan gerçekten kötü bir şey yapılmışsa- bunu hatırlayıp bunun öcünü almalıydılar. Çünkü gördüğüm gibi, aralarından birçoğu burada bulunuyor: Önce şuradaki Kriton, benimle aynı yaşta ve aynı bölgeden, bizim Kritobulos'un babası; sonra Sphettos'tan Lysanias, şurada Aiskhines'in babası; ayrıca Kephisos'tan Antiphon, Epigenes'in babası; ayrıca kardeşleri benim çevremden olan başka kimseler: Nikostratos, Theazotides'in oğlu; Theodotos'un kardeşi; gene Demedokos'un oğlu Paralios, onun kardeşi Theages'ti; Adeimantos, Ariston'un oğlu; şurada Platon'un kardeşi ve gene burada bulunan Apollodoros'un kardeşi Aiantodoros.* Size başka birçok kişinin adını daha verebilirim: Meletos konuşmasında en azından şu ya da bu kişilerin tanık olarak adını verebilmeliydi.

* Kriton: Arkadaş, 'Platon Diyalogları'ndan birinin adı. Oğlu Kritobulos Platon tarafından birkaç kez Sokrates'in öğrencisi olarak anılır (bkz. *Phaidon*) 'Sokrates Diyalogları'nın sonraki yazarlarından Aiskhines ve Epigenes de *Phaidon*'da adı geçenlerdendir. Öteklerin kim oldukları belli değildir. Sadece Theages'in adı "*Devlet*"te geçer. Ayrıca sahte Platoncu bir diyalogun adıdır. Adeimantos *Devlet* ve *Parmenides*'teki hatiplerdendir. Apollodoros *Symposion* (Şölen) ve *Phaidon*'da karşınıza çıkar.

Bunu daha önce yapmayı unutmuşsa; o zaman şimdi bir tanık göstermeli ya da böyle bir tanığı var mı, söylemelidir; onu bunu yapmaya davet ediyorum. Hayır, tanıklık etme durumunun tam tersini tespit edeceksiniz, siz erkekler: Herkes bana yardım etmeye hazırdır, bana; hani Meletos ve Anytos'un iddia ettiğine göre, yakınlarına kötü şeyler yapmış olan baştan çıkartıcıya. Yoldan çıkartılmış olanların en azından bana yardım etmeleri için belki bazı nedenleri olabilir; gelgelelim yoldan çıkartılmış olmayanların, yaşlı erkeklerin, bu insanların akrabalarının; (tanıklık etmediklerine göre) bana yardımcı olabilmek için, şu biricik doğru ve haklı neden ve gerçekten, hepinizin iyi bildiği gibi, Meletos'un yalan söylediği, benim ise buna karşılık doğruyu söylediğim gerçeğinden başka ne gibi bir nedenleri olabilir?

23. Yeter, siz erkekler: Savunmam için ortaya koyabileceklerim aşağı yukarı bundan ibarettir ya da belki bu tarzda birkaç şey daha söyleyebilirim. Muhtemelen aranızdan bazıları geçmişte kendi yaptıklarını düşününce bana gücenmiş, kırılmıştır: Ben, öyle sanıyorum ki, hayatım söz konusuysen, onların yaptıklarından hiçbirini yapmayı aklımın kenarından bile geçirmezken, bazılarınız, mahkeme karşısında benim buradaki mücadelemden çok daha zararsız, masum bir mücadele vermek zorunda kaldığında, hâkimlere gözyaşları arasında ricalarda bulunup yalvarıp yakardığını ve mümkün olduğunca fazla

merhamet duygusunu harekete geçirebilmek için gerek çocuklarını, gerek yakınlarını, gerekse de dostlarını beraberinde getirdiğini hatırlamıştır. Belki aranızdan bazıları, bunları düşündükçe, onurunun (kendine verdiği değer) tarafımdan zedelendiğini hissedecek, öyle ki, sırf bu yüzden öfkelenip kızgınlık içinde oyunu bana karşı kullanacaktır. Şayet aranızda bu haleti ruhiye içinde olan biri varsa, hani buna inanmak istemiyorum, ama diyelim ki var, ona, "Benim de sevgili dostum, yakınlarım, akrabalarım var," dersem ona doğru bir şey söylemiş olurum herhalde. Çünkü Homeros'un söyledikleri benim için de geçerlidir; ben ne meşeden ne de kayalar-^{*}dan,* insandan türedim; anlayacağınız, benim de (ailem) akrabalarım var, biri yarı yetişkin, ikisi henüz küçük üç oğlum var, ey siz Atinalı erkekler. Buna rağmen sizleri etkileyip beraatimi sağlamak adına onlardan hiç birini buraya getirtmiyorum.

Niçin bunlardan hiçbirini yapmak istemiyorum? Kibirli olduğumdan değil siz Atinalı erkekler; sizleri küçümsediğim için de değil. Ölümünden korkup korkmadığımı bir yana bırakalım [bu başka bir soru]: Ünümüzün, şanımızın bir önemi varsa, bu yaşımda ve hak etmiş olayım olmayayım, bilge olarak tanımlandığıma göre, böyle herhangi bir şey yapmam ne ben, ne sizler, ne de devlet için iyi olur; çünkü insanlar Sokrates'in herhangi bir biçimde bütün öteki insanlardan farklı olduğuna bir kere inanmışlar artık. Aranızda, bil-

* Bkz. *Odyssea*, 19, 163.

geliği, cesareti ya da başka bir iyi özelliğiyle ün salmış görünenler, öyle davranmaya kalksalar, bu bir ayıp ve utanç olur –kaldı ki mahkemenin karşısına çıktıklarında [yüksek bir ün ve itibar sahibi oldukları halde] ölünce, kötü bir şeylere katlanmak zorunda kalacaklarına inanırınışcasına ve ölüme mahkûm edilmemeleri halinde (bundan böyle) ölümsüz olacaklarını sanıyormuşcasına çok tuhaf şeyler yapan insanlar gördüm. Bunlar, sanıyorum ki, devleti utandırmaktan başka bir şey yapmıyorlar ve böyle olunca da, bazı yabancılar, kendi yurttaşlarını devlet işlerinde ve öteki herhangi yüksek kamusal-resmî makamlarda görevlendirirken öncelik tanıdıkları mükemmel, liyakatli Atinalıların, hiçbir yönden karılardan farklı olmadıklarını sanabilirler.

Demek ki, ne az çok itibar sahibi olan siz Atinalı erkekler böyle davranışlarda bulunabilirsiniz ne de bizler böyle şeylere kalkışırsak bize müsaade edebilirsiniz; aslında böyle dokunaklı sahneler oynayıp kenti gülünç duruma düşürenleri, bu yollara başvurmayanlardan çok daha önce mahkûm edeceğinizi göstermelisiniz.

24. İtibarımızı bir yana bırakacak olsak bile, siz erkekler, bir insanın kendi hâkimlerine yalvarıp yakarması ve bunu yapınca bir beraat sağlaması, bana hiç de doğru görünmüyor: Onun ispat etmesi ve inandırması gerekiyor. Çünkü hâkim, keyfine göre hüküm vermek için değil, adaletli bir hüküm bulmak

için oraya getirilmiştir ve o, resmi görevini, keyfine göre bağışlamak amacıyla değil de yasaların koyduğu ölçülere göre yapmak için yemin etmiştir. Dolayısıyla ne bizlerin, sizlerin yemininizi bozmaya sizleri alıştırmaya hakkımız bulunmaktadır, ne de sizlerin buna alıştırılmaya izin vermeye; bu aramızdan kimsenin hayrına olmayacaktır. Öyleyse, siz Atina erkekleri, benim hem adil olmadığını hem de tanrı korkusundan yoksun olduğunu düşündüğüm bir şeyi size karşı gerekleştireceğimi sanmayın, hele bu Meletos tarafından tanrıtanımazlıktan ötürü dava edilmiş olduğuma göre. Çünkü şurası açık: Sizleri etkilemeye çalışıp yalvarıp yakarmalarla yemininizi bozmaya zorlasaydım, bu durumda sizlere, tanrının varlığını inkâr etmeyi öğretmiş olur-
dum; yani bizzat kendim, kendimi savunurken, tanrılara inanmadığımı gösterip kendimi suçlu durumna dşrnş olur-
dum. Oysa bu benim için kesinlikle söz konusu değildir. Çünkü onlara, siz Atina erkekleri, davacıları-
nın hepsinden çok daha fazla inanıyorum ve devamı gerek benim gerek sizler için en iyisi olacak şekilde sonuçlandırma işini hem sizlere hem de tanrıya havale ediyorum.

(Karardan Sonra)

25. Siz Atina erkekleri, şu anda ortaya çıkmış olan duruma, beni suçlu bulmuş olmanıza kızmıyorsam, bunun, başka nedenlerin yanı sıra asıl nedeni, olup bitenin öyle beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmış olma-

masıdır; sonuçtan çok oy sayısının oranına şaşırdım. Çünkü öyle çok az bir farkın değil de, önemli bir oy çokluğunun söz konusu olacağını düşünüyordum. Oysa şimdi sadece otuz oy öteki yönde kullanılmış olsa, ben bu davadan kurtulmuş olacaktım. Ama Meletos'un, öyle sanıyorum ki, bu durumda bile elinden kaçmış oluyorum: (Çünkü) herkes açık seçik biliyor ki, Anytos ve Lykon davacı olarak bana karşı hareket etmiş olmasalardı, o zaman Meletos oyların beşte birini bile alamayacak olduğu için, biner drahmi ödemek zorunda kalacaklardı.*

26. Bana karşı teklifi, demek ki ölüm cezası verilmesi yönünde. Ne yapalım. Peki ya ben: Siz Atina erkekleri, sizlere ne türden bir karşı teklif, talep sunabilirim? Ama elbette uygun bir teklif (talep) olmalı bu. Yani nasıl bir şey? Hayatım boyunca durup dinlenmeyi düşünmemiş olan, yığınların yürekten istedikleri şeyleri, para kazanmayı, düzenli ilişkiler kurmayı, komutanlık mevkileri işgal etmeyi, halkın önünde konuşmayı ya da herhangi başka kamusal görevleri üstlenmeyi ya da kamusal hayatımızın icabı olan, gruplara ya da partilere katılmayı küçümsemiş olan, bu türden faaliyetlerde postumu kurtarmaktansa, gerçekten de (bu halimle) hak ve adaletten yana tavır alabileceğime inanan, ne sizlerin ne de kendimin çıkarına olan şeylere katkı yapmaktan uzak duran, bunun yerine tek tek

* Bir hukuki kural olsa gerek. Ancak açıklamasını bulamadık.

kimselerin sorumluluğunu üstlenerek olabilecek en büyük iyiliği ve güzelliği göstermeye çalışmış olan [en azından böyle yaptığımı inanan] bana ne tür bir ceza ve tövbe uygundur: Çünkü aranızdan her birine, kendisi için bir şey yapmadan, herhangi meseleleriyle, işleriyle uğraşmaması, yani, olabildiğince iyi ve mantıklı olmayı öğrenmeden önce ve kentin (devletin) kendisi dururken kentin (devletin) işlerini yüklenmeye (devletin sırtından geçinmeye) kalkmaması ve başka her alanda da böyle davranması gerektiğini öğretmeye çalışan bana hangi ceza layıktır, hangi kefareti ödemem gerekir? Benim gibi biri için uygun olan nedir? Siz Atina erkekleri, hakikaten (bana) uygun bir talep, yani işime yarayacak iyi bir şey olmalıdır bu. İyi de, sizlerin vicdânına seslenmek için çok zamana ihtiyacı olan bir iyilikseverin, yoksul bir adamın işine yarayacak olan ne olabilir ki? Böyle birinin işine, siz Atina erkekleri, Prytaneion'daki* parasız yemeklerden daha çok ne gelebilir ki? Bu, aranızdan birinin Olimpia'da atla, iki atlı ya da dört atlı arabayla zafer (yarış) kazanmasından çok daha iyidir. Çünkü böyle bir zafer sizleri ancak görünürde mutlu eder, bense gerçekten mutlu olurum.

Demek ki uygun bir şeyler talep etmem gerekiyorsa, yerinde ve münasip bir şeyler, şunu talep ediyorum: Prytaneion'da ücretsiz yemek.

* Daha önce sözünü ettiğimiz, senato görevlilerinin yemeklerini yedikleri yerde bir ziyafeti kastediyor.

27. Belki, şimdi de, daha önce mahkeme karşısındaki yalvarıp yakarmalara karşı çıkışındaki aynı dürtüyle böyle konuştuğumu düşünüyorsunuzdur: Yani kibir ve gururumdandır. Oysa neden bu değil, daha çok şu, siz Atina erkekleri: Kimseye kasten haksızlık etmediğimden eminim; ancak sizleri buna inandıramıyorum; birbirimizle konuşmak için çok az zamanımız var çünkü. Oysa başka yerde olduğu gibi* sizde de ölüm cezalarını tek bir mahkeme gününün değil de birçok oturum gününün ardından vermenizi zorunlu kılacak bir yasa bulunsaydı, ikna edilmiş olacağınıza inanıyorum. Şimdi ise, bu kadar kısa bir zaman içinde böylesine ağır suçlama ve iftiralara cevap verip onları çürütmek o kadar kolay bir şey değil. Kimseye haksızlık etmemesi gerektiğine kanaat getirmiş biri olarak kendi kendime haksızlık etmeye ve bana verilmiş cezanın uygun olduğunu beyan etmeye ve benzer bir talepte bulunmaya hiç de niyetim yok. Başıma neyin geleceğinden korkabilirim ki? Meletos'un dava yoluyla talep ettiği ve daha önce de söylediğim gibi, iyi mi kötü mü olduğunu bilmediğim cezanın bana verilmesinden mi?

Bunun yerine, kötü olduğundan kesinlikle emin olduğum bir şeyi seçip onu mu talep edeyim? Örneğin hapis cezasını? Peki de varlığını, mevcut makamların, on bir adamın** kölesi olarak niçin hapislerde çürüteyim ki? Ya da bir para cezası ve onu ödeyene kadar

* Örneğin Sparta'da.

** Resmi görevlilerden oluşmuş bir kolegiumun icra heyeti.

tutuklanmayı mı (talep edeyim)? Sonuçta bu da önceki cezayla aynı kapıya çıkar benim için: Çünkü kefareti ödeyecek beş param yok. Peki, yoksa sürgün cezası mı talep edeyim? Çünkü bu talep başvurusuna muhakkak ki olumlu yanıt verirdiniz. Ancak, size Atina erkekleri, daha sizler bile konuşmalarına ve araştırmalarına katlanamazken, bunlar sizlerin bayağı ağırına gidip sizlerde bana karşı nefret uyandırırken, dolayısıyla da şu anda, bunları başınızdan defetmeye uğraşırken, başkalarının bunlara kolayca katlanabileceğini anlayamayacak kadar düşüncesiz davranabilmem için hayatıma dört elle sarılmış olmam gerekir. Kesinlikle yapmayacağım bunu, siz Atina erkekleri! Ben böyle yaşını başını almış bir adam, buradan çekip gidecek ve bir kentten ötekine dolaşacak ve her yerden yeniden kovulacak olsam, önümde imrenilecek, enfes bir hayatım olurdu! Çünkü çok iyi biliyorum ki, nereye gidersem gideyim, genç insanlar burada olduğu gibi konuşmalarımı dinlemek isteyeceklerdir; onların taleplerini geri çevirecek olursam, yaşlıların onayını alıp beni oradan sürecektir; çevirmezsem, bu sefer de babaları ve akrabaları beni oradan sürecektir.

28. Kimileri belki şöyle demektedir: “Sürgüne gittiğinde çeneni tutup sessiz ve sakin yerinde oturmaz mısın sen Sokrates?” Bunu aranızdan bazılarının kafasına sokmak en zor iş. Çünkü bunun tanrıya itaatten imtina etmek anlamına geldiğini, bu nedenle de sessiz,

sakin kalmamın imkânsız olduğunu söylersem, şaka yaptığımı sanıp bana inanmayacaksınız. Oysa her gün kendimi ve başkalarını sınavarak ahlaksal, töresel konulara ve üzerinde konuştuğumu duyduğunuz başka sorunlara ilişkin söyleşiler yapmanın bir insan için en büyük mutluluk olduğunu ve sınavsız bir hayatın insanlar için bir değeri olmadığını söylüyorsam, bu durumda konuşmalarıma daha az inanacaksınız. Durum söylediğim gibidir, siz erkekler; ama başkalarını buna inandırmak kolay değildir.

Ayrıca kendime herhangi bir ceza vermeye de alışık değilim. Param olsaydı, ödemeye imkânım olacak miktarda para önerirdim: bu beni fazla üzmezdi. Ama işte inikânsız bu; ama ödemem mümkün olan miktarı ceza olarak keserseniz o başka. Size bir gümüş mina* ödeyebilirim; dolayısıyla teklifim bu miktarla sınırlı olacak. Gelgelelim şuradaki bizim Platon, siz Atina erkekleri, Kriton, Kritobulos ve Apollodoros kendime otuz mina ceza kesmemi salık veriyorlar.

Ayrıca bu paraya kefil olmak istiyorlar. Öyleyse teklifim bu miktarda olacak ve bu miktar için, adı geçenler fazlasıyla elverişli yurttaşlar olarak teminat sayılırlar.

29. Öyle pek uzun sürmeyecek bir sürenin ardından, siz Atina erkekleri, kentimize suç istnat etmeye, onu ayıplamaya bayılanlar arkanızdan konuşacak. Sokrates'i, bilge bir adamı öldürdünüz, diye sizi suçlaya-

* 100 drahmi değerinde bir para birimi.

caklar; anlayacağınız, hiç de öyle olmadığım halde sizleri küçük düşürmek için, bilge olduğumu iddia edecekler. (Aslında) kısa bir süre daha beklemeniz yetecek, arzunuz kendiliğinden gerçekleşecekti. Yaşımı görüyorsunuz çünkü: Hayat yolunda oldukça ileriye gitmiş ve ölümün eşiğine gelmiş bir ömür bu. Bunu hepinize değil sadece beni ölüme mahkûm etmiş olanlara söylüyorum.

Ve aynı kimselere şunu da söylemek istiyorum: Siz Atina erkekleri, belki de sözlerimin yeterli olmadığını; sizleri ikna edebileceğim sözlerden imtina edişimin davayı kaybetmeme yol açtığını düşünüyorsunuzdur; cezadan ne pahasına olursa olsun kurtulmak için her şeyi yapmam ve söylemem gerektiğine inansaydım böyle olmazdı diye düşünüyorsunuz. Hiç de öyle değil. Bir yoksunluktan ötürü yenildim, ama bu sözlerin yetersizliği değil, arsızlığın, küstahlığın ve terbiyesizliğin yetersizliğiydi ve ağlayarak, sızlayarak, yakınarak, şikâyet ederek ve başka birçok şey yaparak, onuruma yakışmadığına inandığım şeyleri söyleyerek başkalarından duymaya alışkın olduğunuz, duymaktan hoşlanacağınız şeyleri dile getirmeye razı olmayışından ötürü oluşan eksiklikti. Ayrıca ne daha önce durumumun vehametine bakıp özgür bir erkeğe yakışmayacak şekilde davranmam gerektiğine inandım ne de şimdi, kendimi böyle savunmuş olmaktan ötürü pişmanlık duyuyorum; bu tarz savunmayla ölümüne yol açmayı, öteki tarz savunmayla yaşamaya çok daha yeğ tutuyorum. Çünkü ne mahkemenin

karşısında, ne savaşta, ne de başka bir yerde insan kendini ölümden kaçmak için her şeyi yapacak duruma getirmemeli. Muharebelerde sık sık, silahlarını atıp kendini kovalayanlara yalvarıp yakaranların canlarını kurtardıkları görülmüştür ve hiçbir eylemden ve sözden kaçınmamayı göze aldıktan sonra her türlü tehlikeden ve ölümden kurtulmanın başka birçok yolu bulunmaktadır. Ancak, siz erkekler, zor olan, ölümden kaçmak değildir; bundan çok daha zor olan, kötülükten kaçınabilmektir, çünkü o, ölümden çok daha hızlı koşar. Ve şimdi yavaşlamış ve yaşlanmışken, daha yavaş olan tehlike bana yetişti; (benden) daha güçlü ve çevik olan davacılarıma ise hızlı olanı, kötülük yetişti. Ve şimdi çekip gidiyoruz artık: Ben sizlerce ölüm cezasına çarptırılarak, sizler ise doğruluk tarafından alçaklık ve adaletsizlikten suçlu bulunarak. Ve ben, aynen sizler gibi (ama farklı nedenlerle), bu hükümden memnunum. Bu böyle sonuçlanmalıydı ve böylesinin iyi olduğuna inanıyorum.

30. Şimdi size, beni mahkûm etmiş olan sizlere, bir kehanette bulunup bundan sonra ne olacağını bildirmek istiyorum; malum, ben insanların kehanette en yatlardan oldukları konuma erişmiş bulunuyorum: Yani ölüme. Dolayısıyla beni ölüme havale etmiş olan sizleri, ben ölür ölmez, tanrı inandırırsın ki, bana verdiğinizden çok daha sert olan bir ceza bekliyor. Bundan böyle hayatınızı yönlendirişinizin hesabını vermekten kurtulacağınızı sandığınız

için böyle davrandınız; ama umduğunuzdan bambaşka şeyler gelecek başınıza diyorum size; sizden hesap soracak olan ve şimdiye kadar öne çıkmalarına engel olduğum için hiçbir şey fark etmediğiniz çok kimse gelecek. Ve ne kadar gençseler o kadar inatçı ve ısrarlı olacaklar ve sizler buna çok daha fazla öfkeleneceksiniz. Doğru yaşamadığınız için insanları öldürerek suçlanmaları önleyebileceğinize inanıyorsanız, yanlış hüküm veriyorsunuz demektir; çünkü bu tarz bir temizlenme gerçekleştirilmesi tamamen imkânsız bir temizlenmedir ve güzel değildir; daha güzel ve kolayı, başkalarını rahatsız etmeyen ve mümkün olduğu kadar iyi olacak şekilde kendini yükselten temizlenmedir. İşte beni mahkûm etmiş olan sizlere önceden söyleyeceklerim bunlardır ve böylelikle sizlere veda ediyorum.

31. Memurlar başka şeylerle meşgul oldukları ve ölmem gereken yere henüz gitmem mümkün olmadığı sürece bu arada, beraatim için oy vermiş olanlar ile, olup biten hakkında konuşmak istiyorum. Dolayısıyla, siz beyler, bu süre için burada yanımda kalın. İzin verildiği sürece insanların birbirlerine düşüncelerini aktarmalarını hiçbir şey engellemez. Anlayacağınız, arkadaşım olan sizlere, başıma gelene ne biçim bir anlam atfettiğimi göstermek istiyorum. Çünkü başıma, siz hâkimler* [sizlere haklı olarak hâkim diyebilirim herhalde], çok tuhaf bir şey geldi. Yanlış

* Hades ya da yeraltı dünyasının hâkimlerinin oluşturduğu trias'ın (üçlünün) yanı sıra burada dördüncü bir hâkimden, Triptolemos'tan söz ediliyor.

bir şey yapmak üzere olduğumda genellikle her zaman içimde uyanan haber verici, daimonik ses, çok eski dönemlerde, alabildiğine önemsiz durumlarda da sık sık kendini belli etmişti. Şimdi ise başıma (sizlerin de gördüğü gibi) olabileceklerin en kötüsü olduğu düşünülen ve genelde de zaten öyle kabul edilmek istenilen şey geldi. Gelgelelim ne bu sabah erken evi terk ederken, ne buraya mahkeme binasına girerken ne de ağzıma gelen bir şeyi söylerken tanrısal işaret karşıma çıktı. Oysa başka konuşmalar sırasında, (tanrının işareti) cümlelerin ortasında lafı ağzıma tıkiyordu; fakat şimdi duruşma sırasında hiçbir yerde yoluma çıkmadı; hiçbir davranışında ve hiçbir sözümde. Bunu neye mi bağılıyorum? Bunu sizlere söylemek istiyorum: Besbelli ki başıma gelen iyi bir şey ve ölmenin bir kötülük olduğuna inanırsak doğru bir hükme varmamız imkânsızdır. Bu noktada bana önemli bir kanıt nasip olmuştur; çünkü yapmaya niyetlendiğim şey iyi olmasaydı muhakkak o alışıldık işaret yoluma çıkardı.

32. Burada iyi bir şeyin söz konusu olmasına ilişkin umudun ne kadar büyük olduğunu şu yoldan da düşünelim hadi. Çünkü ölüm iki şeyden ancak biri olabilir; ya o bir tür hiçliktir, öyle ki ölmüş olanın hiçbir şeyi herhangi bir şekilde algılaması söz konusu değildir, ya da iddia edildiği gibi ruhun bir tür öte tarafa geçmesi, başka yere yerleşmesi (göçü) söz konusudur: Buradan başka bir yere. Ve artık hiçbir duyum algısı, hiçbir duygu

değil de sadece uyuyanın hiçbir rüya görmediği bir tür uyku söz konusuysa, ölüm harika bir kazanç olur. Çünkü, bir kimse böyle hiçbir rüya görmeyecek kadar iyi uyuduğu bir geceyi düşünecek ve hayatının öteki gecelerini ve günlerini bu gece ile karşılaştıracak ve iyi bir yoklamanın ardından, hayatının kaç gecesinde ve gününde bu geceden daha iyi ve rahat yaşadığı ona sorulacak olursa, sadece sıradan, herhangi bir yurttaş değil, büyük kral* bile, böyle (güzel, rahat geçirilmiş) günlerin ve gecelerin, ötekilere göre devede kulak olduğunu kabul edeceklerdir. Ölüm böyle bir şeyse onun bir kazanç olduğunu söylüyorum; çünkü bütün bir zaman alışması, tek bir geceden daha uzun gelmeyecektir bize.

Ancak ölüm buradan başka bir yere bir tür göç ise ve anlatılan doğruysa ve bütün ölümler orada bir araya geliyorlarsa, bundan daha büyük bir iyi olabilir mi siz hâkimler? İnsan Hades'e gidecekse ve bundan böyle burada kendine hâkim dedirten hâkimlerden kurtulmuş olarak orada söylendiği gibi adaleti temsil eden Minos ve Rhadamanthes'e, Aikakos'a ve Triptolemos'a, hayatlarında adil ve haktan yana olduklarını ispatlamış olan öteki yarı-tanrılara rastlayacaksa, bu kötü bir yolculuk olabilir mi?

Ya da Orfeus'la birlikte olmak ve Musaios'la ve Hesoidos'la ve Homeros'la?"

Aranızdan biri bunun için neler vermezdi

* Orduyu Truva'ya götüreren Agamemnon.

** Sokrates burada ilki mitolojik şarkıcıdan sonra (Musaios Orfe'nin öğrencisi olarak bilinir) Yunan edebiyatının iki ünlü ozanının adını veriyor.

ki? En azından ben, bu doğruysa, sık sık ölmeye razıyım. Çünkü tam da benim için orada ikamet etmek harika olur: Palamedes'e ya da kemerli Aias'a* ya da geçmiş zamanlarda haksız bir hüküm ile hayatını kaybetmiş olanlara rastlarsam ve sonra alınyazımı onlarınki ile karşılaştırırsam; bu, sanırım hiç de kötü olmaz. Nihayet asıl meseleye gelelim: Oradaki insanları, buradakiler gibi, kim bilge, kim bilge olmadığı halde kendini öyle sanıyor, sürekli olarak sınavabilir, sorgularım. İnsan, siz hâkimler, büyük orduyu Truva'ya götürmüş olan adamı sınavabilmek için neler vermez ki; ya da Odysseus'u ya da Sisyphos'u** ya da kendileriyle konuşmanın, birlikte olmanın ve onları sınamanın müthiş bir mutluluk olduğu sayısız kadın ve erkekle karşılaşmak için? Muhakkak ki oradakiler bu nedenle (konuşma ve sınama yüzünden) kimseyi öldürmüyorlar. Ayrıca haklarında söylenenler doğruysa, durumları buradakilerden

* Palamedes Truva önündeki Yunanlılardan biridir; düşmanı Odysseus'un sunduğu sahte deliller üzerine Truvahılar ile anlaştığı ileri sürülüp taşlanarak idam edilmiştir. Truva önündeki Yunan karargâhında bulunan, Oileus'un oğlu Aias ile sadece isim benzerliği olan Kemerli Aias, Odysseus'la Akhilleus'un silahını almak için dövüşmüşlerdir; silahlar ona değil, Odysseus'a verilir; Aias öfkesine kapılıp Yunan komutanı öldürmeye kalkar, sürü hayvanlarını öldürür, bunun üzerine kendi eliyle kendi hayatına son verir.

** Odysseus ve Sisyphos'un bir arada anılması yadırgatıcı bir birliktelik oluşturuyor. Çünkü Korinthos'un efsanevi kralı Sisyphos, kurnazlığı ve hileleri nedeniyle cezalandırıldı, cehennemde bir kayayı bir dağın eteğinden yukarıya itmeye mahkûm edilmişti ve kaya doruğa ulaşmadan aşağıya yuvarlanıyor, Sisyphos onu yeniden yukarıya itiyordu. (Camus, Sisyphos efsanesini saçma'nın metaforu olarak hikâyeleştirmiştir.)

çok daha iyidir ve geri kalan bütün zamanlar için ölümsüz olma özellikleri bulunmaktadır.

33. Öte yandan siz hâkimler, ölüm konusunda ümitli, iyimser olmalısınız ve iyi insanın başına ne hayattayken ne de ölümden sonra kötü bir şey gelemeyeceği ve onun meseleleri karşısında tanrıların kayıtsız olmadığını gerçeğini kabul etmelisiniz. Demek ki kaderim de (başıma gelenler de) tesadüfî değil; şimdi ölmenin ve bütün dertlerden kurtulmanın benim için en iyi şey olduğundan eminim. İşte zaten bu nedenle tanrının işareti hiç durdurmadı beni ve öte yandan, beni mahkûm eden insanlara ve davacılarıma bile öyle fazla bir kırgınlık duymuyorum. Ne var ki beni elbette bu amaçla (bana iyilik yapmak için) mahkûm etmediler ve bana dava açmadılar, tersine bana zarar vermeyi düşünüyorlardı; bunun kınanması gerekir.

Ancak bir şeyi daha belirtmeden geçmek istemiyorum: Büyüdüklerinde ben nasıl sizlere ağırlık oldumsa sizler de aynı şekilde oğullarıma ağırlık olup onları cezalandırın: Erdem yerine para ya da başka bir şey için çabaladıkları ve olmadıkları bir şey olduklarını ileri sürdükleri (olmayı talep ettikleri) izlenimi edinir edinmez, hiçbir şeye yaramadıkları halde bir şey olduklarını sandıkları ve doğru şeylerin peşinden gitmedikleri için sizlere yaptığım gibi onlara da itiraz ve suçlamalar getirin. Ve işte bunu yaparsanız, o zaman bana adil ve haklı davranmış olacaksınız, bana ve oğullarıma.

NOTLAR

.....p.....

.....

KAPAK RESMİ
David
"Socrates'in Ölümü"
Detay

BORDO SİYAH KLASİK YAYINLAR
TRENİD YAYIN BASIM DAĞITIM REKLAM ORGANİZASYON SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ. KURULUŞUDUR
İrribat: Catiarağa Mahallesi Mühürdar Caddesi No:60/5 Posta Kodu 81300 Kadıköy/İstanbul-TR
Tel: (0216) 348 98 03 Faks: (0216) 349 93 45 E-mail: info@bordsiyah.com.tr Web: www.bordsiyah.com.tr On-line alışveriş

Platon, nefret ettiğini söylediği dönemin politik yapısından ve devlet düzeninden yakınırken, yozlaşmanın örneği olarak "arkadaşı olan yaşlı bir adamın" haksız yere ölüme mahkûm edilmesini örnek gösterir. Sokrates'tir bu kişi. Sokrates'in ünlü "*Savunması*" biri Xenaphon'a biri de Platon'a ait olan iki metnin üzerinden günümüze ulaşmıştır. "*Savunma*" bize, bir yandan İÖ 4. yüzyılın Atinası'nın hukuk sisteminin ve devlet düzeninin işleyiş ve zaafalarını tanıtırken bir yandan da, "Yunan aydınlanmasına" direnen muhafazakâr Atina egemenlerinin, mitolojik-dinsel kadim yapıyı arkalarına alıp ünlü bir sima üzerinden gözdağı verme çabalarını göz önüne serer. Bu yönüyle, "*Savunma*" hiç eskimeyen, evrensel bir sese dönüşür.

Sokrates'in Savunması: Ölerek, yaşamanın onurunu korumak.

ISBN 975-8688-73-1

9 789758 688739

~~6 000 000 TL~~
3 000 000 TL
3 YTL